

Hovedoppgave i nordisk språk og litteratur

Fakultet for humanistiske fag
Høgskolen i Agder - Våren 2007

Å ta med seg språket

Talemålsstrategier hos
fire utflyttede Kristiansandere

Janne Bergstøl

Janne Bergstøl

Å ta med seg språket

– talemålsstrategier hos
fire utflyttede kristiansandere

Høgskolen i Agder
Institutt for nordisk og mediefag
Hovedfagsoppgave i nordisk språk og litteratur
Våren 2007

Forord

Det er mange harde, men også lærerike og givende, timer som ligger bak dette prosjektet. Og det er mange som skal takkes for at jeg kom i mål med arbeidet mitt!

- Først og fremst en stor takk til veilederen min, Martin Skjekkeland, for din menneskelige varme og faglige dyktighet! Du har ledet meg gjennom prosessen fra start til mål med en ro og optimisme som har vært svært viktig for meg.
- En takk fortjener også de 7 informantene mine ("Anette", "Eva", "Kirsten" og "Hege" og kontrollinformantene) og de fire medhjelperne under intervjuprosessen (Trine, Kristin, Helle og Mia)! Uten deres velvilje og tålmodighet hadde det ikke blitt noen undersøkelse.
- Det lille, men gode miljøet på lesesalen for nordisk hovedfag/mastergrad som jeg har vært del av en stund nå, må nevnes. Særlig vil jeg takke Bjørg for mange fine samtaler – både faglige og ikke-faglige – de siste ukene før innlevering!
- Sist, men ikke minst, vil jeg takke familien min – Inge, Viljar og Eline – som har vært en kilde til atspredelse innimellom arbeidsøktene. Nå gleder jeg meg til å bruke mer tid sammen med dere!

Kristiansand, 26.03.07

Janne Bergstøl

Innholdsfortegnelse

Forord	3
Innholdsfortegnelse	5
Oversikt over tabeller	9
1 INNLEDNING	11
1.1 Kort om undersøkelsen og motivasjonen bak	11
1.2 Problemstilling	11
1.3 Hvorfor forske på flytteres talemål?	13
1.3.1 Urbanisering	14
1.4 Strukturen i oppgaven	15
2 BAKGRUNN	16
2.1 Tidligere forskning på kristiansandsdialekten.....	16
2.2 Tidligere forskning på flytteres talemål.....	17
2.3 Språket på tilflyttingsstedet.....	18
2.4 Kristiansandsdialekten – informantenes språklige utgangspunkt.....	19
2.4.1 Basisdialekt.....	19
2.4.2 Sentrale trekk i kristiansandsdialekten.....	22
2.5 Oppsummering	28
3 TEORETISK RAMMEVERK	29
3.1 Språklig variasjon og endring.....	29
3.2 Språk- og dialektkontakt	32
3.2.1 Beskrivelse av språklig variasjon og endring.....	34
3.3 Språk og identitet.....	37
3.3.1 Identitetsbegrepet.....	38
3.3.2 Identitet og tilhørighet.....	39
3.3.3 Identitet og roller.....	41
3.3.4 Tilpasningsteorien.....	42
3.3.5 Den sosiale nettverksteorien.....	44
3.3.6 Fenomenologi – ”livsverden”	46
3.3.7 Språkholdninger.....	47
3.4 Oppsummering	49

4 METODE	50
4.1 Kvantitativ vs. kvalitativ metode.....	50
4.1.1 Presentasjon av de to metodiske retningene.....	50
4.1.2 Kort om metoder i denne undersøkelsen.....	52
4.1.3 Kan vi si noe generelt på grunnlag av så få informanter?.....	52
4.2 Rapportert språkbruk vs. observert språkbruk.....	53
4.2.1 Hvor pålitelig er rapportert språkbruk?.....	54
4.2.2 Hvor pålitelig er observert språkbruk?.....	56
4.2.3 Bør rapportert språkbruk og observert språkbruk kombineres?.....	58
4.3 Informanter.....	59
4.3.1 Vurdering av informantutvalget.....	59
4.3.2 Kort presentasjon av de fire flytterinformantene.....	60
4.4 Kontrollinformanter.....	63
4.5 Språklige variabler.....	64
4.5.1 Valg av språklige variabler.....	64
4.5.2 Beskrivelse av de fem språklige variablene i denne undersøkelsen.....	65
4.6 Innsamling av data.....	70
4.6.1 Spørreskjema.....	70
4.6.2 Utfyllingsliste.....	71
4.6.3 Intervju.....	73
4.6.4 Andre innsamlingsmetoder.....	74
4.7 Datahåndtering.....	75
4.7.1 Utfyllingsliste.....	75
4.7.2 Intervju.....	75
4.8 Oppsummering.....	76
5 KVANTITATIV ANALYSE	77
5.1 Metodiske prinsipper for analysen.....	77
5.2 Informant 1 – Anette.....	80
5.2.1 Anette: Sammenfatning av resultatene fra den kvantitative analysen.....	92
5.3 Informant 2 – Eva.....	93
5.3.1 Eva: Sammenfatning av resultatene fra den kvantitative analysen.....	104
5.4 Informant 3 – Kirsten.....	105
5.4.1 Kirsten: Sammenfatning av resultatene fra den kvantitative analysen.....	117
5.5 Informant 4 – Hege.....	118
5.5.1 Hege: Sammenfatning av resultatene fra den kvantitative analysen.....	128
5.6 Kontrollgruppa: sammenfatning av resultater.....	129
5.7 Drøfting av det samlede resultatet for flytterinformantene.....	130
5.7.1 Rapportert vs. observert språkbruk – en oppsummering.....	134
5.7.2 Sammenlikning med kontrollgruppa.....	135
5.8 Språklige faktorer som kan forklare modifiseringen.....	137
5.8.1 Geografisk utbredelse.....	138
5.8.2 Fonetisk avstand.....	139
5.8.3 Frekvens.....	140
5.8.4 Markeringsverdi.....	140
5.9 Variablenes status i kristiansandsdialekten.....	142
5.8 Oppsummering.....	144

6 KVALITATIV ANALYSE.....	145
6.1 Sosialt nettverk	147
6.2 Identitet og tilhørighet.....	150
6.3 Holdninger til dialekt.....	155
6.4 Personlighet.....	158
6.5 Sosiale mekanismer illustrert ved to av informantene.....	160
6.6 Oppsummering	163
7 AVSLUTNING	164
LITTERATURLISTE	167
VEDLEGG.....	171
Vedlegg 1: Spørsmål fra spørreskjema.....	171
Vedlegg 2: Spørsmål i utfyllingslista (rapportert språkbruk)	173
Vedlegg 3: Spørsmål som ble stilt i A-situasjonen (samtale med østlending/bergenser) ..	177
Vedlegg 4: Spørsmål som ble stilt i B-situasjonen (samtale med kristiansander)	179
Vedlegg 5: Resultater utfyllingsliste (rapportert språkbruk), flytterinformantene – de fem endelige språkvariablene.....	181
Vedlegg 6: Resultater utfyllingsliste (rapportert språkbruk), kontrollgruppe – de fem endelige språkvariablene.....	185
SAMMENDRAG	189

Oversikt over tabeller

Beskrivelse av det "tradisjonelle" kristiansandsmålet i forhold til det "tradisjonelle" bergensmålet og normalisert talemål (basisdialektene).....	24
Modifiseringsfrekvensen i prosent i A-situasjonen, fordelt på hver enkelt språkvariabel. Flytterinformantene samlet og enkeltvis. Observert språkbruk.....	130
Modifiseringsfrekvensen i prosent i B-situasjonen, fordelt på hver enkelt språkvariabel. Flytterinformantene samlet og enkeltvis. Observert språkbruk.....	130
Samlet modifiseringsfrekvens i prosent i hhv. A- og B-situasjonen og variasjonsfrekvensen mellom de to situasjonene. Alle flytterinformantene (observert språkbruk) og kontrollgruppa.....	130
Samlet modifiseringsfrekvens i prosent i en tenkt hhv. A- og B-situasjon og variasjonsfrekvensen mellom de to situasjonene. Alle flytterinformantene enkeltvis og samlet. Rapportert språkbruk.	134
Gjennomsnittlig modifiseringsfrekvens i prosent for hvert enkelt språktrekk i A-situasjonen. Alle flytterinformantene samlet (observert språkbruk) og kontrollgruppa.....	135
Gjennomsnittlig modifiseringsfrekvens i prosent for hvert enkelt språktrekk i B-situasjonen. Alle flytterinformantene samlet (observert språkbruk) og kontrollgruppa.....	136
Modifiseringsfrekvens i prosent i fallende orden i A- og B-situasjonen for hvert enkelt språktrekk. Alle flytterinformantene samlet. Observert språkbruk.....	137

1 INNLEDNING

1.1 Kort om undersøkelsen og motivasjonen bak

Jeg har alltid vært interessert i dialekt og dialektutvikling, noe som har vært hovedmotivasjonen min for å gå videre med nordiskstudiet til hovedfagsnivå. Tanken om å studere *flytteres* dialektendring kom opp en dag da jeg og et par av mine utflyttede venner (som da var hjemme på ferie) satt og hygget oss i sommersola på en av Kristiansands uterestauranter. Det slo meg at vi her alle var født og oppvokst på samme sted til omtrent samme tid, men vi hadde helt forskjellige varianter av kristiansandsdialekten. Hva slags språklige resultater hadde egentlig flyttinga hatt for dem, og hvorfor hadde den ene endret mer enn den andre? Dette var tanker som festet seg hos meg og ganske snart ble grunnlaget for denne undersøkelsen.

For å finne svar på spørsmålene mine, valgte jeg ut fire kvinner: Anette og Eva, som bor i Oslo, Kirsten, som bor i Bergen, og Hege, som bor i London. De er alle født i Kristiansand rundt 1970 og flyttet fra byen for 10-15 år siden. Dessuten valgte jeg ut en kontrollgruppe på tre kvinner som har bodd i Kristiansand hele livet. Jeg kjenner alle informantene forholdsvis godt, men de kjenner ikke hverandre. Undersøkelsen er gjennomført ved hjelp av utfyllingsliste/spørreskjema og to intervjuer av hver informant.

1.2 Problemstilling

Jeg har hatt to formål med undersøkelsen. For det første har jeg ønsket å finne ut hva som skjer med talemålet til fire kvinner, som alle har flyttet fra hjemstedet sitt, Kristiansand, til nye steder (Oslo, Bergen og London), og hvorfor det skjer. På bakgrunn av de språklige funnene vil jeg i tillegg se om det er mulig å si noe om hvilke trekk som står sterkt og svakt i kristiansandsdialekten. Ut fra dette har jeg formulert to hovedproblemstillinger, som undersøkelsen bygger på:

1. Problemstilling på beskrivende/lingvistisk nivå:

Hvilke språklige strategier velger flytterne i møte med et nytt språklig miljø?

Her har jeg vært interessert i å finne ut hvilke språktrekk mine informanter har endret etter at de flyttet fra Kristiansand. Flyttingen innebærer et møte med minst én annen dialekt og et annet miljø på daglig basis. Informanten kommer ut for mange språklige situasjoner som kanskje alle krever ulik språklig strategi. Her i denne oppgaven har jeg måttet begrense meg til å undersøke informantenes språk i samtale med en østlending (evt. bergenser) og med en annen kristiansander. Med en slik metode vil jeg kunne si om flytterinformantenes språkbruk er situasjonsbunden eller forholdsvis stabil. Mer konkret arbeider jeg ut fra en hypotese om at informantene vil snakke bredere kristiansandsdialekt i samtale med andre kristiansandere enn med østlendinger (eller bergensere i tilfellet med bergensinformanten Kirsten), dvs. at det er intraindividuell variasjon hos hver enkelt av flytterne. Jeg forventer også at det blant de fire flytterne eksisterer interindividuell variasjon, dvs. at de som gruppe ikke velger de samme språklige strategiene. Det ser ut til at mine informanter har modifisert kristiansandsdialekten sin en god del, og for flere av dem er det mindre variasjon mellom de to samtalsituasjonene enn det jeg hadde forventet, noe som *kan* indikere at mange språktrekk har stabilisert seg (se kap. 5).

Jeg har i tillegg valgt å fokusere på informantenes språklige utgangspunkt, kristiansandsdialekten. Som nevnt ovenfor, forventer jeg intra- og interindividuell variasjon i informantenes språkbruk, men jeg håper også at jeg kan se et visst mønster, slik at jeg kan si noe om hvilke trekk i kristiansandsdialekten som står sterkt og hvilke som er mer utsatt for endring.

Kontrollgruppe

Flytterinformantenes språklige strategier blir undersøkt i forhold til talemålet til en gruppe bofaste kristiansandere. Bak valget av en kontrollgruppe ligger antagelsen om at flytterne ville snakket som de bofaste hvis de ikke hadde flyttet ut. Det optimale hadde vært å støtte seg til en bredere undersøkelse av kristiansanderes talemål gjort for den aktuelle aldersgruppa som mine informanter er i. Siden det ikke er gjort en slik undersøkelse, har jeg valgt å bruke en egen kontrollgruppe som sammenlikningsgrunnlag. Kontrollgruppa består av tre kvinner i samme alder som flytterinformantene, og de har bodd i Kristiansand hele livet.

Et sentralt mål med denne delen av undersøkelsen har vært å se på om flytterinformantene og kontrollinformantene gjennomgår den samme språkutviklingen, og om denne utviklingen eventuelt foregår i ulikt tempo hos de to. Ungdommer i Kristiansand ser ut til å endre visse trekk relativt raskt i retning normalisert talemål (Kostøl 2002). Er det de samme trekkene som er i endring hos mine flytterinformanter, og eventuelt hos

kontrollinformantene? Kan mine flytterinformanters og kontrollinformanters talemål gi en pekepinn på hvor de aktuelle trekkene i kristiansandsdialekten beveger seg?

2. Problemstillinger på forklarende/hermeneutisk nivå:

Hvorfor velger flytterinformantene de talemålsstrategiene de gjør?

På bakgrunn av funnene på det språklige nivået, har jeg sett nærmere på ikke-språklige forhold rundt den enkelte informanten. Den språklige atferden vår er kompleks, noe som skyldes et utall faktorer. Det er nemlig mange forhold i oss og rundt oss som påvirker de språklige valgene vi gjør, for eksempel personlighet, tilhørighet/identitet og mennesker rundt oss. Hvilke av disse faktorene betyr mest for mine informanters språkbruk? Hvilke har vært bevaringsfremmende eller konserverende, og hvilke har vært bevaringshemmende? Her vil jeg prøve å finne svarene i ulike teorier (se kap. 3) og hos informantene selv.

1.3 Hvorfor forske på flytteres talemål?

Sosiolingvistisk forskning har tradisjonelt konsentrert seg om talemålet til den bofaste befolkningen innenfor et gitt geografisk område. De siste tiårene har mobiliteten i befolkningen økt, og Norge har faktisk blitt et av de landene med høyest mobilitet i Europa (http://www.ssb.no/vis/magasinet/norge_verden/art-2002-01-03-01.html). Stadig flere mennesker flytter en eller flere ganger i løpet av livet, og det er personer i 20-årsalderen som er mest mobile. Ifølge Statistisk Sentralbyrå var 12,6 % av befolkningen på flyttefot i 2005 (<http://www.ssb.no/emner/02/02/20/flytting/>). En undersøkelse fra 1981 viser også at prosentdelen av tilflyttere i norske kommuner er nesten 50 % (se Omdal 1994:17).

Flyttere utgjør altså en betydelig del av samfunnets språklige variasjon. Dette betyr at talemålet på tilflyttingsstedet og fraflyttingsstedet på en eller annen måte må bli berørt gjennom den utstrakte flyttingen. En flytters kanskje mest avgjørende innsats for språkendringen i et samfunn, er at vedkommende gjennom selve flyttingen forlater sin opprinnelse i et språkmiljø og planter den i et annet (Thelander 1985:118-119). Hvis mange nok flytter fra utkanten og inn i sentrale strøk der de fleste snakker standardtalemålet, blir språklandskapet stadig mer enhetlig. Mange flyttere som vender tilbake til hjemstedet sitt etter en stund med en kanskje modifisert dialekt, vil sannsynligvis også være med på å farge dialekten der.

Samtidig er det nødvendig å se nærmere på talemålet til de ulike individene som flytter, for å finne ut mer om hva slags tilpasningsmønster flyttere har og hvilke mekanismer som ligger bak. Thelander beskriver flyttere som et utsnitt av befolkningen som peker fremover i tid (op.cit. 1985). Ved å forske på flytternes talemål, kan man få en indikasjon på hvordan talemålet i befolkningen for øvrig vil kunne utvikle seg. Flyttere representerer nemlig en gruppe som gjerne har en mer ”ekstrem” språklig tilværelse enn bofaste mennesker. For det første må de forholde seg til en annen dialekt daglig over lengre tid. Flytting innebærer dessuten ofte et totalt skifte av bl.a. sosialt nettverk og endring av identitetsfølelse (se kap. 3). De sosiale og språklige variablene blir da ofte tydeligere enn hos bofaste og dermed lettere å observere.

Utover dette vil jeg si at forskning på flytteres språk er interessant i seg selv og en anerkjennelse av at ”de mest typiske representanter for det moderne mennesket” (Omdal 1994:236) er en del av det mangfoldige språksamfunnet.

1.3.1 Urbanisering

Som nevnt ovenfor, er Norge et land med høy mobilitet, og mobiliteten går i retning byene, og dette er motsatt av flyttetrenden ellers i Europa (http://www.ssb.no/vis/magasinet/slik_lever_vi/art-2001-08-22-01.html). Flere og flere flytter altså inn til de store byene, og da særlig Oslo.

Når vi snakker om urbanisering, tenker vi altså først og fremst på flytting fra bygd til by. I denne undersøkelsen ser jeg på flytting fra en mellomstor by til en større by. Dette innebærer ikke noen andre problemstillinger enn undersøkelser som går på flytting fra bygd til by. I begge tilfeller vil individet være en del av det språklige mindretallet på det nye stedet, og det er da nærliggende at majoritetsdialekten utøver normpress på minoritetsdialekten (se 3.2.1). Diskusjonen om forskjellen på by og bygd har ofte gått på ulike sosiale nettverk på de forskjellige stedene. Det har blitt hevdet at nettverkene i bygde-Norge generelt er mer lukket enn i byene. Med min kjennskap til Kristiansand, informantenes egne uttalelser, samt det faktum at Kristiansand er en vesentlig mindre by i folketall og utstrekning enn Oslo, Bergen og London, mener jeg at Kristiansand på 1980-tallet antakelig hadde mindre struktur av åpne nettverk enn disse byene (se også fotnote under 3.3.5). Det man imidlertid skal være bevisst på når man ser på forholdet mindre by – større by fremfor forholdet bygd – by, er at språkforskjellene mellom to byer ikke er så store i forhold til språkforskjellene mellom for eksempel ei sørlandsbygd og Oslo. Dette har bl.a. sammenheng med at det i byene i dag skjer en talemålsutvikling i retning av standard østnorsk (se for eksempel figur i Røsstad

2005:279), som følge av en dialektnivelleringsprosess (se 3.2.1). Denne utviklingstendensen er tatt hensyn til ved valget av språklige variabler (se 2.4 og 4.5).

1.4 Strukturen i oppgaven

Undersøkelsen er delt inn i 7 kapitler: 1. Innledning, 2. Bakgrunn, 3. Teoretisk rammeverk, 4. Metode, 5. Kvantitativ analyse, 6. Kvalitativ analyse og 7. Oppsummering. Den språklige bakgrunnen for undersøkelsen vil bli redegjort for i neste kapittel (kap. 2). Dialektene i Kristiansand og på tilflyttingsstedene vil da stå sentralt. I samme kapittel er det også naturlig å gi en kort presentasjon av tidligere forskning på flytteres talemål og på kristiansandsdialekten.

I kapittel 3 tar jeg for meg ulike teorier som er utgangspunkt for undersøkelsen. Teorier som er knyttet til identitet og informantenes følelse av tilhørighet til geografiske steder og til ulike grupperinger vil være sentrale for tilnærmingen til datamaterialet, i tillegg til teori om språkholdninger.

Fjerde kapittel drøfter metodene som er brukt for innsamling og håndtering av data, samt presenterer informantene, kontrollgruppa og de språklige variablene.

Selve analysen av datamaterialet er delt inn i to kapitler (kap. 5 og 6). I kapittel 5 vil jeg analysere de språklige dataene kvantitativt. Resultatene for flytterinformantene presenteres i tabellform og blir drøftet grundig, også i forhold til resultatet for kontrollinformantene. Ulike internspråklige faktorer blir også drøftet. I kapittel 6 vil jeg gå dypere inn på de fire informantene, idet jeg ser på eksternspråklige mekanismer som kan ha påvirket deres språklige strategier.

Til slutt (kapittel 7) prøver jeg å trekke opp viktige linjer fra undersøkelsen og få svar på de spørsmålene jeg stilte meg innledningsvis. Mange spørsmål står ubesvart, og noen av dem kan kanskje være interessante å forske videre på.

2 BAKGRUNN

Informantenes språklige utgangspunkt, kristiansandsdialekten, er sentralt i undersøkelsen, ikke minst fordi ett mål er å si noe om statusen til ulike trekk i denne dialekten. Jeg har derfor funnet det formålstjenlig å presentere kristiansandsdialekten og tidligere forskning på den i et eget kapittel. Jeg vil samtidig gi en presentasjon av talemålet på tilflyttingsstedene til informantene, samt gjøre kort rede for tidligere forskning på flytteres talemål.

2.1 Tidligere forskning på kristiansandsdialekten

De første omfattende nedtegnelsene av særtrekk i kristiansandsdialekten ble gjort i 1930-årene av kristiansandslektoren Arnulf Johnsen. I 1942 utga han første del av denne undersøkelsen i bokform, og i 1954 kom del to (Johnsen 1942-1954). Dessuten utga han *Syntaksen i Kristiansands bymål* i 1962. Johnsen deler kristiansandsdialekten inn i to: ”dannet dagligtale” og ”folkelig talemål”. Det er det folkelige talemålet som er gjenstand for undersøkelsen hans.

Tre hovedfagsavhandlinger på kristiansandsmålet er avlagt de siste 20-30 årene. Den første er av Siri Hangeland i 1981. Hun gransker den sosiolingvistiske variasjonen til 36 kristiansandere i alderen 20-64 år. I likhet med Johnsen har Hangeland sett på bruken av dannet dagligtale og folkemålet fremfor eventuell påvirkning fra standard østnorsk (Hangeland 1981).

Tone Mæsel Syvertsen har sett på språket til barn i Kristiansand. Hun undersøker bl.a. bruken av lenisering, som er det trekket som er utsatt for størst modifisering hos informantene. Ellers fant Syvertsen en klar overvekt av dialektale varianter (Syvertsen 1999:120).

Den ferskeste hovedoppgaven på kristiansandsdialekten – og også den mest aktuelle for meg å bruke – er fra 2002. Her undersøker Sissel Kostøl talemålsendring hos elever i videregående skole i Kristiansand, sammenliknet med eldre kristiansandere. De språklige variablene hun ser på, er lenisering, substantiv bestemt form flertall, vokalvariasjon, variasjonen g – v i enkeltord, samt eieform. Hun finner at endringene i flere av trekkene går i retning av normalisert talemål (Kostøl 2002).

Et mindre arbeid, men ikke mindre viktig for min undersøkelse, er Marit Christoffersens undersøkelse av kort trykksterk vokal i utlyd i kristiansandsdialekten, et språktrekk som er helt spesielt for dette talemålet (Christoffersen 1981).

Jeg viser ellers til Rune Røsstads doktoravhandling, som gir en fyldig omtale av forskningen på både kristiansandsdialekten og dialektene rundt byen (Røstad 2005:78ff).

2.2 Tidligere forskning på flytteres talemål

Det er kommet flere hovedoppgaver og doktoravhandlinger på flytteres talemål i Norge. De fleste er individualsentrerte studier med få informanter. Den første hovedoppgaven ble skrevet av Olaug Rekdal, og hun undersøker talemålet til tre utflyttede personer fra Sunndalen (Romsdal) til Oslo (Rekdal 1971).

Brit Mæhlum (1986) ser på språket til fire innflyttere fra Torpa til Oslo i sin hovedoppgave, og har i tillegg en kontrollgruppe på fem pendlere. Talespråket til informantene hennes har et ”komplisert variasjonsmønster” i intervjuene, og Mæhlum drøfter teorier om bl.a. sosiale nettverk, tilpasning og motivasjon for å forklare disse variasjonsmønstrene. Teorier om språk og identitet, normer og språkholdninger blir også drøftet som forklaringsmodeller på disse variasjonsmønstrene. Hennes doktoravhandling (Mæhlum 1992) kan for øvrig også komme inn under denne forskningskategorien, selv om dette gjelder en litt annen type språksamfunn. Her undersøker hun talemålet på Svalbard, som er et produkt av et utall dialekter fra fastlandet.

Helge Omdals doktoravhandling omhandler setesdølers møte med kristiansandsdialekten. Han finner stor variasjon i språkbruken til informantene og kaller den eventuelle endringen han finner for en ”avsetesdalifisering” snarere enn en modifisering i retning av kristiansandsdialekten (Omdal 1994).

Unn Røyneland har undersøkt fire sunnmøringers talemålsendring etter flytting til Oslo. Hun kaller informantenes strategi i samtale med østlendinger for ”dialektalt blandingspråk” og knytter dette bl.a. til informantenes sosiale nettverk, samt ønsket om å tilpasse seg (Røyneland 1994).

For øvrig har Vegard Iversen undersøkt språket til fire verdalinger i Trondheim og Oslo (Iversen 1995), og Kristine Tokle Kleivenes har skrevet om talemålet til utflyttede kristiansundere (Kleivenes 2002).

En sentral person som har bidratt til forskningen på flytteres talemål i Skandinavia, er Mats Thelander (Thelander 1985). For øvrig har Helge Omdal i sin doktoravhandling gitt en grundig omtale av forskningen på flytteres talemål frem til 1994 (Omdal 1994:21ff).

2.3 Språket på tilflyttingsstedet

To av informantene mine har flyttet til Oslo, mens én har flyttet til Bergen. Det vil si at jeg i tillegg til kristiansandsdialekten opererer med to ulike talemål i undersøkelsen, nemlig talemålet i Oslo og talemålet i Bergen. Ut fra disse to talemålene springer begrepene *standardvariant* og *bergensvariant*, som jeg har valgt som operasjonelle termer for å ha noe å måle talemålsendringen opp mot. Begge disse varietetene vil være ”dialekter” for personer som er oppvokst med dem (Mæhlum m.fl. 2003:23). For å gjøre skillet mellom dialekten på hjemstedet og dialekten på tilflyttingsstedet klarere, har jeg imidlertid valgt å avgrense *dialekt*-begrepet i denne oppgaven til å gjelde kristiansandsvariantene.

Det jeg kaller ”standardvariant” i denne oppgaven, er språkformer som brukes av personer i og rundt hovedstaden og som representerer et ”standardtalemål”. Jeg bruker ”standardtalemål”, ”normalisert talemål”, ”standardvarietet” og ”standard østnorsk” om hverandre om språket som informantene mine i Oslo og London måles opp mot. Fokuset i undersøkelsen er på eventuell endring *bort fra kristiansandsmålet* og ikke på tilflyttingsstedets talemål. Jeg vil likevel se nærmere på begrepet ”standardtalemål”.

Blant norske språkforskere er begrepet ”standardtalemål” omdiskutert (se for eksempel Røsstad 2005:64f, Røynealand 2005:53, Skjekkeland 2000:17f., Jahr 1996:180f., 1997:364f. og Mæhlum 1986:68). Har vi et standardtalemål i Norge? Og hva slags form har dette standardtalemålet? Er det bokmål? Mens andre land har et fastsatt standardtalemål (for eksempel rikssvensk i Sverige), har ikke Norge noen formell nasjonal norm for talemålet. Likevel er det vanlig å gå ut fra at vi har en overordnet norm for talemålet hos oss. Blant andre fastslår Røynealand at det ”utan tvil [har] etablert seg både eit bokmålsbasert og eit nynorskbasert standardtalemål i Noreg.” (Røynealand 2005:53). Standardtalemålet i Norge kan altså sies å være normert av det skriftlige bokmålet og av en sørøstnorsk talemålsvarietet. Når vi snakker om det bokmålsbaserte standardtalemålet i Norge, tenker vi gjerne på talemålet i og rundt hovedstaden. Talemålet her er imidlertid delt i to, et folkelig oslomål (Oslo øst) og et bokmålsbasert talemål (Oslo vest). Dette problematiserer spørsmålet om ”basisdialekten” i Oslo noe. For hvilken av disse to varietetene har mine informanter som normeringskilde?

Begge Oslo-informantene bor i den vestre delen av Oslo, men formene fra den østlige delen (folkemålet) sprer seg og må dermed sies å ha like mye prestisje:

Samtidig er det mye som tyder på at *begge* disse varietetene [Oslo-vest og Oslo-øst] har en posisjon som over-regionale prestisjedialekter, og slik sett har de begge en ekstraordinær status i det norske dialektlandskapet. Det er allikevel interessant å legge merke til at det først og fremst er den 'folkelige' varianten av oslomålet som ekspanderer, særlig i østlandsregionen (Mæhlum 2003:95).

Noen av de variablene jeg har valgt ut til denne undersøkelsen (se 4.5.2), kan tenkes å sammenfalle med tradisjonell oslodialekt, for eksempel *ei*-diftongen (*hell/heil*) og preteritumsending av *a*-verb (*hoppet/hoppa*). Jeg registrerer likevel at informantene mine har tatt opp varianter fra standardtalemålet og ikke folkemålet også for disse variablene, slik at bruken av standardtalemål er relevant for undersøkelsen.

Under arbeidet med utfyllingslista, ble spørsmålet om de konkrete variantene som hører inn under standardtalemål, bergensmål og kristiansandsmål aktualisert. Det er ikke gjort i en fei å fastslå dette. Et talemål vil nemlig alltid være i endring, og innenfor hvert talemål er det stor individuell variasjon. Dette vil vi også se hos mine informanter. Temaet språklig endring og variasjon presenteres i 3.1. Jeg vil derfor ikke gå nøyere inn på det her, bare fastslå at av og til blir vi nødt til å gå ut over variasjonen og mangfoldet for å kunne si noe *mer* om nettopp mangfoldet. Som jeg vil vise i 2.4 nedenfor, er det nødvendig å forenkle virkeligheten for å gjøre talemålsanalysen operasjonaliserbar. Man må m.a.o. gå ut fra at "alle" innbyggere på et gitt sted snakket nøyaktig på samme måte til et gitt tidspunkt. Dette prinsippet gjelder både for talemålet på fraflyttingsstedet (i dette tilfellet Kristiansand) og talemålene på tilflyttingsstedene (i dette tilfellet Oslo og Bergen).

2.4 Kristiansandsdialekten – informantenes språklige utgangspunkt

2.4.1 Basisdialekt

Begrepet "basisdialekt"¹ blir mye brukt om individers morsmål/medfødte talemål. Begrepet er ikke helt uproblematisk og har derfor blitt mye drøftet i forskningslitteraturen. For hva er egentlig den "opprinnelige" dialekten til et menneske? Og kan vi i det hele tatt snakke om et felles språklig utgangspunkt for mine informanter?

¹ Diskusjonen om basisdialekt har vært særlig viktig for meg i utarbeidelsen av utfyllingslistene for den rapporterte språkbruken, som er en sentral del av undersøkelsen.

Avgrensning av en basisdialekt kan være en utfordring, først og fremst fordi alle talemål er dynamiske, og innenfor alle språksamfunn er det stor inter-individuell og intra-individuell variasjon. *Dynamiske* er de ved at de stadig endrer seg, noe som særlig sees når man sammenlikner språkbruken mellom generasjoner. I kristiansandsmålet gir dette seg utslag i at bl.a. blaude² konsonanter synes å være på vei ut hos unge kristiansandere i dag (Kostøl 2002). *Variasjonen* ser vi ved at ikke *alle* unge kristiansandere nå bare bruker harde konsonanter. Sissel Kostøl kan for eksempel vise til at guttene i hennes undersøkelse bruker harde konsonanter mer enn jentene (inter-individuell variasjon). Men én enkelt gutt kan også variere bruken av harde og blaude konsonanter, bl.a. avhengig av kommunikasjonssituasjonen (intra-individuell variasjon).

Basisdialekten er altså en vid språklig størrelse, som ofte består av flere varianter av de samme språklige variablene. Så når vi snakker om "kristiansandsdialekten" på et eller annet tidspunkt, blir det feil å si at dette er den "egentlige" kristiansandsdialekten. Jeg kan derfor ikke ta for gitt at alle mine informanter snakket lik kristiansandsdialekt i oppveksten. Sannsynligvis oppviste de både intra- og interindividuell variasjon i talemålet sitt, som de også gjør i dag.

Hvordan skal vi finne frem til den dialekten som informantene snakket i oppveksten? Vi kan velge å ta hensyn til den variasjonen som faktisk har eksistert i informantenes oppvekst og operere med en individuell basisdialekt for hver av informantene, eller vi kan velge å utarbeide en "idealstørrelse" basert på ulike kriterier. Jeg vil kort ta for meg de to ulike alternativene.

Thelander setter opp to måter å undersøke *individuell* språkendring på (Thelander 1985:11f.). For det første kan man bruke et lydopptak fra informantens oppvekst og sammenlikne det med vedkommendes språk i dag (dvs. observert språkbruk). Det eksisterer dessverre sjelden slike lydopptak, så derfor blir man gjerne sittende igjen med den andre muligheten, som er å bygge på informantens egne uttalelser om sin språklige atferd i oppveksten (dvs. rapportert språkbruk). Om denne metoden sier Thelander:

² Uttrykket "blaude konsonanter" refererer til leniseringen av de "harde" konsonante *p*, *t* og *k* til *b*, *d* og *g*. Dette trekket er først og fremst et kystfenomen knyttet til Sør- og Sørvestlandet. Betegnelsen "lenisering" kommer fra det latinske *lenis*, som betyr myk, mild (Skjekkeland 2005:77). Uttrykket "blød" (bløt) er en sørlandsk variant av "myk" og ble sannsynligvis brukt om de leniserte konsonantene i Kristiansand i "gamle dager". I dag er imidlertid den noe misvisende varianten "blaude" (som har med fuktighet å gjøre) mest utbredt. Det er også den formen jeg selv bruker i mitt talemål. Jeg har derfor valgt å holde meg til den i denne oppgaven.

Precisionen i dessa uppgifter är dock inte alltid så god, det finns uppenbara felkällor, och som underlag för kvantitativa beräkningar av individuell variation väger material av detta slag lätt (Thelander 1985:12).

Jeg finner selv forholdsvis stor usikkerhet hos informantene med hensyn til språkbruken deres for 15 år siden. Dette gjelder særlig for språktrekk som informantene ikke har så høy bevissthet om. En individuell basisdialekt kan dermed være aktuelt for trekk som er sentrale i informantenes bevissthet. I min undersøkelse gjelder dette først og fremst blaud konsonanter. For eksempel oppgir én av informantene, Eva, at hun brukte overveiende harde konsonanter i oppveksten (se 5.3). Likevel er hun usikker på egen bruk av blaud konsonant i enkeltord, det vil si at hun tror hun brukte blaud konsonant av og til. At blaud konsonanter har inngått i hennes aktive repertoar tidligere, er jeg ganske sikker på, for hun sier at visse ord med blaud konsonanter føles naturlig for henne i samtale med barn, også østlandske barn.

Nettopp med tanke på en slik usikkerhet, har jeg valgt å bruke en *felles* basisdialekt (en "idealstørrelse") for alle fire informantene. Dette sikrer et mest mulig ensartet utgangspunkt for sammenlikning av språkbruken til informantene. Jeg har likevel tatt hensyn til det som informantene selv forteller om sin egen språkbruk i oppveksten ved utvelgelsen av variabler til undersøkelsen, ved siden av en rekke andre kriterier (se 4.5.1). Konkret bygger basisdialekten til denne undersøkelsen på følgende:

Det har det vært naturlig å ta utgangspunkt i den kristiansandsdialekten som er beskrevet som "folkemålet" i *Kristiansands Bymål* av Arnulf Johnsen (Johnsen 1942-1954). Disse språktrekkene er blitt justert i henhold til min egen³ kunnskap om dialekten i Kristiansand i 1980-årene. Bortsett fra de mest "gammeldagse" formene, er Johnsens nedtegnelser i det store og hele i samsvar med det jeg selv husker å ha brukt og at andre jevnaldrende brukte i min egen oppvekst⁴. Bruken av enkelte språktrekk i informantenes oppvekst blir også bekreftet i Hangelands undersøkelse (Hangeland 1981). Mine informanter var mellom 10 og 13 år i 1981, altså noen år yngre enn de yngste informantene til Hangeland. Jeg tror likevel at språket til de to gruppene samsvarer i store trekk. Hangelands undersøkelse viser at de fleste tradisjonelle formene holder seg godt i alle aldersgruppene. Den variasjonen hun registrerer, er såpass liten at den ikke kan sies å være en *tendens* i kristiansandsdialekten. Undersøkelsen ble dessuten gjort før den "moderne nivelleringsprosessen" (Mæhlum 1986:67) startet, slik at Hangelands funn må sies å representere en mer "tradisjonell"

³ Jeg er født i Kristiansand og har tilbrakt så å si hele livet i eller rett utenfor byen.

⁴ Den ene informanten, Kirsten, bekrefter også dette: "Du snakker sånn opprinnelig kristiansandsdialekt som jeg har vært vant til å snakke selv. Du har ord og uttrykk som jeg kjenner igjen og tenker 'Jo da, det har jeg også brukt'. For eksempel 'møe', og mange av ordene i spørreskjemaet. [...] Jeg er fullstendig klar over at jeg ikke bruker de ordene lenger."

kristiansandsdialekt enn den Kostøl beskriver for mange unge kristiansandere i dag. Sissel Kostøl sier også at "[s]annsynligvis er det i de årene som er gått siden den oppgaven [dvs. Hangelands oppgave] ble skrevet, at utviklingen har skutt fart" (Kostøl 2002:86). Den raske utviklingstendensen har også blitt bekreftet i mer uhøytidelige undersøkelser, bl.a. i Sørnett: <http://sornett.mediehogskolen.no/showarticle.php?id=1922>. Vel så viktig som disse undersøkelsene er likevel språkformene som *kontrollgruppa* bruker (om kontrollgruppa i dette prosjektet, se 1.2 og 4.4). Undersøkelsen min viser at kontrollinformantene har langt lavere modifieringsfrekvens enn flytterinformantene (se 5.6 og 5.7). De tradisjonelle formene som de bruker i dag, er sannsynligvis former de har holdt på siden oppveksten.

2.4.2 Sentrale trekk i kristiansandsdialekten

Jeg har altså valgt å undersøke talemålet til fire informanter som har flyttet til tre forskjellige steder etter oppveksten i Kristiansand. Dermed blir fokuset på det de fire har *felles*, nemlig kristiansandsdialekten, sterkere og kanskje mer relevant i denne oppgaven enn i tidligere undersøkelser på flytteres talemål. Jeg har derfor viet et eget avsnitt til en oversikt over sentrale trekk i denne dialekten.

Flere av hovedtrekkene i kristiansandsdialekten kan ikke grupperes etter geografiske delingslinjer, fordi de opptrer både i øst og vest. Johnsen sier at kristiansandsdialekten både er et bymål og et kystmål, med trekk fra både vestlandsk og østlandsk (Johnsen 1942-1954). Kristiansandsmålet er et av de talemålene i Norge som er mest forenklet i forhold til norrønt. Marit Christoffersen sier dessuten i *Den store dialektboka* at "[s]terkere enn landområdene har nok målet i Kristiansand blitt påvirka av riksmålet (bokmålet), som mange av de kondisjonerte hadde som norm" (Jahr (red.) 1990:187). Hvis vi i tillegg tar i betraktning at Kristiansand sannsynligvis følger en utvikling i retning standard østnorsk i dag (se 1.3.1), vil det være mange like varianter mellom kristiansandsmål og standardmål. Skal man undersøke språkendring, er det da viktig å se på de variantene som er klare motsetninger mellom de to varietetene (se 4.5.1).

Ovenfor har jeg diskutert hva slags språkformer jeg skal gå ut fra at informantene brukte i oppveksten (se 2.4.1). En idealisert basisdialekt er nødvendig for å få et operasjonelt grunnlag for måling av talemålsendringen og -variasjonen hos informantene. Nedenfor følger en oversikt over det jeg mener er de viktigste kjennetegnene i denne basisdialekten. I oversikten har basisdialekten fått navnet "tradisjonell" kristiansandsdialekt, for å markere skillet til dagens kristiansandsdialekt.

Jeg har valgt å gi en forholdsvis bred presentasjon av alle de tre varietetene som oppgaven handler om. Hovedvekten vil naturlig nok ligge på beskrivelsen av kristiansandsmålet, med eksempler på tilsvarende varianter i de to andre talemålene⁵.

Ut fra det systemet som er presentert i oversikten nedenfor, har jeg valgt ut 5 variabler som jeg bygger undersøkelsen min på (se 4.5.2). Disse variablene har fått en noe fyldigere omtale i oversikten, blant annet med kommentarer om bruken blant de unge i Kristiansand i dag, der det har vært mulig (basert på tilgjengelige undersøkelser og egen kunnskap om kristiansandsdialekten i dag). Slik informasjon er relevant i forhold til kontrollgruppas språkbruk. De språktrekkene som *ikke* er variabler i denne undersøkelsen, har ikke fått kommentarer i forhold til bruken i dag.

⁵ Siden jeg ikke kjenner bergentalemålet i detalj, har jeg fått hjelp av en innfødt bergenser til å "kvalitetssikre" bergensformene i oversikten.

Beskrivelse av det ”tradisjonelle” kristiansandsmålet i forhold til det ”tradisjonelle” bergensmålet og normalisert talemål (basisdialektene):

Beskrivelse av språktrekkene	Eksempler fra kristiansands-talemålet	Eksempler fra det normaliserte talemålet	Eksempler fra bergens-talemålet	
Lydsystemet				
Fonologiske trekk				
Vokaler				
1.	<p><u>Vokalvariasjon:</u> <u>Lange vokaler:</u> I kristiansandsmålet og bergensmålet er lang e-lyd i trykksterk stavelse mer lukket foran r. Lang e-lyd er mer åpen etter r og foran v, samt enkelte andre konsonanter. Normalisert talemål har det motsatte.</p>	<p><i>he:r</i> <i>pe:re</i> <i>bæ:re</i></p> <p><i>dræ:be</i> <i>ræ:ge</i></p>	<p><i>hæ:r</i> <i>pæ:re</i> <i>bæ:re</i></p> <p><i>dre:pe</i> <i>re:ke</i></p>	<p><i>he:r</i> <i>pe:re</i> <i>bæ:re</i></p> <p><i>dre:pe</i> <i>re:ke</i></p>
	<p><u>Korte vokaler:</u> Kristiansandsmålet har åpning og senkning av de gamle (norrøne) korte vokalerne i, u og y i trykksterk stavelse til henholdsvis e, o og ø. Noen av vokalerne forlenges. Normalisert talemål og bergensmål har ikke denne vokalvariasjonen.</p>	<p><i>be:de</i> <i>sjelne</i></p> <p><i>honn</i> <i>konne</i> <i>bonnen</i></p> <p><i>støkke</i> <i>mø:e</i></p>	<p><i>bi:t</i> <i>skille</i></p> <p><i>hunn</i> <i>kunne</i> <i>bunnen</i></p> <p><i>stykke</i> <i>my:e</i></p>	<p><i>bi:t</i> <i>skille</i></p> <p><i>hu:(e)n</i> <i>kunne</i> <i>bu:(e)n</i></p> <p><i>stykke</i> <i>my:e</i></p>
2.	<p><u>Diftonger:</u> Kristiansandsmålet har stort sett bevart de norrøne diftongene <i>ei</i>, <i>au</i> og <i>øy</i>. Om diftonger i adjektiv og verb sier Johnsen at de fins ”i alle former av de ord hvor den hører hjemme” (Johnsen 1942). ”Særlig yngre kristiansandere bruker mye diftonger”, sier Marit Christoffersen (Christoffersen 1990:188). I Siri Hangelands undersøkelse brukte 91,7 % i den yngste aldersgruppa (20-34 år) konsekvent eller hovedsakelig diftonger (Hangeland 1981). Bergensmål og normalisert talemål har utstrakt monoftongering der kristiansandsmålet har diftonger: <i>ei</i>><i>e</i>, <i>au</i>><i>ø</i> og <i>øy</i>><i>ø</i>.</p>	<p><i>brei – breit</i> <i>bi:de – beid</i> <i>steige</i> <i>heilt</i></p> <p><i>lau</i> <i>laus</i> <i>blaud</i></p> <p><i>røyr</i> <i>nøyle</i> <i>frøys</i></p>	<p><i>bre: – brett</i> <i>bi:te – be:t</i> <i>ste:ke</i> <i>he:lt</i></p> <p><i>lø:v</i> <i>lø:s</i> <i>blø:t</i></p> <p><i>rø:r</i> <i>nøkkel</i> <i>frø:s</i></p>	<p><i>brei – breit</i> <i>bi:te – be:t</i> <i>ste:ke</i> <i>he:lt</i></p> <p><i>lø:v</i> <i>lø:s</i> <i>blø:t</i></p> <p><i>rø:r</i> <i>nøkkel</i> <i>frø:s</i></p>
	<p><u>Diftonger – bruken i dag:</u> Kostøl 2002 har ikke undersøkt dette språktrekket. Mitt eget inntrykk er at diftongene er mindre brukt blant unge i Kristiansand i dag. Unntaket er muligens verb i preteritum, slik som <i>frøys</i> og <i>beit</i>.</p>			

Konsonanter				
3.	<p><i>Lenisering/blaude konsonanter:</i> Kristiansandsmålet har lenisering av norrøn ustemt, kort plosiv (p,t,k) til stemt plosiv (b,d,g) etter (lang, av og til kort) vokal. I noen ord forlenges plosiven etter at den blir stemt.</p> <p>Siri Hangeland (1981) fant at de blaude konsonantene hadde en sterk stilling i kristiansandsmålet. Ingen av informantene brukte konsekvent harde konsonanter i hennes undersøkelse. I den yngste aldersgruppa (12 personer mellom 20 og 34 år) bruker alle enten konsekvent eller hovedsakelig blaude konsonanter.</p> <p>Normalisert talemål og bergensmål har ikke dette fenomenet.</p>	<p><i>kjø:be</i> <i>pebbår</i></p> <p><i>ga:de</i> <i>sidde</i></p> <p><i>må:ge</i> <i>spiggår</i></p>	<p><i>kjø:pe</i> <i>pepper</i></p> <p><i>ga:te</i> <i>sitte</i></p> <p><i>må:ke</i> <i>spi:ker</i></p>	<p><i>kjø:pe</i> <i>peppar</i></p> <p><i>ga:te</i> <i>sitte</i></p> <p><i>må:ke</i> <i>spi:kar</i></p>
<p><i>Lenisering – bruken i dag:</i> Sissel Kostøl fant i sin undersøkelse at "de blaude konsonantene er i ferd med å få en svekket posisjon hos de unge" (Kostøl 2002:111) De unge som gruppe har 38 % blaude konsonanter og 62 % harde konsonanter, mot de eldres 95 % blaude konsonanter.</p>				
4.	<p><i>g-v-veksling:</i> Den opphavelige (norrøne) klusilen <i>g</i> i enkelte ord er blitt redusert til frikativen <i>v</i>, oftest foran <i>a</i>. I enkelte ord har <i>g</i> falt helt bort.</p>	<p><i>ha:ve</i> <i>gna:ve</i> <i>da:en</i> <i>sti:en</i></p>	<p><i>ha:ge</i> <i>gna:ge</i> <i>da:gen</i> <i>sti:gen</i></p>	<p><i>ha:ge</i> <i>gna:ge</i> <i>da:gen</i> <i>sti:gen</i></p>
Prosodiske trekk				
Trykk				
5.	<p>Ved ordgrupper sammensatt av verb og stedsadverb/preposisjon, har kristiansandsmålet trykk på det <i>adverbiale</i> leddet. Dette gjelder også for bergensmål. Normalisert talemål har hovedtrykk på <i>verbet</i>, noe som gir ordgruppa tonem 2.</p>	<p><i>vaske opp</i> <i>gå u:d</i> <i>bli mæ'</i> <i>kle på' sæ</i></p>	<p><i>vask(e) opp</i> <i>gå: u:t</i> <i>bli: me:</i> <i>kle på sej</i></p>	<p><i>vaske opp</i> <i>gå u:t</i> <i>bli me:</i> <i>kle på: seg</i></p>

Kvantitet				
6.	I kristiansandsmålet er trykksterk vokal i utlyd ofte kort. For enkelte ord står den korte stavingen i semantisk motsetning til en normallang staving (se de tre første eksemplene). Se Christoffersen 1981. Dette trekket er helt spesielt for kristiansandsmålet og finnes følgelig ikke i normalisert talemål eller i bergensmålet.	<i>te'</i> (prep.) <i>te:</i> (subst.) <i>få'</i> (verb) <i>få:</i> (adj.) <i>så'</i> (adverb) <i>så:</i> (verb) <i>fra'</i> (preposisjon) <i>da'</i> (konjunksjon)	<i>til</i> (prep.) <i>te:</i> (subst.) <i>få:</i> (verb og adj.) <i>så:</i> (adverb og verb) <i>fra:</i> (preposisjon) <i>da:</i> (konjunksjon)	<i>til</i> (prep.) <i>te:</i> (subst.) <i>få:</i> (verb og adj.) <i>så:</i> (adverb og verb) <i>fra:</i> (preposisjon) <i>da:</i> (konjunksjon)
	Forkorting av lang vokal skjer i kristiansandsmålet også i mange ordsammensetninger med tonem 2. Her forkortes den lange vokalen i første staving. Dette skjer ikke i bergensmål og normalisert talemål.	<i>sjøvvann</i> <i>baggrunn</i> <i>røvvinn</i>	<i>sjø:vann</i> <i>ba:kgrunn</i> <i>rø:vin</i>	<i>sjø:vann</i> <i>ba:kgrunn</i> <i>rø:vin</i>
<i>Kvantitet – bruken i dag:</i> Det er ikke gjort undersøkelser på bruken av dette trekket i kristiansandsmålet i dag. Mitt inntrykk er at den tradisjonelle kristiansandsvarianten klart dominerer, selv om jeg har registrert tilfeller av lang vokal også.				
Bøyingssystemet				
Morfologiske trekk				
Substantiv				
7.	Kristiansandsmål har <i>-år</i> og <i>-ane</i> i ubestemt og bestemt form flertall.	<i>guttår, guttane</i> <i>hestår, hestane</i>	<i>gutter,</i> <i>gutt(e)ne</i> <i>hester,</i> <i>hest(e)ne</i>	<i>guttar,</i> <i>gutt(e)ne</i> <i>hestar,</i> <i>hest(e)ne</i>
	<i>Substantiv – bruken i dag:</i> Endelsen <i>-ane</i> ser ut til å bli mindre vanlig, til fordel for <i>-an</i> . De unge som gruppe har 93 % <i>an</i> -endinger og 7 % <i>ane</i> -endinger (Kostøl 2002:75). Endelsen <i>-ene</i> er ikke noe reelt alternativ for de bofaste kristiansanderne.			
Adjektiv				
8.	Komparativformen av adjektiv er i kristiansandsmålet redusert fra norrøn <i>-ari</i> til <i>-åre</i> .	<i>rigåre</i>	<i>rikere</i>	<i>rikare</i>

Verb				
9.	<p><u>Infinitiv:</u> En del infinitiv med tonem 2 kan i kristiansandsmålet miste endingsvokalen /ə/. Normalisert talemål og bergensmålet beholder her hele infinitivsformen.</p> <p><u>Perfektum partisipp og preteritum av svake verb gruppe 1 (a-verb):</u> Kristiansandsmålet har endelsen –a, mens de to andre varietetene har –et-endelse.</p>	<p><i>jørr</i> <i>spørr</i> <i>la ve:r</i></p> <p><i>varma</i> <i>sjidna</i></p>	<p><i>jø:re</i> <i>spørre</i> <i>la væ:re</i></p> <p><i>varmet</i> <i>sjitnet</i></p>	<p><i>jø:re</i> <i>spørre</i> <i>la væ:re</i></p> <p><i>varmet</i> <i>sjitnet</i></p>
<p><i>Verb – bruken i dag:</i></p> <p>Kostøl 2002 har ikke undersøkt dette trekket. Mitt inntrykk er at a-endingene av verb står sterkt blant bofaste kristiansandere i dag.</p>				
Leksikalske trekk – ord og uttrykk				
Adverb				
10.	De påpekende og spørrende adverbene i den tradisjonelle kristiansandsdialekten skiller seg klart fra tilsvarende varianter i standardtalemålet og bergensmålet.	<p><i>henn he:r</i> <i>herr te</i> <i>å</i> <i>å henn</i> <i>å ti</i> <i>åssen</i></p>	<p><i>bort hi:t</i> <i>hi:t</i> <i>vor</i> <i>vor</i> <i>når</i> <i>vordan</i></p>	<p><i>bort hi:t</i> <i>hi:t</i> <i>kor</i> <i>kor</i> <i>kor ti</i> <i>kordan</i></p>
Pronomen				
11.	<p><u>Eiendomspronomen:</u> Kristiansandsmålet har både genitivsomskrivning med reflektivt eiendomspronomen (f.eks. Ola sin hest) og formene <i>hanses</i>, <i>hosses</i> og <i>disses</i>.</p> <p><u>Personlig pronomen:</u> 1. person entall i kristiansandsmålet heter <i>æ</i>. De trykksterke formene i 3. person entall er <i>hann</i>, <i>ho</i> og <i>det</i>, mens de trykksvake er henholdsvis <i>an</i>, <i>o</i> og <i>det</i>. Videre har kristiansandsmål flertallsformen <i>dere</i> i trykksterk stilling og <i>derr</i> i trykksvak stilling.</p> <p><u>Spørrende pronomen:</u> Kristiansandsmålet bruker formen <i>åffår</i>, mens bergensmålet har en annen dialektvariant.</p> <p><u>Ubestemte pronomen:</u> Krsn har <i>ann</i> som ubestemt pronomen.</p>	<p><i>hanses/han sitt</i> <i>disses/de sitt</i></p> <p><i>æ'</i></p> <p><i>ho</i></p> <p><i>derr</i></p> <p><i>(å) vemm</i> <i>å</i> <i>åffår en</i> <i>åffårno</i></p> <p><i>ann</i></p>	<p><i>hans</i> <i>deres</i></p> <p><i>jei</i></p> <p><i>hunn</i></p> <p><i>dere</i></p> <p><i>vem</i> <i>va</i> <i>vilken</i> <i>va</i></p> <p><i>annen/a:en</i></p>	<p><i>hans</i> <i>deres</i></p> <p><i>e:g</i></p> <p><i>honn</i></p> <p><i>dåkkar</i></p> <p><i>kem</i> <i>ka</i> <i>ka får en</i> <i>ka får nåke</i></p> <p><i>a:(e)n</i></p>
12.	Spesielle ordformer i dialekten	<p><i>sjebbe</i></p> <p><i>ronse</i> <i>rutsje</i></p>	<p><i>jeipe/rekke</i> <i>tunge</i> <i>huske</i> <i>skli</i></p>	<p><i>jeipe</i></p> <p><i>disse</i> <i>rutsje</i></p>

2.5 Oppsummering

Fokuset i dette kapitlet har vært på informantenes språklige utgangspunkt. Større og mindre granskinger er gjort på utviklingen av ulike trekk i kristiansandsdialekten. Flere av disse arbeidene, samt litteratur på flytteres språk, har vært viktig som grunnlag for undersøkelsen min. Den språklige variasjonen i Kristiansand er, som de fleste andre steder, forholdsvis stor, og jeg har diskutert nødvendigheten av å bruke en idealisert basisdialekt som er lik for alle informantene mine. Siden kristiansandsdialekten er såpass viktig i denne undersøkelsen, har jeg også presentert sentrale trekk, sammenliknet med tilsvarende varianter i standardtalemålet og i bergensmålet. Talemålet på tilflyttingsstedet har også blitt gjort kort rede for, herunder avklaringen av begrepet standardtalemål.

3 TEORETISK RAMMEVERK

Beskrivelsen av mine informanternes språkbruk vil først og fremst fokusere på de trekkene som er gjenstand for variasjon fra en situasjon til en annen, samt innenfor den samme situasjonen (se kap. 5). Språklig variasjon vil m.a.o. være en sentral del av dette prosjektet. Samtidig vil jeg også se på stabile språktrekk, dvs. hvilke trekk i kristiansandsdialekten som er blitt opprettholdt hos mine informanter⁶. En annen viktig problemstilling er bakgrunnen for at informantene bruker de talemålsstrategiene som de gjør. I redegjørelsen for teoriene nedenfor følger jeg denne strukturen. Først vil jeg gjøre rede for hvordan språkforskere ser på språklig variasjon og endring. Deretter tar jeg for meg ulike teorier som kan brukes for å få en dypere forståelse av informantenes språkbruk.

3.1 Språklig variasjon og endring

Med sosiolingvistikkenes inntog på 1960-tallet⁷, kom studiet av språklig variasjon i fokus for språkforskningen. Tidligere hadde man riktignok registrert at det forekom slik variasjon, men i mangel av de rette begrepene, avviste junggrammatikerne dette med ”fri variasjon”, uten å studere det nærmere. I dag er forskerne enige om at den naturlige tilstanden i et språk er variasjon. For at et språk skal endres over tid, er synkron variasjon en forutsetning. Nye språklige trekk kommer stadig inn i talespråket vårt, og disse innovasjonene fører til variasjon i språket. Når innovasjonene etter hvert får sosial aksept og blir en integrert del av språket, sier vi at det har skjedd en språklig endring. Det er imidlertid ikke all variasjon som fører til endring: ”Not all variability and heterogeneity in language structure involves change; but all change involves variability and heterogeneity” (Weinreich, Labov & Herzog 1968:188 etter Røyneland 2005:34).

Med språklig variasjon mener vi at talespråket varierer fonologisk, morfologisk, leksikalsk, syntaktisk og prosodisk i forhold til ulike sosiale faktorer (Akselberg 1995:35) og i forhold til den sosiale situasjonen. Situasjonsavhengig talemålsvariasjon kaller vi

⁶ I tillegg til å studere den språklige *variasjonen* hos flytterinformantene, retter altså denne undersøkelsen fokus på *endring* i kristiansandsdialekten (se problemstillingen i kap. 1) og går dermed ikke bare i en sosiolingvistisk, men også i en sosiodialektologisk retning.

⁷ Brit Mæhlum (1996) er blant dem som har problematisert sosiolingvistikkenes inntog i Norden. Hun spør bl.a. om det virkelig *var* et brudd med tidligere tenkning som sosiolingvistikken brakte med seg. I fremstillingen min videre har jeg ikke gått inn på denne diskusjonen.

registervariasjon. Personer som har mange register i sitt språklige repertoar, for eksempel flyttere, skifter oftere register etter den sosiale situasjonen (Akselberg 2003:131). De ulike variantene fyller bestemte funksjoner, avhengig av hvilke normer som gjelder i det aktuelle språksamfunnet. Mønsteret for variasjon trenger ikke være at en skifter ut konsekvent en variant med en annen. Det kan like gjerne være at en får en høyere frekvens av en variant i visse situasjoner enn i andre. For eksempel forteller en av mine informanter, Anette, at hun bruker *kjøpe* oftere enn *kjøbe* i jobbrelevante samtaler enn med venner. Men i begge situasjoner kan begge variantene forekomme. En annen av informantene, Kirsten, vil også bruke *kjøpe* og *kjøbe* om hverandre, men med en klar overvekt av *kjøpe*. Den språklige variasjonen finner vi m.a.o. mellom sosiale grupper, mellom enkeltindivider (inter-individuelt) og hos enkeltindivider (intra-individuelt).

Hvordan studerer man språklig variasjon og endring? Sosiolingvistikken brakte med seg mer vitenskapelige metoder inn i språkforskningen. Banebrytende arbeid ble her gjort av William Labov. Hans kvantitative undersøkelser på bl.a. talemålet i New York (Labov 1966) vektla kravet om representativitet og generaliserbarhet. Språkstudier innenfor det labovske paradigmet fokuserer på strukturer i språket vårt satt opp mot et abstrakt, sosialt system. Man ser ofte på store grupperes språk innenfor ett bestemt geografisk område. Utover 1970-årene kom sosialantropologien inn i sosiolingvistikken og har etter hvert fått stadig mer gyldighet innenfor språkforskningen. Denne retningen tar ikke utgangspunkt i de konkrete språkformene, men i den enkelte språkbrukerens språkhandlinger. Dermed gir den rom for kvalitative studier med et tydeligere sosialt fokus. Man kan si at sosiolingvistikken her har tatt opp igjen de kvalitative metodene som de tradisjonelle dialektologene brukte, ved å undersøke språket til et lite utvalg personer nøye. Målet med undersøkelsene i dag er imidlertid et helt annet enn det var i det junggrammatiske paradigmet. Blant annet er man i dag interessert i å se på det faktiske samtidsspråket, mens man tidligere var opptatt av å finne informanter som snakket "ekte" dialekt, helst så nær norrønt språk som mulig. Med studiet av flytteres språklige variasjon har man også beveget seg fra de tradisjonelle sosiolingvistenes studieobjekt, nemlig talemålsvariasjon innenfor et geografisk avgrenset område, til å inkludere de individer som er/har vært mobile i samfunnet vårt. Dokumentasjonen av den språklige variasjonen blir dermed mer komplett og nyansert.

Hva kan årsakene til språklig variasjon og endring være? Vi mennesker, samfunnet og språket er komplekse størrelser, og det kan derfor være en kombinasjon av mange ulike faktorer, både internspråklige og eksternspråklige, som påvirker våre språklige valg (se for eksempel Sandøy 1996). Språkforskerne har diskutert grunnlaget for inndelingen i ytre og

indre årsaker til språklig variasjon og endring. Tradisjonelt i sosiolingvistikken har man ment at inndelingen i ytre og indre faktorer er helt legitim. Man har altså satt et skille mellom de internspråklige faktorene, som ligger i språket selv, og de eksternspråklige faktorene, som ligger i den sosiale konteksten. I nyere sosiolingvistikk vil man ikke være så opptatt av de indre faktorene. Noen vil også hevde at indre årsaker ikke er årsaker i seg selv, men stadfesting av et fenomen (Mæhlum 1999:214). Man kan også se de indre faktorene som et slags endringspotensial i språket, mens de ytre faktorene avgjør om innovasjoner skal slå igjennom (Akselberg 1995:37). Akselberg gir et eksempel på dette: I vossamålet blir *k* og *g* palatale i visse posisjoner, noe som han kaller en årsak (et potensial) som ligger i språket selv. Men disse formene varierer med former uten palatal velar, og denne variasjonen har ytre årsaker. Samme type eksempel kan vi gi fra kristiansandsmålet. Blaude konsonanter forekommer tradisjonelt i visse posisjoner, men ikke alle. Det er dermed indre årsaker til dette. Dette er et potensial som ligger i kristiansandsdialekten. De blaude konsonantene varierer imidlertid med harde konsonanter hos stadig flere kristiansandere, noe som sannsynligvis har eksternspråklige/ytre årsaker.

Selv om det kan være vanskelig å avgjøre om en språkendring er resultat av ytre faktorer alene eller om også språkinterne faktorer er med i bildet, er det altså blitt stadig mer vanlig å se bort fra de språkinterne faktorene når man skal se på variasjon og endring i språket. Det er hovedsakelig de ytre faktorene som er fokus for studier av språklig endring og variasjon i dag. Eksternspråklige (ytre) faktorer ligger utenfor selve språkstrukturen og kan studeres først og fremst ut fra et makrososiologisk og et mikrososiologisk perspektiv (se for eksempel Røyneland 2005:96 og Haugen 2004:37f): Det mikrososiologiske perspektivet ser på forhold hos den enkelte språkbrukeren (for eksempel sosiale møter ansikt til ansikt i hverdagslivet, mellommenneskelig atferd i små grupper, identifisering med ulike sosiale grupper og holdning til bl.a. dialekt og tradisjon/modernitet). Ser man på språklig variasjon i et makrososiologisk perspektiv, vil de ulike sosiologiske og samfunnskulturelle rammene være aktuelle. Økende mobilitet, moderne kommunikasjonsformer som Internett, endring i yrkesstruktur, massemedia og skriftspråket kan være eksempler på slike faktorer. I tillegg kommer den aktuelle språkvarietetens sosiale prestisje (herunder markerthet) og den konkrete samtalesituasjonen (sosial kontekst). Vi kan si at de sosiale faktorene ”styrer” språket (se ovenfor), og språkbrukssituasjonen (dvs. den totale konteksten for språklig kommunikasjon) er utløsende faktor (Akselberg 1995:35).

Jeg har valgt å studere informantenes språklige strategier i lys av flere teorier som har et mikrososiologisk perspektiv. Hver for seg fokuserer disse teoriene på én side av

virkeligheten, men sammen gir de forhåpentligvis et mer helhetlig bilde av informantenes språkbruk. En undersøkelse av flytteres språk åpner først og fremst opp for teorien om språk- og dialektkontakt. Gjennom flyttingen skjer en brytning mellom den dialekten som personen ”tar med seg hjemmefra” og den eller de talemålene som han/hun møter på tilflyttingsstedet. Flyttingen innebærer imidlertid ikke bare endringer i de språklige omgivelsene. Også i personens *sosiale* omgivelser vil det nødvendigvis skje endringer, noe som i neste omgang vil kunne bety mye for personens identitetsfølelse. Her vil interaksjonelle teorier om tilpasning, sosiale nettverk og identitet være sentrale. I denne sammenhengen er det viktig å inkludere informantenes egen oppfatning av flyttesituasjonen, seg selv og de sosiale omgivelsene. Også flytterens holdning til bl.a. dialekt, hjemstedet og ”modernitet” vil kunne påvirke graden av språklig modifisering, og dette er faktorer jeg også vil vurdere.

Nedenfor følger en presentasjon av de teoretiske modellene jeg bruker i tilnærmingen til datamaterialet mitt.

3.2 Språk- og dialektkontakt

Språk- og dialektkontaktteori er et naturlig utgangspunkt for å studere flytteres talemål. Mine informanters talemål kan vi nemlig si er et resultat av langvarige språk-/dialektkontaktsituasjoner, såkalt ”long-term accommodation” (Trudgill 1986). Til alle tider har det vært kontakt mellom ulike folkegrupper. Dermed har også talemålet til disse gruppene, eller varietetene deres, kunnet brytes mot hverandre. Kontakt mellom ulike varieteter som er gjensidig forståelige, kalles *dialektkontakt*. Og omvendt er *språkkontakt* den kontakten mellom varieteter som *ikke* er gjensidig forståelige (Trudgill 1994:13). I denne undersøkelsen ser jeg på *dialektkontakten* mellom enkeltindividers talemål og dialekten på tilflyttingsstedet. For informantene i Norge (Anette, Eva og Kirsten) gjelder dette kristiansandsdialektens møte med hhv. normalisert talemål (se drøfting av dette begrepet i kap. 2) og bergensdialekten. Når det gjelder informanten i London (”Hege”) faller det utenfor disse rammene å undersøke de aspektene ved hennes språkendring som har sin bakgrunn i språkkontakten mellom norsk og engelsk. Fokuset her vil dermed ligge på bevaring, evt. ikke bevaring, av kristiansandsdialekten. Språkkontakt-elementet vil likevel bli kommentert der det er hensiktsmessig (se 5.5).

Vi har ulike typer dialektkontakt. I dag kan vi f.eks. se en utvikling i retning av standardiserte talemålsformer i mange lokale talemål, som følge av stadig økende kontakt

mellom disse talemålsformene. Eksempel på forskning på denne typen dialektkontakt er Mats Thelanders undersøkelse fra 1979 av talemålet i Burträsk i Sverige (Thelander 1979, etter Trudgill 1986:91f). Et eksempel på dialektkontakt i Norge finner vi i Høyanger, et sted som plutselig vokste på grunn av stor tilstrømming av folk fra andre deler av landet. Resultatet av kontakten mellom den opphavelige dialekten, sognamålet, og innflyttertermålene, har blitt en ny, fokusert dialekt, en *koiné*. Talemålet på Svalbard er også et eksempel på kontakt mellom flere ulike dialekter, men her har det ikke blitt utviklet noen *koiné*. Dette er tvert imot et særlig heterogent dialektområde (se Mæhlum 1992). Mine informanter representerer en annen del av dette "dialektkontakt-bildet". Her snakker vi om fire enkeltindivider som har migrert til andre fylker, i motsetning til en bofast befolkning og en stor gruppe mennesker, som nevnt ovenfor. Særlig relevant for min undersøkelse har vært *Från blåknut till brakknut. Om provinsiella drag i flyttares språk* fra 1985 av Mats Thelander. Her undersøker han flytteres språk, nærmere bestemt dialektkontakten mellom talemålet i Skellefteå i Västerbotten og talemålet i Eskilstuna i Sörmland, samt rikssvensk (Thelander 1985).

Tidligere språkforskere har ikke hatt særlig interesse for å studere språk og dialekter som resultat av sosial kontakt, primært fordi man i det junggrammatiske paradigmet ikke hadde det begrepsapparatet man trengte for å undersøke slike "blandingsmål". Man mente at språkendring hadde sin årsak i språkinterne faktorer, og hver "ekte" dialekt ble derfor studert for seg. I et slikt paradigme ville nok ikke den "blandingsdialekten" som mine informanter kanskje har utviklet, vært et interessant forskningsobjekt. Som nevnt ovenfor (3.1), endret imidlertid språkforskingsklimaet seg etter 2. verdenskrig. Da begynte man å se det som interessant ikke bare å se på språkinterne grunner til talemålsendring, men også å studere språket i en *sosial sammenheng*. Språksosiologien og sociolingvistikken kom inn som egne forskingsfelt i lingvistikken. I tråd med dette begynte man også å regne språk- og dialektkontakt for en viktig faktor i utviklingen av språk og dialekter. Begrepsapparatet ble utvidet, og man kunne stille helt andre spørsmål enn tidligere. Einar Haugen (1953) og Uriel Weinreich (1953) står bak grunnleggende forskningsarbeid i denne moderne språkkontaktforskningen. Et annet og nyere omfattende dialektkontaktarbeid er *Dialects in Contact* (1986) av Peter Trudgill. Undersøkelser av flytteres talemål er spesielt klare eksempler på språk- og dialektkontaktstudier. Slike undersøkelser ble mer vanlige fra 1980-tallet og utover (se 2.2).

Det er ulike tradisjoner innenfor dialektkontaktteorien. Mens noen forskere representerer den labovske tradisjonen, med fokus på språkform fremfor språkhandlinger (se for eksempel Trudgill 1986), ser andre først og fremst på de sosiale aspektene (se for

eksempel Mæhlum 1992 og 1997). I virkeligheten kan vi si at lingvistiske og sosiale studier er to sider av samme sak. I enhver verbal samhandling er nemlig det lingvistiske og det sosiale elementet uløselig knyttet sammen. Hittil har man imidlertid ikke klart å finne en teoretisk modell som gir et helhetlig bilde av individers språkbruk. Så er det kanskje også mest hensiktsmessig å dele virkeligheten inn i to nivåer for å få en operasjonell tilnærming til datamaterialet. For eksempel kan Trudgills teoretiske begreper brukes på det lingvistiske, deskriptive nivået. En slik beskrivelse går imidlertid ikke videre til det hermeneutiske nivået. Samtidig gir ikke interaksjonelle teorier noen beskrivelse av det lingvistiske i samhandlingen mellom mennesker. Her er fokuset på sosialiseringprosessen og rollerelasjonene, og hvordan de påvirker de språklige valgene som individene gjør.

3.2.1 Beskrivelse av språklig variasjon og endring

Hvordan kan den situasjonsavhengige og metaforisk avhengige språkbruken til mine informanter beskrives? Kontakten mellom basisdialekt og tilflyttingsdialekt kan nemlig ha mange språklige resultater. I dialektkontakt over lengre tid (såkalt "long-term dialect contact" i Trudgills terminologi, se Trudgill 1994:18f.) vil det ofte skje en viss tilpasning, enten ufullstendig eller fullstendig (se kap. 3.3.4 om tilpasningsteorien). En ufullstendig tilpasning vil kunne manifestere seg i lån, eller interferens, fra majoritetsdialekten ("admixture" eller blanding), fjerning av irregulære og overflødige språktrekk ("simplification" eller forenkling) eller fjerning av alle involverte språkvarianter utenom én ("levelling" eller nivellering/utjevning) (Trudgill 1986).

Modifisering og dialektnivellering

Flere varianter av en språkvariabel vil ofte være aktuelle for flytterne å velge mellom når de er på tilflyttingsstedet, deriblant varianter fra dialektvarietet, varietet på tilflyttingsstedet og eventuelle mellomformer (se nedenfor). Dette ser vi mange eksempler på hos mine flytterinformanter (se kap. 5). Når jeg bruker begrepet *modifisering* i denne undersøkelsen, mener jeg informantens endring av kristiansandsformer (dvs. konvergering, se 3.3.4) i retning av et annet talemål, dvs. at de velger mellomformer eller standardvariantene.

En konsekvens av modifisering er at det blir mindre avstand mellom de to dialektene som er i kontakt med hverandre. *Dialektnivellering* er et annet ord for denne prosessen. Røyneland definerer dialektnivellering som "eit dynamisk dialektkontaktfenomen som inneber at den strukturelle skilnaden mellom nærskyldte dialektar *gradvis* blir redusert, og at variasjonen innom ein dialekt også *gradvis* blir redusert" (Røyneland 2005:40). Hun bygger

her på en definisjon av Frans Hinskens hentet fra *Dialect Levelling in Limburg* fra 1996, som igjen er en modifisering av Trudgills (1986) definisjon. Trudgill definerer dialektnivellering som reduksjon av markerte trekk, dvs. av funksjonelle forskjeller mellom to eller flere varieteter (inter-systemisk nivellering), og skiller dermed nivellering fra forenkling (intra-systemisk nivellering, dvs. systemintern nivellering). Hinskens gir ifølge Røyneland en mer utvidet definisjon av begrepet nivellering idet han inkluderer den intra-systemiske nivelleringen. Det vil altså si at Hinskens, og følgelig også Røyneland, bruker termen dialektnivellering både om reduksjon av strukturelle forskjeller mellom varieteter i kontakt og om forenkling, dvs. systemintern nivellering (Røyneland 2005:41).

Dialektnivellering kan skje både horisontalt og vertikalt (Auer & Hinskens 1996, etter Røyneland 2005:45). Dette illustreres som en pyramide. På bunnlinjen, altså horisontalt, skjer det en advergens mellom ulike dialekter. Vertikalt skjer advergensen mellom dialekt og standard, der standardtalemål er på toppen av pyramiden. I Norge er det ikke nødvendigvis slik. Røyneland viser til Akselberg 2003, som mener at standardtalemål ikke bør plasseres på toppen av pyramiden, fordi de skriftlige normene i Norge bygger på norske dialekter og dermed har en annen prestisje enn standardtalemålene i andre europeiske land. Røyneland peker likevel på at nivelleringsprosessene arter seg annerledes på Østlandet i forhold til Vestlandet. Det ser nemlig ut til at de horisontale nivelleringsprosessene spiller en sentral rolle på Vestlandet, mens vertikal advergens ser ut til å være dominerende på Østlandet (Røyneland 2005:49). Dette er et interessant moment å se nærmere på når det gjelder informanten min, Kirsten, og hennes tilpasning til bergensdialekten (se 5.4.1).

Hvilke former er det som blir valgt bort i en nivelleringsprosess? Når ulike talemål møtes, vil visse språktrekk ofte oppleves som markerte eller umarkerte. Som nevnt er det altså de markerte variantene som ifølge Trudgill forsvinner i den inter-systemiske nivelleringsprosessen: "Levelling in this sense, is to be interpreted as implying the reduction or attrition of *marked* variants" (Trudgill 1986:98). Markerte former er gjerne former som er lite geografisk utbredt, dvs. språkformer fra minoritetsdialekten. For flytterinformantene vil kristiansandsdialekten være en minoritetsdialekt på tilflyttingsstedene. Dermed vil det være trekkene fra denne dialekten som "stikker seg ut" og som mest trolig vil måtte vike for en variant fra majoritetsdialekten på tilflyttingsstedet. Majoritetsdialekten fungerer m.a.o. som overordnet språklig norm. Dette synet støttes av Thelander (Thelander 1979 I:115-116), som fant at et dialekttrekk som benyttes i større områder, er mer levedyktig enn dialekttrekk som bare knyttes til avgrensede områder, og som dermed benyttes av færre mennesker (se også Røyneland 2005:47). Kan vi i denne sammenhengen si noe om hvilke konkrete former som er

markerte i kristiansandsdialekten? Ifølge Trudgill er et markert trekk et trekk som bl.a. er fonetisk svært ulikt tilsvarende variant i den andre varieteten (Trudgill 1986:37). Etter dette kan vi anta at for eksempel blande konsonanter er et markert trekk i kristiansandsdialekten, fordi det fonetisk sett er svært ulikt de motsvarende harde konsonantene, og dermed lett vil være utsatt for endring. Nå er det ikke nødvendigvis slik at en språkintern forklaring som dette *alene* kan brukes for å si om et trekk er markert eller ikke. Det er blitt vanligere å inkludere språkbrukerens egen oppfatning av hva som er markerte trekk i dialekten sin (se for eksempel Auer, Barden & Grosskopf 1998 etter Røsstad 2005:36). Her er det altså interessant å se på informantenes egne oppfatninger av særtrekk i kristiansandsdialekten.

Et resultat av en ufullstendig tilpasning vil også kunne være utviklingen av språkformer som ikke finnes i noen av de opphavlige dialektene. Disse språkformene må ansees som kompromissformer/nøytralitetsløsninger og blir av Trudgill referert til som "interdialect forms" (Trudgill 1986:62f.). På norsk kan vi kalle slike former for mellomformer (Røyneland 2005:46) eller hybridformer (Rekdal 1971:62-63). Eksempel på en mellomform hos mine informanter er "blandingen" av blaud og hard konsonant, f.eks. i ordet *besøk*: en usikkerhet i språkbruken fører til kompromissformen *besøg/k*, dvs. en mellomting mellom den stemte *g* og den ustemte *k*. Slik kodeblanding kan vi også se i dølamålet i Indre Troms. Her har det blitt dannet en kompromissform mellom nordnorsk palatal *l* og østnorsk alveolar-laminal *l* og apikal *l* (Mæhlum i forelesning 09.03.00). Utviklingen av slike mellomformer fører til at tallet på alternative former i språkbrukerens repertoar øker, da språkbrukeren gjerne veksler mellom dialektform og mellomform.

Trudgill bruker begrepene "mixed dialects" og "interdialects" for å beskrive de blandingsdialektene som kjennetegnes av bl.a. interferens og hybridformer (Trudgill 1986)⁸. Slik kodeblanding og kodeveksling kan være en grunn til at mine informanter beskriver sin egen dialekt i dag som "blandingsdialekt". Dette er en vanlig oppfatning hos flyttere: "Flyttere har [...] ofte problem med å oppgi hva slags dialekt de bruker, og de betegner gjerne egen språkform som blandingsmål, eller hevder at de ikke har noen egentlig dialekt" (Omdal 1994:186). Omdal funderer også på om det finnes "særskilte 'migrantsosiolekter' som ikke lar seg definere på tradisjonelt vis" (Omdal 1994:236). Brit Mæhlum (Mæhlum 1992:313) mener at man i realiteten kan kodeblande og kodeveksle om hverandre og at det strengt tatt ikke er

⁸ Trudgill skiller "mixed dialect" fra "interdialect", ved at "mixed dialect" består av former som finnes i begge dialektene, mens "interdialect" har former som ikke finnes i noen av dialektene (Trudgill 1986). Jeg finner det ikke hensiktsmessig å operere med dette skillet her, derimot vil jeg bruke samlebetegnelsen "blandingsdialekt".

nødvendig å sette opp et skarpt skille mellom dem. Det som har sosial betydning, er at slik veksling/blanding i det hele tatt blir valgt i en dialektkontaktsituasjon. Hun setter opp en modell som kan illustrere sammenhengen mellom kodeveksling og kodeblanding. De to begrepene kan settes opp på en horisontal, kontinuerlig akse, med det idealiserte prinsippet ”kodeblanding” på den ene enden og ”kodeveksling” på den andre. Relasjonen mellom disse to strategiene representerer i følge Mæhlum ikke noe direkte motsetningsforhold, men vil ”tvert imot innenfor et individuelt repertoar kunne inngå i en form for syntese der de språklige valgene er karakterisert både av blanding og veksling mellom komponenter tilhørende forskjellige varieteter” (op.cit.).

Nedenfor vil jeg redegjøre for noen teorier som kan hjelpe oss til å få en nærmere forståelse av bakgrunnen for flytterinformantenes språklige strategier.

3.3 Språk og identitet

Når jeg foreleser for 180 elever, er det også sørlendinger i salen, men det er alt mulig. Da merker jeg at jeg prater mye penere og mer tydelig for at alle skal henge med. Når jeg leder møter, går jeg ubevisst inn i den samme rollen. Det er ikke bevisst. [...] Det er en rolle du har når du prater sånn halvveis offentlig.

(Anette, informant i Oslo)

Det er enighet blant de fleste sosiolingvister om at språket er en av de måtene vi har til å uttrykke vår identitet på. Men hva er egentlig identitet? Kan vi ha mange identiteter? Hva med Anette, som er sitert ovenfor? Har hun én identitet for hver rolle hun tar på seg? Eller er identiteten noe fast som ikke lar seg endre og mangfoldiggjøre? Og er personlighet det samme som identitet? Og endelig: hva slags sammenheng er det mellom personlighet, identitet og tilhørighet? I kapittel 1 spør jeg meg om flytteres språkendring går raskere enn bofastes. Dette er fordi det gjennom den daglige hverdagskontakten med språket på tilflyttingsstedet, kanskje også skjer noe mer ”drastisk” med identitetsfølelsen. Et interessant aspekt ved analysen er altså hvordan språklige endringer interagerer med identitetsmessige endringer. Hvilke konsekvenser får det for mine informanters identitet når de flytter og velger (bevisst eller ubevisst) å endre talemålet sitt i retning talemålet på tilflytningsstedet?

Ved at sosialantropologisk og sosialpsykologisk tenkning kom inn i sosiolingvistikken (se ovenfor), ble fokuset på individet større. Man åpnet opp for kvalitative undersøkelser som gikk i dybden for å forklare de individuelle verbale strategiene. To sentrale teorier innenfor dette paradigmet, er tilpasningsteorien og teorien om sosiale nettverk (se 3.3.4 og 3.3.5).

Begge disse teoriene erkjenner at språket kan være et personlig motivert uttrykk for vår sosiale identitet. De ser altså individets valg av lingvistisk kode som en "identitetshandling" (Mæhlum 1992:108). Tanken om at språklig atferd er identitetshandlinger er også teoretisert av Robert Le Page og Andrée Tabouret-Keller (se Le Page & Tabouret-Keller 1985). Vi ser altså at man innen sosiolingvistikken anerkjenner at identitet og personlighet kan ha en viktig innflytelse på den enkelte språkbrukerens verbale atferd. På grunn av at begrepene er så vanskelige å definere og å måle, har de imidlertid ikke vært mye brukt verken i kvantitative eller i kvalitative studier (Mæhlum 1992:330f). Det er mange hensyn å ta i forbindelse med disse begrepene, bl.a. definisjon og avgrensning, hvilke dimensjoner ved begrepene man velger å fokusere på og metodiske utfordringer når det gjelder det empiriske ved begrepene. Spesielt det siste tiåret har imidlertid stadig flere språkforskere begynt å studere forholdet mellom språk og identitet. Unn Røyneland er en av disse forskerne, og fremstillingen om identitet nedenfor bygger særlig på hennes avhandling (Røyneland 2005).

3.3.1 Identitetsbegrepet

Som nevnt er begrepet identitet en diffus og kompleks størrelse, og det har blitt forsøkt definert av atskillige forskere innenfor samfunnsvitenskapen de siste tiårene. I bunn og grunn er identitet uttrykk for svært elementære forhold, nemlig det at alle individer er individuelle størrelser til forskjell fra andre størrelser av samme eller ulik art (Fink 1991:218 etter Røyneland 2005:112f). Røyneland viser til filosofen Hans Fink i sin redegjørelse av identitetsbegrepet, og jeg finner det formålstjenlig å referere noe av dette her. Fink har delt identitetsbegrepet inn i tre ("identitetens hellige treenighet"): numerisk, generisk og kvalitativ identitet. De tre delene er gjensidig avhengig av hverandre og er samtidig uløselig knyttet til begrepet *forskjell* (op.cit. 2005:114): Den numeriske identiteten vil si at noe er *det samme som seg selv*. Den generiske identiteten er at noe er *samme som noe annet*, for eksempel en gruppe mennesker. Kvalitativ identitet vil si at noe er *det samme som noe annet, på én eller flere bestemte måter*. For å tydeliggjøre dette kan vi bruke Eva, en av mine informanter, som eksempel. Hun er numerisk identisk med seg selv. Samtidig er hun generisk identisk med gruppa flyttere, og kvalitativt forskjellig fra de tre andre flytterinformantene Anette, Kirsten og Hege.

Det er ellers vanlig å skille mellom *personlig* identitet og *sosial* identitet (Mæhlum 2003:106). Den personlige identiteten viser den delen av oss selv som gjør oss unik i forhold til andre. Den kan sammenliknes med den numeriske identiteten. Den sosiale identiteten viser oss selv i et gruppefelleskap, jfr. den generiske og den kvalitative identiteten.

Den definisjonen som Fink gir av identitetsbegrepet utelukker ifølge Røynealand diskusjonen om identiteten vår er noe medfødt, permanent og uforanderlig (den essensialistiske identitetsoppfatningen) eller om den er noe som man tilegner seg og som formes over tid (den konstruktivistiske identitetsoppfatningen). Fink mener nemlig at identiteten er begge deler. Etter dette kan vi si at identiteten er en syntese av de to nevnte identitetsoppfatningene. Det er den numeriske identiteten vår som er fast, mens den generiske og kvalitative identiteten kan formes i samhandling med andre. Et bilde på dette kan være ei elv, som i seg selv er stabil, men som endrer seg gradvis over tid gjennom de bevegelsene som skjer i elveløpet (Mæhlum 2003:107). I denne oppgaven vil jeg nettopp se på identiteten som noe fast og medfødt, men som kan formes gjennom de erfaringene man gjør seg i livet, uten at den indre ”kjernen” forsvinner. Fokuset vil ligge på den dynamiske, dvs sosiale/generiske/kvalitative, delen av identiteten.

3.3.2 Identitet og tilhørighet

Gjennom flyttingen endret mine informanter mye av det sosiale fellesskapet sitt, og dermed vil deres følelse av tilhørighet⁹ til ulike typer sosiale fellesskap stå sentralt i analysen.

Fra vi blir født, lengter menneskene etter å ”tilhøre” noe. Småbarnspedagogikk vektlegger for eksempel barns behov for å føle nærhet og tilhørighet til sine foreldre. Enkelte mener at perioder med trass kan være et forsøk fra barnets side på å gjenvinne balansen i forhold til å føle seg nær (i overført betydning) foreldrene. Et trassutbrudd kan etter dette synet være et signal om at barnet føler seg ”utenfor”. Vi er alle sosiale individer i større eller mindre grad. Behovet for tilhørighet følger oss hele livet. Vår identitetsharmoni avhenger av en forankring i noe, enten det er så konkret som hjemstedet, eller mer abstrakt som religion, musikk osv, eventuelt en kombinasjon av flere faktorer. Det er ikke nødvendigvis slik lenger at mennesker kan plasseres i det sosiale rommet ved å tilskrive dem tilhørighet i det geografiske landskapet. Forskning viser nemlig at ”folk i aukande grad orienterer seg mot såkalla livsstilsenklaavar snarare enn mot lokalitetar” (Røynealand 2005:129). Likevel viser forskning at det geografiske stedet fremdeles er viktig for den enkeltes identitetshandling (op.cit.).

Identitet og tilhørighet er altså begreper som er nært knyttet til hverandre. Man føler tilhørighet til de man kan identifisere seg med, og man identifiserer seg med de som man føler

⁹ Hans Fink presiserer ifølge Røynealand at mange av de ulike definisjonene av identitet ikke beskriver egne former for identitet, men egentlig en identitets-*bevissthet* og identitets-*følelse* (Røynealand 2005:113). På dette grunnlaget kan vi si at den tilknytning informantene mine har til hjemstedet sitt, det vi kan kalle ”den lokale identiteten”, ikke er identitet i egentlig forstand, men en *følelse av og bevissthet om* tilhørighet til hjemstedet.

tilhørighet til. Identitetsspørsmålet henger i denne oppgaven sammen med myten om sørlendingen. Det ser ut til å være et fellestrekk hos informantene mine at de oppfatter den typiske sørlending som rolig, blid, traust og treg. Dette bildet av sørlendingen ble første gang presentert av forfattere på slutten av 1800-tallet og har etter hvert blitt befestet i befolkningen:

Det er skapt en moderne myte – riktignok med visse røtter i Den sørlandske dikterskole – om et evinnelig smilende Sørland, den blide, makrellfiskende sørlending, litt 'træg', noe som bare skyldes hans filosofiske og nøysomme vesen (Hemmer 1995:32-33).

Vilhelm Krag og Gabriel Scott er to sentrale forfattere som har skrevet om sørlendingen med den lune humoren, som har uendelig med tid, er enkel, fredelig, nøysom og mild. Den negative siden ved dette bildet er tiltaksløsheten, mangelen på fremdrift og energi:

Sørlendingen viser seg å være både sneversynt, sladderaktig og egentlig fiendtlig innstilt til alt nytt og uvant, alt det som går på tvers av det allment vedtatte i småbyen. Bak fasaden av en viss kristelig-human holdning regjerer inngrodd trangsynthet og en farlig blanding av frykt og forakt for annerledes-tenkende (op.cit. 1995:28).

Sentralt i denne sammenhengen er altså den følelsen av tilhørighet som informantene har til hjemstedet sitt, den såkalte etnolingvistiske vitaliteten (Røyneland 2005:126). I denne sammenhengen vil man kunne bruke begrepene "homo staticus" og "homo dynamicus", to ulike personlighetstyper som beskriver to ulike innstillinger til hjemstedet (Skjekkeland 2001). Etter denne teorien vil førstnevnte ha en positiv innstilling til hjemstedet og dialekten der, og den andre vil ha en mer negativ innstilling. Dette vil også kunne prege individenes språklige strategier. Skjekkeland bygger sin teori på Akselbergs tanker om språkbruk som uttrykk for ulike livsstiler (se 3.3.6 nedenfor). Andre forskere har også sett nærmere på sammenhengen mellom personlighetstype og språk. Blant andre mener Mats Thelander (Thelander 1985:76f) å kunne skille ut to ulike typer i sitt materiale. Den ene typen orienterer seg bort fra både lokal og regional dialekt og går over til riksspråket (gruppe A). Den andre typen beholder den lokale dialekten, men tar også opp noen regionale trekk (gruppe B).¹⁰

Selv om jeg ikke bruker de konkrete benevnelsene "homo staticus" og "homo dynamicus" i analysen, vil tenkemåten rundt være sentral. Det kan nemlig se ut til at det særlig er sammenheng mellom informantenes syn på Kristiansand og deres grad av

¹⁰ Mens imidlertid Skjekkeland kunne finne sammenheng mellom språkendring og positiv innstilling til hjemstedet, finner ikke Thelander dette. I begge informantgruppene til Thelander ser man flere av de samme bakgrunnsfaktorene. Den faktoren som skiller seg ut, er antall år informantene har bodd på tilflyttingsstedet. Gruppe A har bodd vekke i gjennomsnittlig 33 år, mens informantene i gruppe B har bodd vekke i gjennomsnittlig 13 år (Thelander 1985:80).

talemålsendring (se 6.2). Det er for øvrig vanskelig å analysere personlighetsaspektet, siden også begrepet "personlighet" er et komplekst begrep og vanskelig lar seg måle. Til tross for denne begrensningen, hevder Brit Mæhlum at "nettopp forhold nært knyttet til den individuelle og sterkt subjektavhengige kvaliteten 'personlighet', har en helt avgjørende funksjon når det gjelder å styre og regulere den enkelte språkbrukers verbale atferd" (Mæhlum 1992:331). Flyttergrupper er ofte mer heterogene enn grupper av bofaste individer, og dermed blir det viktig å fokusere på spørsmålet om "personlig legning" når man skal undersøke flytteres språk (Omdal 1994:234). Mæhlum knytter personlighetsaspektet særlig til konvergeringsretningene som tilpasningsteorien beskriver. Jeg vil derfor komme nærmere inn på dette i kapittel 3.3.4 nedenfor.

Spørsmålet om tilhørighet til hjemstedet må sees i sammenheng med følelsen av tilhørighet til tilflyttingsstedet. Mine informanter gir generelt uttrykk for en sterk tilhørighet til sine "nye" hjembyer, samtidig som noen av dem også uttrykker positive følelser for Kristiansand. Vi kan på den måten si at disse føler tilhørighet til to geografiske lokaliteter, og slik at forholdene ligger til rette for å utvikle en dobbel identitet, både geografisk, sosialt og språklig (Mæhlum 1986:40).

3.3.3 Identitet og roller

På samme måte som at "identitetens hellige treenighet" (se 3.3.1 ovenfor) kan brukes som et middel til å definere identitet i motsetning til begrepet tilhørighet, kan vi også skille identitet fra rollebegrepet. Mens identitet er noe indre og mer eller mindre fast, og samtidig kan formes gjennom livet, ser jeg roller som noe man påtar seg alt etter identiteten. Røyneland sier det slik: "Ulike roller er på same måte ikkje særskilde identitetar, men typiske åtferds- eller medvitmsmønster knytte til visse generiske identitetar, dvs. til menneske [...] av bestemte slag" (Røyneland 2005:113). Når vi snakker om ulike identiteter i forhold til situasjonen, er det da sannsynligvis roller vi egentlig mener.

Mine informanter gir uttrykk for at de gjerne endrer språklig strategi etter hvilken rolle de tar på seg i en gitt situasjon, jfr. sitatet fra Anette innledningsvis i kap. 3.3. Kirsten forteller også om at hun bevisst begynte å legge om språket sitt da hun gikk inn i morsrollen. Samtalepartnere "forhandler" om identiteten, bevisst eller ubevisst (Scotton 1980:360), og i dette tilfellet fører forhandlingen til at Kirsten som mor setter "seg selv" til side, som hun sier (se 6.1).

Når man ikler seg ulike roller avhengig av situasjonen, sier vi at vi har en språkdifus, i motsetning til fokusert, situasjon. Det er sannsynlig at mine flytterinformanter har en mer

språkdifus tilværelse enn kontrollinformantene. De kommer opp i flere situasjoner der de kan tre inn i ulike roller og dermed kanskje velge ulike språkstrategier.

Innledningsvis i kapittel 3.3 nevnte jeg de to teoriene som er nært knyttet til utformingen av et individs identitet og dermed også til å forstå språkendring i dialektkontakt-situasjoner: tilpasningsteorien og den sosiale nettverksteorien. Disse teoriene er grundig beskrevet og diskutert av andre. Her vil jeg derfor konsentrere beskrivelsen av dem rundt det spesifikke som jeg skal undersøke, nemlig flytteres identitet og personlighet knyttet til språklige strategier.

3.3.4 Tilpasningsteorien

Tilpasningsteorien ble utarbeidet av sosialpsykologer på begynnelsen av 1970-tallet, hovedsakelig for å bidra til forskningen på menneskelig kommunikasjon. Opprinnelig var navnet "the speech accommodation theory", med primært fokus på verbale strategier (konvergens og divergens) i ansikt-til-ansikt-situasjoner. Teorien er imidlertid utviklet og utvidet mange ganger siden 70-tallet, og fra begynnelsen av 1990-årene endret man navnet til "the communication accommodation theory", der også den ikke-verbale, diskursive dimensjonen ved sosial interaksjon ble inkludert. I den utvidede definisjonen fokuseres det like mye på tilpasning til abstrakte enheter (for eksempel underliggende forventninger, holdninger og sosiokulturelle forhold) som på tilpasning i konkrete ansikt-til-ansikt-situasjoner (se Røyneland 2005:122). Noe av kritikken som har fremkommet mot tilpasningsteorien, har kommet på grunnlag av den opprinnelige, begrensede definisjonen.

Det bærende prinsippet i teorien er at det alltid vil foregå en viss interaksjonell synkronisering mellom individet og de sosiale omgivelsene til individet. Teorien prøver å forklare hvorfor og hvordan språkbrukere tilpasser språket sitt til andre språkbrukere. Den talespråklige *tilnærmingen* kaller vi konvergens, mens "talespråkleg *avstand* til ein annan talespråkleg varietet" (Akselberg 2003:159, min utheving) har blitt definert som divergens. Konvergens og divergens er spesielt tydelig ved flytting, særlig når det er stor lingvistisk avstand mellom dialektene som kommer i kontakt med hverandre (se imidlertid 5.8.2 for en drøfting av fonetisk avstand i forhold til konvergens). Konvergens kan man oppfatte som et tegn på "a speaker's or a group's need (often unconscious) for social integration or identification with another" (Giles/Coupland/Coupland 1991:18 etter Omdal 1994:45). Til grunn for denne tankegangen ligger blant annet den sosialpsykologiske teorien om "similarity-attraction" (se for eksempel Giles & Smith 1979:47f.), dvs. at hvis man

identifiserer seg med og ønsker å bli positivt oppfattet av noen, kan man tilpasse atferden (i vårt tilfelle den lingvistiske), slik at den blir mer lik dem.

Teorien prøver å forklare språklig tilpasning på kort sikt, for eksempel gradvis i løpet av en samtale (såkalt "short-term accommodation") og språklig tilpasning over et noe lengre tidsrom (såkalt "long-term accommodation"). Sistnevnte vil være mest aktuelt i forhold til flytterne mine, da de har tilpasset seg talemålet på tilflyttingsstedet over flere år. Den kortsiktige tilpasningen i intervju-situasjonene vil imidlertid også være interessant å se på. Begge perspektivene på språklig tilpasning er naturlig nok tett knyttet til hverandre, eller som Røyneland uttrykker det:

Kortvarige tilpassingar vil ifølgje teorien ha meir langsiktige verknader, samtidig som den språklege tilpassingsstrategien som blir føretrakt i ein konkret interaksjonssituasjon, er eit utslag av tidlegare erfaringar frå liknande situasjonar (Røyneland 2005:120).

En kortsiktig tilpasning hos flytterne mine i forhold til talemålet på tilflyttingsstedet kan bli langsiktig hvis flytteren bruker den nivellerte varianten (se dialektnivellering i kap. 3.1.1) også i samtale med språkbrukere fra andre deler av landet, dvs. at det blir en individuell vane. Satt på spissen kan vi si at modifisering i både A-situasjonen og B-situasjonen (se kap. 5) *kan* være et tegn på at informanten er på vei mot å endre bruken av det aktuelle språktrekket. Etter denne teorien er det en forutsetning for langtidstilpasning at språkbrukeren blir eksponert for det aktuelle språktrekket ofte. Dette vil i stor grad styres av hva slags sosiale nettverk mine flyttere har på tilflyttingsstedet. Se for øvrig kap. 3.3.5 nedenfor. Også andre, mer abstrakte forhold spiller inn, som holdninger til for eksempel østlendinger/bergensere generelt og ikke bare de man møter konkret i hverdagen. For eksempel sier Kirsten (informanten i Bergen) at hun så lenge hun kan huske har likt Bergen og bergensere. Denne innstillingen har sannsynligvis også vært med på å påvirke hennes valg av språklige strategier etter at hun flyttet til Bergen. Se for øvrig analysen av sosial identitet og tilhørighet (6.2).

Som nevnt ovenfor (3.3.2) knytter Brit Mæhlum aspektet om personlighet til tilpasningsteorien, og da særlig til konvergeringsmekanismen. Hun trekker frem individets sensitivitet i forhold til "varierende kontekstuelle betingelser" (Mæhlum 1992:331), eller sagt med andre ord: hvor mottakelig et menneske er overfor andres stimuli. Her viser hun til Snyder (1987:13, etter Mæhlum 1992:331), som beskriver to typer mennesker (eller idealiserte prototyper), "high and low self-monitors", der førstnevnte er en person som er svært sensitiv i forhold til de sosiale omgivelsene og som bruker dette til å regulere sin sosiale atferd. Den andre typen vil være det motsatte, en type som ikke er så oppmerksom i forhold til

sosial informasjon fra omgivelsene. Denne personlighetstypen styres mer av sine indre verdier enn av den konkrete sosiale situasjonen. Etter denne teorien kan vi si at det vil være mer sannsynlig at en type "high self-monitor" tilpasser seg andres talemål enn at "low self-monitor"-typen vil gjøre det. Mæhlum mener at faktoren sosial fleksibilitet, eller konformitet, vil være særlig sentral å se på i Longyearbyen på Svalbard, der det er en ekstraordinær sosial og språklig situasjon. Mine flytterinformanter må også sies å være utsatt for mange ulike sosiale og språklige impulser, i hvert fall sett i forhold til de bofaste informantene, og derfor er det sannsynlig at personligheten vil være bestemmende for mange av de språklige valgene også disse informantene gjør (se også redegjørelsen om personlighet og følelse av tilhørighet under 3.3.2).

3.3.5 Den sosiale nettverksteorien

Ei flytting fra ruralt til urbant miljø fører nødvendigvis til at ens sosiale posisjon og identitet blir endra pga at de to samfunnsformene er forskjellige. Sjøl om en ikke egentlig skifter over fra ei sosioøkonomisk gruppe til ei annen, så innebærer den mer fragmenterte og spesialiserte sosiale strukturen i det urbaniserte samfunnet at både yrkesroller og forhold til andre personer blir et annet i det rurale miljøet.

(Omdal 1994:41-42)

Teorien om sosiale nettverk kom opprinnelig fra antropologisk og sosiologisk forskning, men det var Lesley Milroy (Milroy 1980) som utviklet den til å få den status den etter hvert fikk innen sosiolingvistikken. Teorien presenterer et alternativ til variabelen "sosial klasse" innen det labovske paradigmet. Milroy hevder at man ved å sette folk i et språksamfunn inn i spesifikke sosiale klasser, glemmer at de gruppene man ender opp med, ikke nødvendigvis har noen objektiv realitet. En person som for eksempel blir plassert i "lavere middelklasse", har ikke nødvendigvis sin sosiale identitet her. Milroy foreslår derfor å bruke det mer konkrete begrepet "sosialt nettverk". Ved å bevege seg ned på mikronivået, tar man her mer hensyn til individuelle relasjoner fremfor gruppemedlemskap. Det er forhold på mikronivået som folk identifiserer seg med, fordi de er mindre abstrakte enn makro-begrepet "sosial klasse".

Grunntanken i teorien er at jo mer folk har med hverandre å gjøre, jo mer likt snakker de. Som nevnt i 3.3.4, vil informantens endring av språktrekk være avhengig av det sosiale nettverket, dvs. at graden av endring i retning av nettverkets språkformer øker ved graden av kontakt med venner og bekjente i nettverket. Det er to viktige aspekter som ifølge den sosiale nettverksteorien er med på å styre individets språklige valg: nettverkets tetthet og nettverkets uniplekshet eller multiplekshet. Et multiplekst nettverk med høy tetthet vil representere et

stabilt og språkbevarende miljø, og motsatt vil et uniplekst nettverk med lav tetthet representere sosialt labile miljø som gir rom for innovasjoner og labil språkbruk. Jeg tror det kan være grunnlag for å hevde at mine informanter flyttet fra et mer multiplekst nettverk med høy tetthet¹¹ (der individene i nettverket er knyttet til hverandre gjennom flere og varierende sosiale roller) enn de kom til på tilflyttingsstedet. Rett etter flytting kan vi si at de fikk en drastisk endring av sine sosiale relasjonsmønstre og startet opp med et sosialt nettverk som for dem var mer uniplekst og hadde lavere tetthet enn tidligere, dvs. et mer åpent nettverk med flere bekjente, men der disse kanskje ikke var felles kjente. Forholdene ville da ligge mer til rette for endring av den opprinnelige dialekten. Etter hvert som årene har gått, har informantene bygget seg opp et tettere sosialt nettverk, noe som gir større grunnlag for at de språklige innovasjonene som ble plukket opp den første tiden, har etablert seg. Dette bildet av flytterinformantenes sosiale arena kan stemme med Milroys teori om at et individ som knytter flere løse bånd til andre mennesker sannsynligvis også vil være en språklig innovatør (den såkalte "weak tie model of change") (Milroy 2002:562 etter Røyneland 2005:124).¹²

Nettverksteorien har blitt grundig vurdert av andre språkforskere opp gjennom årene. Når det gjelder operasjonalisering av teorien, er det blitt foreslått å måle hvor integrerte eller isolerte nettverkene er (Bortoni-Ricardo 1985, etter Røyneland 2005:124), samt frekvensen og intensiteten i ulike sosiale kontaktforhold, og varigheten av dem (Mæhlum 1992:127), i tillegg til å måle tetthet og multipleksitet. Et forbehold som Brit Mæhlum har i forhold til nettverksteorien, er dessuten nødvendigheten av å være bevisst på informantenes pålitelighet når de informerer om sine sosiale kontakter. "De færreste mennesker vil være i stand til å gi noen systematisk, fullstendig og differensiert beskrivelse av sine egne eller andres uformelle sosiale kontakter, relatert verken til et synkront eller et diakront nivå" (op.cit.). Av denne grunn, samt av tids- og plasshensyn, har jeg valgt å ikke gå i dybden på informantenes sosiale nettverk, men jeg lar denne teorien likevel danne et bakgrunnsteppe for deler av den kvalitative analysen.

¹¹ Tidligere undersøkelser opererer gjerne med skillet by – bygd, der sistnevnte karakteriseres som et samfunn med multiplekse nettverk og høy tetthet. Kristiansand er en mindre by og har kanskje i dag flere av de trekkene som kjennetegnes av en "by", dvs. mer uniplekse nettverk med lav tetthet. Jeg mener likevel det er forsvarlig å hevde at Kristiansand på tidspunktet da informantene mine flyttet ut, hadde mange "bygde-trekk", sett i forhold til Oslo, Bergen og London. Flere av informantene mine beskriver da også Kristiansand for 15 år siden som en liten by der "alle kjente alle". Se ellers 1.3.1.

¹² Dette synet har blitt både kritisert og støttet. I likhet med deler av kritikken som er rettet mot tilpasningsteorien (se 3.3.4), har kritikken mot nettverksteorien i følge Røyneland (2005) delvis kommet fordi kritikerne har gått ut fra at det må være *direkte* kontakt mellom mennesker for at innovasjoner skal spre seg. Hvis man imidlertid har som utgangspunkt at man *ikke* trenger å være til stede i konkret samhandling med andre mennesker (dvs. en utvidet definisjon av tilpasningsteorien) for at en innovasjon skal kunne plukkes opp, vil "weak tie model of change" kunne brukes.

3.3.6 Fenomenologi – ”livsverden”

Redegjørelsen for identitetsbegrepet omfatter individets oppfatning av seg selv i forhold til verden omkring. I forlengelsen av dette er det naturlig å nevne teorien rundt talemål og fenomenologi presentert av Gunnstein Akselberg i 1995 (Akselberg 1995). Samtidig kan Akselbergs teori sees på som et supplement til den labovske og også milroyske tradisjonen. Som Akselberg sier det:

Det sentrale er ikkje kva sosial klasse informanten tilhøyrrer eller kva nettverkstype som karakteriserer handlingane hans. Det viktige er å få fram korleis informantene, medvite eller umedvite, forstår omverda (Akselberg 1994:304).

Akselberg knytter vidare menneskenes måte å konstituere livsverdenen sin på til vår bruk av språket. Hovedhypotesen hans er at *”den uformelle daglegtalet i ein kvardagsleg sosial kontekst blir styrt av korleis vi konstituerer kvardagsverda vår”* (op.cit.). Informantenes ”subjektive” opplevelser og ulike psykologiske forhold er altså sentrale bakgrunnsfaktorer i denne kvalitative forskningsretningen (Akselberg og Mæhlum 2003:77). For å få et innblikk i hvordan menneskene konstituerer denne livsverdenen, bruker Akselberg fenomenologien. Han er inspirert av Thomas Luckmanns fenomenologiske forståelse og Pierre Bourdieus kultursosiologiske metoder. Den abstrakte livsverdenen er umulig å studere direkte. For å operasjonalisere begrepet, bruker Akselberg begrepet ”sosiale felt”. Tanken er at vår livsverden reflekteres i ulike sosiale felt, eller ulike sosiale aktivitetsområder eller sosiale kontekster (jfr. Bourdieus feltmodell). Samtidig ser han de sosiale feltene i sammenheng med informantenes sosiale nettverk, da vår livsverden blir formidlet og påvirket gjennom sosiale nettverk.

Etter denne teorien er det altså det som ligger i hodene våre, dvs. hvordan vi oppfatter virkeligheten, som styrer de språklige valgene vi tar. Min egen livsverden kan for eksempel være forskjellig fra mine informanternes livsverden, og derfor kan vi ha ulike oppfatninger av den samme virkeligheten. Et sentralt spørsmål hos Akselberg er oppfatningen av ”det moderne” i forhold til ”det tradisjonelle” (begrepene er omdiskutert, se for eksempel Tvitekkja 1998). I sin undersøkelse av vossamålet finner Akselberg at de som har en sterk tradisjonell konstituering av hverdagsverdenen, også er mest åpen og positiv til tradisjonelle felt og følgelig bruker flest tradisjonelle språkformer (Akselberg 1995:413). Overført til kristiansandsdialekten og mine informanter, kan vi spørre om det er samsvar mellom oppfatningen av det tradisjonelle i forhold til det moderne og vedkommendes bruk av kristiansandsformer. Jeg har ikke studert mine informanternes sosiale felt systematisk, men ut fra hva de oppgir av for eksempel fritidsinteresser, er det i første omgang vanskelig å se noen

sammenheng med språket deres. Jeg har også spurt dem om deres holdning til det å være ”moderne”, og her er det også sprikende resultater. De to som har mest og minst endring i dialekten sin av informantene mine i Norge (Anette og Kirsten), beskriver seg selv som ”tradisjonelle” i betydningen at de ikke er så opptatt av å følge trender. Her er det nok også andre forhold som spiller inn.

Selv om jeg ikke kan trekke noen sikre konklusjoner med hensyn til sosiale felt og oppfatningen av det ”moderne”/”ikke-tradisjonelle” i forhold til informantenes språk, mener jeg likevel bestemt at individets subjektive opplevelse av ulike forhold har mye å si for hvilke språklige strategier det velger. Den fenomenologiske tankegangen som Akselberg tar utgangspunkt i, vil derfor ligge som en rød tråd gjennom hele analysen (se kap. 6). Det å ta hensyn til informantenes livsverden i en analyse, blir også vektlagt av bl.a. Rune Røssstad (2005): ”Informantane fortel om si livsverd slik ho framstår for dei, og livsverda har røtene sine i både det ’objektive’ (det som blir observert) og det ’subjektive’ (det som blir tolka, forstått, trudd og meint)” (Røssstad 2005:304). Røssstad sier videre at en slik oppfatning av folks livsverden, står ”noko i opposisjon til førestillinga om at det ikkje-lingvistar seier om språk, berre er uttrykk for underliggjande haldningar”.

Et forbehold man må ta når man skal prøve å få et bilde av informantenes livsverden, er at forskeren alltid vil ha med seg sine ”faglege briller” å se informantenes livsverden gjennom (Røssstad 2005:43). I sin hermeneutiske filosofi hevder også Hans Georg Gadamer (se for eksempel Gadamer 1977:92) at vår forforståelse alltid vil være utgangspunktet for vår forståelse. Som mennesker vil vi alltid – bevisst eller ubevisst – ha en forutgående oppfatning av den aktuelle saken, og dette vil styre forståelsen.

3.3.7 Språkholdninger

I tillegg til å være nært knyttet til innstilling til omverdenen (se 3.3.6), er begrepet identitet relevant når vi skal se på språkholdninger. Våre holdninger har vi ofte ubevisst overtatt fra mennesker vi ønsker å identifisere oss med. De blir derfor gjerne en integrert del av vår selvoppfatning og vår oppfatning av andre og er ofte vanskelige å endre. For eksempel er det mange som har negative holdninger til spesielle dialekter.

Holdninger eller *innstilling* kan defineres som ”en beredskap til å reagere positivt eller negativt overfor gitte sosiale objekter” (Mæhlum 2003:92). Holdninger er en del av normbegrepet. En norm kan defineres som en *regel*. I språksammenheng kan vi si at normer er ”den typen forestillinger som får oss til å handle *konformt*” (op.cit. 2003:86). Normer er altså en sosial konvensjon som er dannet i vår egen forestillingsverden. Når vi sier at

holdninger er en del av normbegrepet, mener vi at vi vurderer og forventer noe i forhold til en bestemt sak. Handler noen på tvers av våre forventninger i forhold til denne saken, kan de sosiale omgivelsene reagere i form av sanksjoner, for eksempel sosialt press. Slik er sanksjonene med på å styre et individs atferd i en bestemt retning.

Under 3.3.1 var jeg inne på de ulike synene på *identitet* som noe fast eller som noe som kan formes over tid. En liknende diskusjon finner vi om språkholdninger (Lunde 2005:11f.). Lunde (op.cit.) redegjør i en artikkel for to hovedretninger, den sosialpsykologiske og den sosialkonstruktivistiske retningen og deres syn på holdninger. Grovt sett ser den førstnevnte retningen holdninger som noe fast som ligger ”djupt i personlegdomen – inn mot ein ’kjerne’ – og nokre haldningar nærare personlegdoms-’yta’” (op.cit.:11). Dette synet på holdninger innebærer også at i hvert fall *sterke* holdninger er vanskelig å endre. Den sosialkonstruktivistiske retningen legger vekt på at holdninger ikke er dypt festet i personligheten, men at de derimot oppstår i samspillet mellom mennesker og dermed i teorien kan endres ofte (op.cit.:19). Selv om det prinsipielle i denne diskusjonen er interessant, vil jeg ikke gå nærmere inn på det. Jeg vil nøye meg med å henvise til mine informanter, som gjennom sine uttalelser ser ut til å ha endret sine holdninger noe til både Kristiansand og kristiansandsdialekten opp gjennom årene (se kapittel 6).

Kan vi relatere holdning til faktisk språkbruk? Enkelte undersøkelser viser det. I sin doktoravhandling finner Ragnhild Haugen (Haugen 2004:353) at de informantene som har begge foreldre fra Sogndal, har den mest positive holdningen til sogndalsdialekten og også høyere tradisjonsprosent enn informanter med både én og ingen sogndalsforeldre. Ikke alle delundersøkelsene hennes ga like klare resultater, men det viste seg å være interessante koblinger mellom holdninger og språk (op.cit. 2004:349).

Haugen opererer med en tredeling av holdninger, basert på Ajzen 1988: affektiv (følelse/evaluerende), kognitiv (kunnskapsmessig/det bevisste) og konativ (atferd/handlingsmessig) (op.cit. 2004:45-46). De tre komponentene relaterer hun til språk på følgende måte:

- 1) kognitiv komponent: man tester for eksempel ut hvor mye språkbrukeren vet og reflekterer om språk.
- 2) affektiv komponent: man ser hvordan språkbrukeren vurderer talemålet, om det blir gitt positive eller negative karakteristikk.
- 3) konativ komponent: man ser hvordan folk *sier* de vil handle og hvordan de faktisk handler i praktiske situasjoner når det gjelder reaksjoner til andres språk.

I praksis vil man ofte se sammenfall mellom komponentene. ”Av dei tre haldningskomponentane er det truleg den affektive komponenten som har djupast røter i personlegdomen vår, og som såleis er mest motstandsdyktig mot endring” (op.cit. 2004:46). Dessuten virker det som om det særlig er den affektive komponenten som samsvarer best med talemålet til informantene. Min undersøkelse av informantenes holdning til kristiansandsdialekten og dialektbruk generelt, ser ut til å bekrefte Haugens funn (se 6.3).

3.4 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg gjort rede for det teoretiske rammeverket jeg har for undersøkelsen min. Dette er en undersøkelse av dialektkontakt mellom flytterinformantenes opprinnelige kristiansandsdialekt og dialekten på tilflyttingsstedet (for informanten i London er det resultatet av *ingen* kontakt som er undersøkt). Derfor har språk- og dialektkontakt-teori fått et eget avsnitt. Sentralt for den teoretiske bakgrunnen for analysen står identitetsbegrepet. I sammenheng med identitet har jeg også sett på tilhørighet, roller, personlighet, fenomenologi og språkholdninger. To sentrale teorier omkring utviklingen av identiteten vår, er tilpasningsteorien og den sosiale nettverksteorien. Disse har også blitt redegjort for. De begrepene jeg har nevnt, er diffuse størrelser som er vanskelige å definere og som det dermed kan knyttes stor usikkerhet rundt i forhold til empiriske undersøkelser. Det er derfor viktig å ta metodiske forbehold rundt slike undersøkelser. Dette kommer jeg inn på i neste kapittel om metode.

4 METODE

I motsetning til mange av de begrepene som ble diskutert i forrige kapittel, vil metodekapitlet omhandle helt konkrete forhold, nemlig hvordan man samler inn og behandler data. Valg av metode er avhengig av hvilke spørsmål man stiller seg. Hva ønsker man å finne ut? Samtidig er den metoden man velger, viktig, fordi den er avgjørende for hva man faktisk *kan* finne ut. Nedenfor vil jeg redegjøre for og vurdere de ulike metodene som er brukt i denne undersøkelsen.

4.1 Kvantitativ vs. kvalitativ metode

4.1.1 Presentasjon av de to metodiske retningene

Den labovske sosiolingvistikken fra 1960-tallet og fremover var hovedsakelig konsentrert om kvantitative korrelasjonsstudier, dvs. dokumentasjon av folks språkbruk i tall og statistikk korrelert med sosiale variabler som kjønn og alder. Denne metodiske retningens idealer om objektivitet, generaliserbarhet, målbarhet og verifiserbarhet er en nokså direkte overføring av idealene innenfor naturvitenskapen. En fordel ved disse idealene er at resultatene man kommer frem til, gir større troverdighet, og det blir for eksempel lettere å sammenlikne dem med resultatene fra andre undersøkelser.

På tross av sine åpenbare fordeler, er den labovske sosiolingvistikken kritisert for å ta for lite hensyn til de sosiale og psykologiske mekanismene som kan motivere menneskers språklige strategier. Den klarer ikke å fortolke og forstå disse mekanismene, men nøyer seg med å bruke den statistiske samvariasjonen mellom ulike variable størrelser som en tilstrekkelig forklaring i seg selv (Mæhlum 1992:94). Her står den i skarp motsetning til de fenomenologiske, humanvitenskapelige idealene om subjektivitet, overførbarhet, ikke-målbarhet og bekreftbarhet som ligger til grunn for den kvalitative retningen. Den teoretiske motsetningen mellom de to retningene ble tydeliggjort gjennom positivisme-debatten på 1960- og 70-tallet. Et sentralt spørsmål da var om menneskelig atferd i det hele tatt kan operasjonaliseres, struktureres og generaliseres på den måten som korrelasjonsanalysene gjør. Samtidig ble de kvalitative metodenes vekt på subjektivitet kritisert for å være

uvitenskapelige. I det hele tatt var debatten fokusert omkring hva som egentlig er ”vitenskapelig”¹³.

De humanvitenskapelige idealene som ligger bak den kvalitative metoderetningen, har primært som formål å hjelpe oss til å *forstå* de mekanismene som ligger bak språklige endringer. Denne metodiske retningen har som utgangspunkt at menneskenes språklige atferd kan være kompleks og uforutsigbar og nettopp derfor *ikke* kan operasjonaliseres, struktureres og generaliseres. Derimot kan man få en mer reell *forståelse* av denne atferden, ved å se på språket som en human organisme, i motsetning til et ”matematisk formalsystem” (Mæhlum 1999:159). Den humanvitenskapelige dreiningen i forskningspraksisen bør ifølge Mæhlum basere seg på at både språkbrukeren og språkbrukerens bevissthet på en eller annen måte trekkes inn i analysegrunnlaget. Dessuten må man ha som utgangspunkt at menneskenes handlinger ikke er årsaksbestemt, men meningsbestemt (op.cit.:165). Ser vi på ulike kvalitative individstudier, for eksempel Rekdal 1971, Mæhlum 1986 og Røynealand 1994, bekrefter de nettopp det forholdet at rent kvantitative korrelasjonsstudier basert på naturvitenskapelige idealer ville vært utilstrekkelig for å beskrive individenes språklige atferd. Dette skyldes at ulike individer har ulike språklige strategier, uavhengig av for eksempel sosiale klasseskiller. Dette kan vi også se i min undersøkelse.

På det *vitenskapsteoretiske* nivået er altså kvantitativ og kvalitativ metode fundamentalt forskjellige. Grovt sett kan vi si at det blir som å ta på seg ulike ”briller” som viser ulike deler av virkeligheten. Tar man på seg de ”kvantitative brillene”, ser man en annen del av virkeligheten enn hvis man tar på seg de ”kvalitative brillene”. Det er med andre ord umulig å få det komplette bildet av hele virkeligheten ved hjelp av én enkelt metode. For å kunne få et mer helhetlig bilde av den ”virkeligheten” man ønsker å undersøke, er derfor en kombinasjon av kvantitativ og kvalitativ metode brukt i de fleste sosiolingvistiske undersøkelser (såkalt metodetriangulering)¹⁴. Man bruker da begge metodene i større eller mindre grad, enten parallelt eller i ulike deler av prosjektet. Metodetriangulering vil i realiteten si at man lar kvantitativ og kvalitativ metode utfylle hverandre. I de delene av prosjektet der man ønsker å få oversikt over dataene, vil kvantitativ metode være hensiktsmessig. Samtidig vil kvalitative metoder være nyttige når man skal skaffe seg dypere innsikt i forhold, ved å se fenomenene innenfra. De to metodene er altså i praksis vanskelig å skille fra hverandre. Tvert imot er det flytende overganger mellom dem, og det er ikke alltid

¹³ For en grundigere gjennomgang av de to forskningstradisjonene og positivismedebatten, se for eksempel Mæhlum 1992 og Røynealand 1994.

¹⁴ Også innenfor det labovske paradigmet blir som oftest begge metoder brukt, men stort sett i form av en fenomenologisk-hermeneutisk datainnsamling og en positivistisk datahåndtering/-analyse.

mulig å bestemme om en analyse er kvantitativ eller kvalitativ. Følgelig finnes det ikke noen klart definerte metodiske prinsipper, særlig ikke for den kvalitative metoderetningen. Det har imidlertid vært forsøk på å sette de to opp i en idealtypisk oversikt (se for eksempel Mæhlum 1992 og Røyneland 1994).

4.1.2 Kort om metoder i denne undersøkelsen

Som nevnt innledningsvis, må man ta hensyn til problemstillingen(e), dvs. til hva man ønsker å finne ut, når man skal velge metode for en undersøkelse (se kap. 1.2 for problemstillinger i denne oppgaven).

Med mine fire flytterinformanter er dette i utgangspunktet en kvalitativ studie. Jeg dybdeintervjuer med andre ord de fire enkeltpersonene for å finne et mønster i språket deres med grunnlag i livserfaring og livsverdi (se for eksempel Akselberg og Mæhlum 2003:77 og Kvale 1997). Kvantitativ og kvalitativ metode har imidlertid vært brukt parallelt gjennom hele undersøkelsen. I innsamlingsfasen av data har jeg brukt både spørreskjema og intervju. Analysen har etter mitt syn også krevd to ulike metoder. Målet med analysen er nemlig todelt: det ene er å se på den konkrete språklige endringen og variasjonen til informantene, og denne analysen vil etter mitt syn være best tjent med en kvantitativ tilnærming (talloversikter/tabeller). Kvantifisering er et hjelpemiddel til å dokumentere mønstre som ellers lett ville blitt oversett. Det andre målet med undersøkelsen er mer sosialpsykologisk, noe som tilsier en kvalitativ tilnærming (dybdeintervjuer). Den kvantitative analysen i denne undersøkelsen er altså individorientert og dermed et godt utgangspunkt for den påfølgende kvalitative analysen.

Kombinasjonen av det subjektive/individuelle og det objektive gjenspeiles også i det teoretiske rammeverket jeg har valgt for undersøkelsen (se kap. 3). Objektive og allmenne teoretiske forståelsesrammer blir vurdert opp mot informantenes opplevelse av seg selv og det sosiale rommet de lever i, jfr. idealene om en praksisologisk tilnæringsmåte (Bourdieu 1994, etter Røyneland 2005:145). Se nedenfor for en nærmere vurdering av de ulike metodene rundt datainnsamlingen og datahåndteringen.

4.1.3 Kan vi si noe generelt på grunnlag av så få informanter?

De fire flytterinformantene er en del av språksamfunnet. Dermed vil deres valg av talemålsstrategi være av betydning for språkutviklingen i språksamfunnet som helhet. De statistiske resultatene i min undersøkelse kan imidlertid ikke gjøre krav på å være *representative* for kristiansandsdialektens utvikling hos hele gruppa av utflyttede kristiansandere, ei heller kan de mekanismene som tenkes å ligge bak språkbruken, gjøres

generelle for alle flyttere. Resultatene man får gjennom en gjennomgående kvalitativ undersøkelse som denne, er altså ikke statistisk sett generaliserbare, slik en kvantitativ analyse med mange flytterinformanter ville ha vært. Denne kvalitative analysen vil med andre ord bare fortelle noe om hvordan informantenes talemålsstrategier realiseres *i de to konkrete samtalesituasjonene*, vurdert opp mot hva de selv sier om egen språkbruk. Den gir kanskje likevel et bidrag til forskningen på flytteres språkbruk ved at resultatene kan tenkes å reflektere også andre flytteres situasjon (jfr. idealet om overførbarhet). På denne måten kan de ha ”prinsipiell interesse *ut over* de individene som faktisk er undersøkt”, ved at de ”synliggjør hvilke mekanismer som kan være bestemmende for enkeltindividers språklige atferd” (Akselberg og Mæhlum 2003:74).

Spørsmålet om individers språk i forhold til gruppers språk blir sentral i denne sammenhengen. Enkeltmennesket bruker ikke alltid ”typiske” gruppespråk med gjennomsnittsverdier, som man kan få inntrykk av i rent kvantitative analyser (se for eksempel Rekdal 1986, etter Mæhlum 1992:95). Utgangspunktet for en kvalitativ studie er å kunne forstå grupper av enkeltindivider, gjennom å forstå enkeltindividet (Hudson 1980:12, etter Røynealand 2005:143). Overført til denne undersøkelsen, må vi forstå de enkelte flytterne for å forstå mer av mekanismene bak flyttergruppas språklige strategier. Samfunnet består jo av enkeltindivider. Dagens samfunn er særlig individualisert, bl.a. pga. økende mobilitet, nye næringsgrunnlag og stadig nye impulser fra for eksempel massemedia. Gruppen flyttere er i en særstilling, da de gjennom flyttingen har fått en enda mer kompleks sosial, og dermed også språklig, virkelighet å forholde seg til. Derfor blir det for denne heterogene gruppa særlig viktig å fokusere på det individuelle fremfor det gruppebaserte. Min undersøkelse vil dermed ikke vise hvordan flyttere generelt endrer språket sitt, men hvordan det *kan* arte seg hos fire ulike personer som har flyttet. Disse fire personene er likevel ikke bare interessante som individer, men som representanter for bestemte typer. På tross av en ikke forhåndsbestemt atferd og ulik bakgrunn og kontekst, har de noe felles i det å være menneske, og resultatene kan dermed ha overføringsverdi til andre undersøkelser på flytteres talemål.

4.2 Rapportert språkbruk vs. observert språkbruk

Som datagrunnlag for denne undersøkelsen har jeg først og fremst brukt den observerte språkbruken til flytterinformantene. Jeg synes imidlertid det har vært interessant å se på hvordan informantene selv mener at de snakker og hvordan dette faller sammen med den

språkbruken de faktisk bruker i de to intervjuene (jfr. for eksempel Johnstone 2000:50). Det kom frem interessant variasjon mellom den rapporterte og den observerte språkbruken for enkelte sentrale trekk. Denne variasjonen er grundig drøftet i frekvensanalysen og fungerer også som bakgrunnsteppe for den kvalitative analysen (se kapittel 5 og 6). Når det gjelder kontrollinformantene, har jeg av tidsmessige hensyn valgt å bruke den rapporterte språkbruken. Dette valget blir drøftet nedenfor (se 4.4.1).

Bruk av rapportert språkbruk som datamateriale for en undersøkelse er omdiskutert blant språkforskerne. Samtidig kan man også sette spørsmålstegn ved intervjumetoden. Et sentralt spørsmål i dette avsnittet vil dermed for det første være om man kan stole på rapportert språkbruk. Og hvor pålitelig er egentlig intervjumetoden som innsamlingsmetode av *observert* språkbruk? Vil en optimal metode være å kombinere rapportert språkbruk med observert språkbruk?

4.2.1 Hvor pålitelig er rapportert språkbruk?

Sociolinguists tend to assume that because people are not good at reporting the details of their pronunciation, they will also be poor reporters of their linguistic behavior on other levels. This is sometimes true, and certainly people's reports and explanations of their behavior, linguistic and otherwise, can be heavily colored by folk theories about what people ought to do. In some situations, though, people are remarkably self-aware about language; they know what they are doing (Johnstone 2000:50).

Flere undersøkelser viser at det er "store individuelle skilnader i medvitsnivået¹⁵ om eigen språkleg variasjon" (Akselberg 2003:130), noe som gjør at rapportert språkbruk kan være problematisk å bruke. Informanter er forskjellige og bevissthetsnivået kan se ut til å variere i forhold til type språktrekk. Det er derfor blitt pekt på at forskernes ulike konklusjoner rundt rapportert språkbruk alle kan være korrekte, da de har tatt utgangspunkt i ulike forhold, ulike språktrekk og ulike informanter (Omdal 1985:234f.). Derfor kan det være "riktig å nyansere synspunkta på informantenes pålitelighet" (op.cit.:235).

¹⁵ Rune Røsstad (2005:32f.) problematiserer begrepet språklig bevissthet. Han sier, med utgangspunkt i Preston 1996, at det vil være misvisende bare å snakke om at et menneske har høy eller lav metaspråklig bevissthet, fordi man ofte støter på paradokser eller selvmotsigelser når man skal undersøke hva folk faktisk er bevisste om. Løsningen blir da å snakke om *typer* av språklig bevissthet, i tillegg til grader av språklig bevissthet. Preston 1996 regner ifølge Røsstad med 4 hovedtyper av språklig bevissthet: *availability*, *accuracy*, *detail* og *control*. Av tidshensyn har jeg valgt å ikke gå dypt inn på verken grad eller type av språklig bevissthet, men der jeg kommer inn på språklig bevissthet, er det hovedsakelig graden det er snakk om.

Når det gjelder den språklige bevisstheten, ser det ut til at graden av integrerte varianter fra målet på tilflyttingsstedet kan ha betydning. Mæhlum antyder ”relativt høyt metalingvistisk bevissthetsnivå hos informantene” sine (Mæhlum 1986:251), men trekker frem en av informantene som bodd i Oslo i 25 år og som har mange standardformer integrert i talemålet sitt. Vedkommende uttrykker lav bevissthet om egen språkbruk, og Mæhlum kommenterer dette slik:

Dersom visse standardspråklige sekvenser på denne måten blir en del av de mer eller mindre automatiserte taleprosessene, er det også rimelig å anta at de i større grad kan komme til å unndra seg den metaspråklige bevissthetskontrollen (op.cit.:252).

Dette vil med andre ord si at når språkformer på tilflyttingsstedet etter en viss tid blir integrert i en persons talespråk, kan det bli vanskeligere å holde de to varietetene fra hverandre, og man blir ikke lenger så bevisst på hvilke språkformer man bruker.

Et annet forhold som Mæhlum peker på, er at tospråklige/bidialektale ofte har høy metalingvistisk bevissthet, fordi de må anstrenge seg for å holde på dialektvarietetene og dermed blir tvunget til å iakttas de ulike språkernes struktur (Skutnabb-Kangas 1981:105-107, etter Mæhlum 1986:248-249).

Informantenes bevissthet rundt ulike språktrekk er viktig å ta hensyn til: ”[O]pplysningene om egen uttale er mer pålitelige for språktrekk som står sterkt i den språklige bevisstheten enn språkforhold som har ei mer fjern plassering i denne bevisstheten” (Omdal 1985:235). Generelt ser det ut til at det er høyest bevissthet rundt leksikalske trekk og lavest bevissthet rundt fonologiske og prosodiske trekk (Akselberg 2003:137f.). I denne sammenhengen har jeg bl.a. spurt informantene om hvordan de mener kristiansandere snakker, og om deres oppfatning av hva som er typiske/markerte trekk i kristiansandsdialekten (om markerte trekk, 3.2.1, se også 5.8.4). Jeg opplever at informantene mine har forholdsvis høy bevissthet rundt for eksempel det fonologiske trekket blaud konsonanter. Alle fire oppgir dette trekket som typisk for kristiansandsdialekten. Resultatet fra analysen er imidlertid ikke entydig for de fire (se 5.7), så det er vanskelig å trekke sikre konklusjoner rundt dette.

Etter mitt syn kan påliteligheten til rapportert språkbruk diskuteres ut fra to ulike synsvinkler: På den ene siden kan vi fokusere på informantenes spesifikke rapportering av konkrete språktrekk, men på den andre siden kan vi også snakke om de *relative tendensene* i denne rapporteringen. Mats Thelander er blant de språkforskerne som har sammenliknet rapportert og observert språkbruk, og de *forskjellene* som fremkommer mellom de to

datasettene, er ”skillnader i absolut nivå snarare än skillnader i relativa tendenser. De talare i en delpopulation som framstår som mest lokalspråkliga enligt den ena metoden gör det i stort sett också enligt den andra” (Thelander 1985:44). Han sier også at ”[i] det stora hela tyder de redovisade siffrorna på att enkätdata speglar samma språkliga verklighet som resultaten från språkbruksanalysen” (op.cit.:46). Dette støttes bl.a. av Rune Røsstad, som finner stort samsvar mellom rapportert og observert språkbruk i sin avhandling, ”vel å merke når ein opererer med *gjennomgåande tendensar* og mønster i dataa” (Røsstad 2005:262-263, min utheving). Også Karen Margrethe Pedersen kommenterer dette forholdet. Hun mener at selvrappotering kan brukes til å ”give et indtryk af, om informanten taler mere dialektalt til daglig, og den kan give et indtryk af, hvor dialektalt han taler – men den kan selvfølgelig ikke give et eksakt mål for dialektgraden” (Pedersen 1991:119-120, min utheving). Også i min undersøkelse mener jeg at det er grunnlag for å hevde at den rapporterte og observerte språkbruken viser de samme tendensene, men går vi ned på det enkelte språktrekket, er det mer variasjon (se 5.7.1). Denne variasjonen har jeg for øvrig kommentert og diskutert der det er aktuelt (se 5.2 – 5.5).

Når rapportert språkbruk blir problematisert i forskningslitteraturen, kan det altså være fordi man fokuserer på de *eksakte* målene på bruken av enkelttrekk. En slik bruk av rapportert språkbruk kan være problematisk i en analyse, noe flere undersøkelser viser (se for eksempel Omdal 1985 og Hannaas 1999, etter Akselberg 2003:129f.). Det er særlig i slike undersøkelser at det forskjellene i informantenes metalingvistiske bevissthetsnivå vises særlig klart.

Bruk av rapportert språkbruk krever altså at man er bevisst på de ulike trekkene man ønsker å undersøke, informantenes metalingvistiske bevissthetsnivå og at man bruker de resultatene man får, som en *indikasjon* på språkbruken, mer enn som et nøyaktig mål på informantens språkbruk. Jeg tror også at det i denne sammenhengen er en fordel med få informanter som man enten kjenner godt fra før eller som man blir godt kjent med under prosessen. Det kvalitative aspektet ved en slik undersøkelse gjør at man som forsker tilstreber et nært forhold til informantene, noe som gjør at informantene trolig er mer samvittighetsfulle når de oppgir hva slags språk de bruker.

4.2.2 Hvor pålitelig er observert språkbruk?

Den vanligste metoden for innsamling av observert språkdata er intervju. Sammenliknet med diskusjonen om rapportert språkbruk, er intervjuet som metode mindre problematisert innen sosiolingvistikken. Det betyr ikke at observert språkbruk som er samlet inn kun ved hjelp av

intervjumetoden, per definisjon er mer pålitelig enn rapportert språkbruk når målet er å undersøke informantens mest mulig "reelle" språkbruk. Tvert imot kan intervjumetoden ha svakheter og kreve flere metodiske forbehold.

Gjennom et intervju får man den faktiske talen til informanten i én konkret situasjon. Språkbruk varierer hele tiden og er sannsynligvis også mer variert enn det som en halvtimes intervju klarer å fange opp. Derfor er det viktig å understreke at man gjennom intervjuet har fått et "øyeblikksbilde" og en liten del av informantens språklige repertoar (Johnstone 2000). Kanskje ville modifiseringsfrekvensen vært en helt annen i en annen situasjon, med en annen intervjuer, til en annen tid og på et annet sted. Et avvik mellom rapportert og observert språkbruk kan dermed skyldes konteksten for intervjusituasjonen og ikke alltid feilrapportering (se for eksempel Thelander 1985:42).

Tradisjonelt innen sosiolingvistikken har man poengtert at intervjusituasjonen bør være mest mulig avslappet og naturlig, for å unngå "the Observer's Paradox" (Labov 1972:209). For å få dette til, har man bl.a. tilstrebet en ustrukturert og "fri" samtale. Denne metoden har ikke alltid fungert tilfredsstillende. For eksempel viser undersøkelsen til Unn Røyneland (1994) at informantene i første intervjuopptak ble forvirret over manglende intervjustruktur og dermed gjennomskuet hensikten og snakket mer dialekt. Røyneland måtte derfor ha nye informanter og stramme inn intervjuformen mer. En mellomting mellom formell og uformell intervjusituasjon er kanskje best. Likevel er det vanskelig å unngå at informanten finner intervjusituasjonen noe kunstig:

The very artificiality of settings where linguists interview a single informant, and where speech samples must be produced in isolation from the customary circle of friends and family is hardly likely to bring forth the subtleties in selection of speech forms, shifts in formality and informality, which characterize everyday interaction (Gumperz 1972:208, etter Thelander 1979:17).

I det hele tatt er det viktig å ta hensyn til informantens bevissthet rundt intervjusituasjonen. Hvordan oppfatter vedkommende denne samtalen? Dette kan ha mye å si for valget av språklig strategi. Det er vanlig å fokusere på temaer som gir informanten noe annet enn det språklige å tenke på. Opptak av gruppesamtaler kan også være aktuelt (se for eksempel Labov 1972:209f.).

I motsetning til tanken om å *unngå* å fremkalle språkbevisstheten hos informanten, mener Johnstone (2000:50) at forskeren bør vise informanten *tillit* til egen språkbevissthet. Dette mener hun vil gjøre at informanten slapper mer av og tør å fortelle mer.

Det vil alltid inngå en viss grad av tolking og subjektivitet fra forskerens side i avlyttingen av lydopptaket. Det at forskeren må ta med seg sin egen bevissthet når hun håndterer datamaterialet, er ikke til å unngå og kan være en fordel i visse deler av analysen. Intervjuet er imidlertid ment å være en objektiv fremstilling av informantens språkbruk, og da vil for mye tolking fra forskerens side, kunne gi en upålitelig transkripsjon. En måte å kvalitetssikre resultatene i intervjuet på, er å la informantene høre gjennom intervjuet etterpå, evt. lese resultatet, og kommentere egen språkbruk. Kanskje de selv mener at de bruker flere eller færre dialektformer enn i intervjuet (se for eksempel Johnstone 2000).

Intervjuets største ulempe når det gjelder pålitelighet, er etter min mening at det er vanskelig å skaffe nok belegg for visse språktrekk. Ett eller to belegg for en språklig variabel vil være for svakt til å kunne si noe sikkert om informantens språkbruk. For å kompensere dette usikkerhetsmomentet, har mange satt opp et krav om at språkvariabelen er frekvent i løpende tale. Om krav til språklige variabler i min undersøkelse, se 4.5.1.

4.2.3 Bør rapportert språkbruk og observert språkbruk kombineres?

Etter drøftingen om rapportert og observert språkbruk ovenfor, er det naturlig å spørre seg: Hvilken metode for innsamling av språklig materiale bør man egentlig velge for å få et mest mulig pålitelig bilde av informantenes språklige strategier?

Rapportert språkbruk er etter min mening nyttig langt på vei, men som en selvstendig metode kan den være for usikker. Samtidig har også innsamlingsmetodene for registrering av observert språkbruk sine ankepunkter. Begge typer språklig datamateriale har altså sine svake sider og kan ikke sies å gi et 100 % korrekt bilde av den virkelige språkbruken til informanten. Mange forskere har derfor poengtert at en kombinasjon av dem kan være hensiktsmessig (se for eksempel Thelander 1985:12 og Akselberg og Mæhlum 2003:81). Når rapportert og observert språkbruk stort sett stemmer overens, kan de nemlig utgjøre et troverdig og solid datamateriale. For å øke reliabiliteten på datamaterialet ytterligere, tar Barbara Johnstone til orde for en kombinasjon av enda flere metoder:

It means using more than one form of evidence or more than one procedure. Listening to people talking or analyzing written texts is often our main technique, but we can also ask people about how they use language, ask others about them, look for historical and literary evidence, and so on. Each source of data requires a different sort of caution (as we know, for example, there are aspects of people's talk that they are not good at describing, and literary representations of speech are not necessarily intended to be accurate), but each provides a different sort of insight (Johnstone 2000:61-62).

Som nevnt i sitatet, gir de ulike innsamlingsmetodene innsikt i ulike deler av den virkeligheten vi ønsker å undersøke. Eventuelt avvik mellom den rapporterte og observerte

språkbruken, vil dermed kunne åpne opp for nye, interessante problemstillinger som kan være nyttige for analysen. Avvik kan nemlig tyde på at informanten har lav språklig bevissthet, enten generelt eller rundt spesifikke språktrekk. Det kan også indikere at informanten har ubevisste negative eller positive holdninger til for eksempel dialekt som ikke kommer frem i et spørreskjema, eller det kan tyde på at variasjonen i informantens språklige repertoar er større enn det intervjuene kan frembringe (se Jorem 1995, etter Røsstad 2005:55).

Drøfting av sammenfall og avvik mellom den rapporterte og den observerte språkbruken vil utgjøre en sentral del av analysen i denne undersøkelsen. Eksempelvis har bildet av Anettes språkbruk (se 5.2) forhåpentligvis blitt mer nyansert ved at jeg har tatt bl.a. rapporteringen hennes i betraktning i analysen. Blant annet har dette reist spørsmålet om det talemålet som ble registrert i denne samtalen, viser det reelle talemålet til Anette når hun snakker med østlendinger i Oslo.

I resten av kapittel 4 vil jeg presentere viktige deler av denne undersøkelsen og vurdere de konkrete metodiske valgene jeg har gjort i lys av det jeg har drøftet ovenfor.

4.3 Informanter

4.3.1 Vurdering av informantutvalget

Jeg har valgt ut fire hovedinformanter til denne undersøkelsen. At det ble akkurat disse informantene, er noe tilfeldig. Det eneste kravet jeg har stilt, er at de alle skal være født og oppvokst i Kristiansand og har hatt hovedsakelig kristiansandere i det sosiale nettverket sitt i oppveksten.

Til sammenlikning med en bofast befolkning, er flyttere ei svært heterogen gruppe. Med det lave antall flytterinformanter som jeg har, blir det dermed også problematisk å hevde at de er representative for gruppa flyttere (se 4.1.3). Det kvalitative utgangspunktet jeg har for undersøkelsen min tilsier tvert imot et *strategisk* fremfor et representativt informantutvalg (se for eksempel Akselberg og Mæhlum 2003:76). Informantene mine må altså sees som en slags ”typeinformanter”, som er ulike i utgangspunktet (ulike tilflyttingssted, sosialt nettverk, yrke og interesser) og som representerer ulike språklige strategier (alle fire har ulik modifieringsgrad).

Viktig for reliabiliteten til en kvalitativ analyse som denne er at man kjenner informantene, eller i hvert fall de lokale forholdene, godt (Johnstone 2000:62 og Akselberg og

Mæhlum 2003:77). Det er viktig å tilbringe tid med det materialet og de informantene man skal studere, for å prøve ut ting flere ganger og på ulike måter. Jeg kjenner alle mine informanter – også kontrollinformantene – godt og har jevnlig kontakt med dem, med unntak av Anette, som er en bekjent. Jeg har likevel god kjennskap til de sosiale omgivelsene hun vokste opp i og en del av det sosiale nettverket hennes i oppveksten.

Fordelen ved å kjenne informantene er at det kan være lettere å oppnå en større grad av fortrolighet. Da tør informantene forhåpentligvis å være rimelig åpne og ærlige, slik at det er lettere å trekke tilnærmet riktige konklusjoner med hensyn til forholdet mellom språk og handling. For meg var det også en fordel i forhold til den rapporterte språkbruken. Da informantene først fikk utfyllingslista, fylte de den ut på egen hånd. Jeg reagerte på et par av svarene jeg fikk, fordi det var store avvik i forhold til den språkbruken jeg mente å ha observert gjennom mange år. Jeg tok derfor en ekstra runde med alle 7 informantene noen uker senere, men denne gang valgte jeg en muntlig gjennomgang av utfyllingslista (se for øvrig 4.6.2).

Man vil alltid ha forhåndsantakelser om informantene som psykologiske, kognitive, sosiale og verbale individer (se 3.3.6). Utfordringen blir nok ekstra stor hvis man kjenner informantene godt, siden man da har opparbeidet seg mange referansepunkter gjennom flere år. Som forsker står man da i fare for å bli for subjektiv og tillegger dem meninger, egenskaper og hensikter de ikke har, ut fra ens egen oppfatning av dem. Det er m.a.o. viktig å la informantenes oppfatninger og opplevelse av ting komme foran, da dette etter mitt syn er med på å styre de språklige valgene og ikke nødvendigvis virkeligheten slik andre ser den. Siden flytterinformantene mine bor langt fra Kristiansand, tror jeg at jeg har klart å holde en objektiv distanse til dem i forskningsprosessen. Jeg har hele tida vært bevisst på dette i arbeidet med analysen.

4.3.2 Kort presentasjon av de fire flytterinformantene

Informant 1 – Anette¹⁶

Anette er født i 1972 og flyttet til Oslo i 1992. Det sosiale nettverket hennes i oppveksten besto av foreldre, søster og besteforeldre, som alle snakket kristiansandsdialekt. Dette gjaldt også vennene, bortsett fra to nære venner som snakket henholdsvis bergensdialekt og ”østlandsdialekt”. På fritiden spilte Anette håndball og var sammen med venner fra nabolaget/klassen. Hun kan ikke huske at hun hadde noen spesielle forbilder eller ungdomsgrupper som tiltrakk henne i oppveksten. Det var ikke spesielt viktig for henne å

¹⁶ Navnene på informantene er fiktive.

følge moten, men hun sier at hun likte å ”følge med”. Alt i alt beskriver Anette oppveksten sin som en ”normal” oppvekst med ”normale” verdier, og hun trivdes svært godt i og var stolt av Kristiansand. Hun hadde ingen ønsker om å flytte ut i oppveksten, tvert imot var det viktig for henne å bo nær familie og venner. Grunnen til at hun flyttet fra Kristiansand som 20-åring, var studier.

Overgangen fra en trygg tilværelse med familie og venner i ”lille” Kristiansand til en hybeltilværelse alene i Oslo var stor for Anette. Nå i ettertid ser hun på tiden som svært spennende, men også med mye hjemlengsel. Hun hadde vært i Oslo en del fra før, på helgebeseøk og ferier, så det var ikke helt ukjent. Det som var spesielt for Anette, var at de fleste i klassen var oslofolk med sine nettverk, så det var veldig sosialt på dagtid, men etter skoletid, skulle alle hjem til seg og sitt. Derfor kunne ettermiddager og helger være litt ”småtrasige”. Det første året i Oslo følte derfor Anette seg som en kristiansander som bare var i Oslo og gikk på skolen, og hver gang anledningen bød seg, reiste hun hjem til Kristiansand. Hun flyttet tilbake til Kristiansand for å jobbe etter et år. Andre gangen hun flyttet til Oslo (ett år senere), følte hun seg mer ”hjemme”. Denne gang var det også flere innflyttere i klassen, slik at de ble en sammensveiset gjeng som også brukte fritiden sammen. I dag jobber Anette som eiendomsmegler i Oslo og er bosatt i en kommune like sørvest for Oslo. Hun trives godt både i jobben og i Oslo og tror ikke at hun kommer til å flytte tilbake til Kristiansand. Hun føler likevel stor tilhørighet til Kristiansand og kristiansandere.

Informant 2 – Eva

Eva er født i 1970 og har bodd i Oslo sammenhengende siden 1994. Før dette bodde hun borte fra Kristiansand i lange perioder (1 år i Aust-Agder, 1 år i Buskerud, ½ år i Oslo og 1 ½ år i England). Det sosiale nettverket hennes i oppveksten besto av mor, far, 3 søsken og besteforeldre, som alle snakker kristiansandsdialekt, med unntak av far, som snakker ”østlandsk”. Vennene kom fra nabolaget og etter hvert også andre deler av byen. Eva var tiltrukket av alternative grupper innen musikk og kunst i ungdomstiden. For henne var det viktig å skille seg ut og finne sin egen stil fremfor å følge moten. Hun hadde et sterkt ønske om å flytte vekk fra Kristiansand, det var ikke viktig for henne å bo nær familien og hun var heller ikke spesielt stolt av byen. I det hele tatt fant hun Kristiansand liten, gjennomsliktig og kjedelig. Storbyer som Oslo og London fant hun derimot svært spennende.

Utferdstrangen førte til at Eva var mye på flyttefot fra 16-årsalderen, først til nabofylket, deretter lenger bort. De fleste gangene har det vært i forbindelse med skolegang/studier, men den primære drivkraften har i følge henne selv vært ønsket om å

utvikle seg gjennom å oppleve nye mennesker og steder. Overgangen fra å bo i Kristiansand til å bo i Oslo fra 1994 beskriver hun som "fantastisk". Hun fant seg fort til rette og fikk raskt kontakt med andre, både på skolen og i kollektiv. Hun er utdannet adjunkt og trives godt med jobben som lærer. Hun stortrives i Oslo, føler seg ikke spesielt knyttet til Kristiansand og har aldri hatt noe ønske om å flytte tilbake. Det er imidlertid viktig for henne å besøke familie og venner i Kristiansand noen ganger i året, og hun ser på Kristiansand med noe mer positive øyne enn i oppveksten. På den tiden da jeg gjennomfører undersøkelsen min, er Eva blitt småbarnsmor. For første gang har hun begynt å lengte litt "hjem" til Kristiansand, og et lite stykke ut i undersøkelsen (ikke lenge før intervjuene) flytter hun tilbake. Planen er å bo i Kristiansand for en periode mens barna er små. Hun sier likevel klart at hun kommer til å flytte tilbake til Oslo en gang i tiden.

Informant 3 – Kirsten

Kirsten er født i 1969 og har bodd i Bergen siden 1989. Før det bodde hun 1 år i USA. Kirstens sosiale nettverk i oppveksten var mor, søster og mormor. Mor og mormor er født i kommuner lenger øst for Kristiansand og bruker østlandsk tonefall. Faren, som døde da Kirsten var liten, snakket kristiansandsdialekt. Kirstens venner var fra nærområdet i Kristiansand og fra nabokommunene. Kirstens forbilder i oppveksten var vennene, og gjerne de mest "populære" i klassen. Det var viktig for henne å følge moten hvis økonomien tillot det. Hun syntes det var greit nok å bo i Kristiansand, men fant byen litt kjedelig. Det var heller ikke spesielt viktig for henne å bo nær familien. Av en eller annen grunn ønsket hun i oppveksten å bo i Bergen. Andre større byer så hun på mer som potensielle feriemål.

Kirsten opplevde flyttingen til Bergen som positiv. Hun fikk lett kontakt med folk og følte seg hjemme fra første stund. Hun bor i dag sammen med mann og 3 barn, har en økonomistilling i et større firma og stortrives. Mor og søster bor også i Bergen i dag, men Kirsten besøker Kristiansand én gang i året for å holde kontakten med venner. Kristiansand er for henne koselig, men liten, og hun føler ikke noen spesiell tilknytning til byen i dag. Hun har ikke noe ønske om å flytte tilbake.

Informant 4 – Hege

Hege er født i 1968 og flyttet til London for godt i 1994. Hun har bodd like utenfor London i lange perioder siden 1989, kun avbrutt av 1 år i Oslo og et halvt år i Kristiansand. Heges sosiale nettverk i oppveksten var foreldrene, samt tante, onkel og kusiner. Alle snakker kristiansandsdialekt, bortsett fra tante og onkel, som har en dialekt fra litt lenger vest i fylket.

Heges venner snakket kristiansandsdialekt, men bestevenninnen snakket ”pen” kristiansandsdialekt og påvirket Hege mye gjennom 5-6 år. Hege var fascinert av de ”kule” ungdommene, men identifiserte seg aldri med dem. Det var ikke særlig viktig for henne å følge moten innen klær, men hun fulgte med i det som skjedde innenfor musikk. Kristiansand var i Heges øyne liten og kjedelig, og dialekten var ”stygg”. Drømmen var å flytte til utlandet. Hun hadde ingen bevisste tanker om at det var viktig å bo nær familien.

Hege opplevde overgangen fra å bo i Kristiansand til å bo i London som positiv og spennende. Hun fikk raskt kontakt med engelskmenn og andre nordmenn og lengtet sjelden hjem til Kristiansand. I dag jobber Hege med salg og markedsføring i et større firma. Hun savner av og til familie og venner i Kristiansand, og det er viktig for henne å besøke dem, noe hun gjør 2-3 ganger i året. Hun har et mer positivt forhold til Kristiansand i dag, men hun ser på London som ”hjemme” og tror ikke hun kommer til å flytte herfra.

4.4 Kontrollinformanter

Av tidshensyn bestemte jeg meg for å undersøke kontrollgruppas språkbruk kun gjennom rapportering, og ikke i kombinasjon med observasjon/intervju. Jeg er klar over usikkerhetsmomentet dette innebærer. Som en kvalitetssikring har derfor kontrollgruppa fått gå gjennom utfyllingslista to ganger: første gang fylte de den ut på egen hånd, andre gang gjennomgikk jeg den muntlig med dem mens jeg selv krysset av. Kontrollinformantene kjenner jeg også godt, og jeg mener at den rapporterte språkbruken deres i store trekk stemmer med det jeg har kunnet observere. Jeg mener dermed at reliabiliteten er ivaretatt, forutsatt at man ser på resultatet som kontrollinformantenes *relative språkbruk* (se drøfting under 4.2.1).

For at sammenlikningen mellom språket til flytterinformantene og språket til kontrollgruppa skal være mest mulig relevant og troverdig, har jeg følgende krav til begge grupper: alle er kvinner i 30-årene som er født og oppvokst i Kristiansand. Andre relevante opplysninger om de tre kontrollinformantene, er at de aldri har bodd borte fra Kristiansand, og de fleste i deres sosiale nettverk snakker kristiansandsdialekt. Alle tre har dessuten begge foreldre fra Kristiansandsområdet, med unntak av den ene, som har mor fra Vestlandet.

4.5 Språklige variabler

4.5.1 Valg av språklige variabler

En språklig variabel kan defineres som et fonologisk, morfologisk, syntaktisk, prosodisk eller leksikalsk språktrekk som samvarierer med sosiologiske eller andre variabler (Omdal 1994:75). Labov har satt opp fire kriterier for valg av språklige variabler (Labov 1966, etter Røyneland 1994). Variablene bør ha høy frekvens, ha en viss motstandsdyktighet mot bevisst undertrykking, være integrerte enheter i større strukturer, og være lette å tallfeste.

Ut fra formålet og forutsetningene for denne undersøkelsen, har jeg vurdert følgende krav som sentrale ved utvelgelsen av de språklige variablene:

1. Variabelen skal representere en klar motsetning mellom kristiansandsdialekten og bergensdialekten/standard østnorsk¹⁷.

For at en eventuell variantveksling og modifisering hos informantene mine skal fremtre klart mulig, er det en forutsetning at variablene representerer en klar opposisjon mellom kristiansandsdialekten på den ene siden og bergensdialekten og standard østnorsk på den andre siden. Hver variabel vil altså kunne realiseres på minst to ulike måter, én kristiansandsvariant og én standard-/bergensvariant, og realiseringene skal være lette å skille fra hverandre. Dette er naturlig nok et grunnleggende krav hos de fleste som har forsket på flytteres talemål (se for eksempel Thelander 1979I:56, Mæhlum 1986:66, Røyneland 1994:105 og Omdal 1994:76).

2. Variabelen må ha vært stabil og frekvent i hele kristiansandsområdet i informantenes oppvekst

For å kunne måle et virkelig skifte i språkbruken til flytterinformantene, må man bruke variabler som ikke bare viser opposisjonen mellom kristiansandsmålet og de to andre talemålene (se krav 1 ovenfor), men også velge trekk som var overveiende stabile og frekvente i informantenes oppvekst. Dette vil si at det bør være overveiende sannsynlig at informantene faktisk *har* brukt den tradisjonelle varianten av den aktuelle variabelen i oppveksten. Sannsynligheten for dette øker jo mer stabilt og frekvent trekket var i Kristiansand på denne tiden. Som Helge Omdal sier det i sin undersøkelse av talemålet til

¹⁷ Variantene som representerer bergensdialekten og standard østnorsk er med hensikt like, for å gjøre analysen enklere og mer oversiktlig. Eneste unntak er formene *hon* og *e:* (se variabelen kort vokal i trykksterk staving), som vil være et særtrekk for bergensmålet.

flyttere fra Setesdal: ”Det ville være uheldig å måle endringer i særtrekk for setesdalsmålet dersom enkelte av informantene kanskje aldri hadde brukt disse særtrekka” (Omdal 1994:75).

Såkalte intra-dialektale dubletter på bakgrunn av individuell variasjon har vært vanlig å utelate i undersøkelser på flytteres talemål. Jeg var en stund likevel i tvil om jeg skulle ta hensyn til den individuelle variasjonen som informantene ganske sikkert hadde i oppveksten sin (som i dag!), noe jeg fant grunnlag for i den rapporterte språkbruken. Denne problematikken har jeg diskutert i 2.3.1. Jeg endte opp med å ta utgangspunkt i de språkvariablene som jeg regner med at alle informantene mer eller mindre konsekvent brukte tradisjonsvarianten av i oppveksten, og støtter meg her både til egen språkkunnskap, til undersøkelser som er gjort og til informantenes egne opplysninger. Et spesielt tydelig unntak vil være de blande konsonantene. En av informantene, Eva, brukte mye harde konsonanter i oppveksten. Dette er imidlertid et særtrekk for kristiansandsdialekten som jeg synes bør være med i en undersøkelse som dette. Jeg har derfor valgt å ta høyde for det individuelle aspektet hos Eva i analysen.

3. Variabelen bør være frekvent i løpende tale

Siden utgangspunktet for analysen min er den observerte språkbruken samlet inn gjennom intervju, bør ett av kravene til de språklige variablene være at de er frekvente. Jo flere belegg man får for en variabel, jo mer styrket vil troverdigheten til materialet bli.

Jeg fikk relativt godt belegg for alle de fem variablene i undersøkelsen min, selv om frekvensen kunne variere noe. I drøftingen av resultatene, særlig for de trekkene som fikk noe færre belegg, har det i tillegg vært nyttig å støtte seg til den rapporterte språkbruken.

4.5.2 Beskrivelse av de fem språklige variablene i denne undersøkelsen

De fem språklige variablene i undersøkelsen er hentet fra fonologisk, morfologisk og prosodisk nivå. Da jeg var helt i begynnelsen av arbeidet med denne undersøkelsen, valgte jeg ut 12 særtrekk ved kristiansandsdialekten som jeg ønsket å se nærmere på. Disse ble undersøkt gjennom utfyllingslista (se 4.6.2). Etter hvert viste det seg at mange av disse ikke tilfredsstilte de kravene jeg satte opp (se forrige avsnitt). Særlig gjaldt dette kravet om stabilitet i informantenes oppvekst. Jeg ønsket dessuten å gå i dybden på noen trekk i kristiansandsdialekten (jfr. problemstillingen i kap. 1), og da ville mange variabler krevd for mye tid og ressurser i forhold til rammene for denne oppgaven. Jeg måtte derfor eliminere antall trekk ytterligere. Se ellers diskusjonen om basisdialekt i kap. 2.

Et språktrekk som jeg har valgt å ikke undersøke gjennom systematisk måling, er intonasjon. Likevel finner jeg variasjonen i tonefall interessant og kommenterer dette der det kan belyse informantenes språkbruk enda bedre. Intonasjon har nemlig en sentral signalfunksjon med hensyn til personlighet og sosial identitet (se Mæhlum 1992:304).

Nedenfor følger en kort presentasjon av de fem språklige variablene jeg har valgt ut til denne undersøkelsen. Jeg viser også til oversikten i kapittel 2.

Variabel 1: diftongbruk (DIFT)

I denne sammenhengen snakker vi om de norrøne diftongene *ei*, *øy* og *au*. Disse diftongene er til stede i de fleste norske dialekter i utlyd, foran vokal og foran kort konsonant (Skjekkeland 2005:47). Fra 900-tallet ble diftongene ”forenklet” (monoftongert) i mesteparten av det danske og svenske målområdet, samt sør i Østfold. Dette trekket har spredt seg videre i Norge. Innenfor norsk målområde har vi i dag monoftongering i et område som strekker seg nordover på Østlandet, gjennom Sør-Trøndelag og vestover til Romsdalen. De norrøne diftongene i disse områdene er monoftongert foran kort eller lang konsonant (for eksempel *lø:s*, *frø:s* og *ste:n*), enkelte steder også der en konsonant har falt bort (for eksempel *sje:* (skje) og *bre:* (bred)) (op.cit.).

Monoftongering finner vi både i bokmål/normalisert talemål og i Bergen bymål, men ikke i den tradisjonelle kristiansandsdialekten. Det er ikke gjort noen undersøkelse på dette trekket i dagens kristiansandsdialekt. Mitt inntrykk er at monoftongering er på vei inn, og jeg vil se om denne hypotesen stemmer også for flytterinformantene og kontrollgruppa. Under gjennomlyttingen av intervjuene viste det seg for øvrig at diftongene *au* og *øy* nesten ikke er representert hos noen av informantene. I praksis gjelder dermed modifieringsfrekvensen (se kap. 5) for denne språkvariabelen nesten utelukkende *ei*-diftongen.

Variabel 2: lenisering (LEN)

Lenisering er hovedsakelig et kystfenomen på Sørlandet og sørlige deler av Vestlandet og beskriver en overgang fra ustemte til stemte plosiver, dvs. fra *p* til *b*, fra *t* til *d* og fra *k* til *g*. Overgangen forekommer ved opphavelig korte plosiver som står etter vokal, for eksempel *bi:de*, *bo:g* og *lø:be*. Vi kan også finne blaude¹⁸ konsonanter i ord der konsonanten har blitt forlenget etter at den ble stemt, for eksempel *pebbår*, *kjødd* og *spiggår* (Skjekkeland 2005:77f.).

¹⁸ Om skrivemåten ”blaude konsonanter”, se fotnote under 2.4.1.

LEN er ikke et produktivt trekk og sannsynligvis på vei ut, i hvert fall i Kristiansand (Kostøl 2002:85f.). Røsstad ser på overgangen fra *b, d, g* til *p, t, k* som et allment fenomen: ”Dei ’blaude’ konsonantane har ikkje støtte i verken skriftspråka eller standardliknande talemål, og bruken er dessutan komplisert fordi han synkront sett er tilfeldig” (Røsstad 2005:275).

Sissel Kostøl har sett nærmere på om enkelte ord holder bedre på de blaude konsonantene enn andre. I hennes materiale var det bare to informanter som var aktuelle for en slik gjennomgang, så hun understreker at resultatet ikke kan sies å være representativt, men kan vise en ”antydning til hvordan det kan være ute blant folk” (Kostøl 2005:92). Resultatet er slik:

Språklige omgivelser	Andel blaude konsonanter	Andel harde konsonanter
Sammensatte ord (eks. <i>språkreise</i>)	42 %	58 %
Utlyd (eks. <i>ut</i>)	72 %	28 %
Innlyd (eks. <i>bite</i>)	44 %	56 %
Spesiell form for innlyd: forlenget konsonant etter kort vokal (eks. <i>sidde</i>)	32 %	68 %

Tabellen viser andelen blaude og harde konsonanter i ulike språklige omgivelser hos unge kristiansandere (Kostøl 2002).

Kostøl konkluderer med at de harde konsonantene står sterkest i sammensatte ord og i innlyd, mens de blaude konsonantene holder seg best i utlyd hos de to informantene (op.cit.: 94). Jeg har gjort en liknende undersøkelse for mine informanter, men resultatet er ikke entydig (se kapittel 5). Derimot ser det ut til at frekvente ord modifiseres mer enn de mindre frekvente ordene (se 5.8.3).

Variabel 3: substantiv i bestemt form flertall (SUBST)

I norrønt var bestemte artikkel *-nir* (hankjønn), *-nar* (hunkjønn) og *-in* (intetkjønn). Kristiansandsdialekten har her hatt en omfattende forenkling til *-ane* i alle tre kjønn. En utvikling som ble registrert allerede på Arnulf Johnsens tid (Johnsen 1942-1954), var imidlertid at *-ane*-formen varierte en del med *-an*-formen (som tradisjonelt er en form fra området vest for Kristiansand) hos barn og unge. Sissel Kostøl undersøker denne variasjonen nærmere og finner at de unge informantene hennes bare har 7 % *-ane*-endelser, mens de eldre har 69 % *-ane*-endelser. Hun konkluderer med at *-ane*-endelsene ”kanskje vil forsvinne ut av dialekten på lengre sikt” (Kostøl 2002:95).

I analysen min har jeg ikke gjort et stort poeng ut av variasjonen mellom *-ane* og *-an*, annet enn å kommentere den kort hos hver enkelt informant. Likevel synes jeg *-anel/-an-* variasjonen understreker hvor stabilt fonemet *a* er i dette trekket, i forhold til varianten *-ene*. Formålet med analysen er jo nettopp variasjonen mellom kristiansandsvarianten (enten det er *-ane* eller *-an*) og standard-/bergensvarianten *-ene*.

Variabel 4: preteritumsending av verb 1. klasse (a-verb) (VERB)

Kristiansandsdialekten har tradisjonelt *a*-ending av såkalte a-verb, i likhet med de fleste andre norske dialekter. Bergen bymål og bokmål/normalisert talemål hører til unntakene og har *et*-ending (Skjekkeland 2005:129). Ofte har man i bymålene registrert sosiale skiller mellom *a*-ending og *et*-ending. Selv har jeg observert enkelte unge kristiansandere som har hatt *et*-ending, uten at jeg vil plassere dem i et høyere sosialt lag. Jeg har heller ingen holdepunkter for at trekket er i endring i kristiansandsdialekten i dag, men trekkets stabilitet/ustabilitet hos mine flytterinformanter kan kanskje gi en pekepinn på hvor utsatt trekket er for endring.

Variabel 5: kort trykksterk vokal i utlyd og i visse ordsammensetninger (KORT)

Hovedregelen i norske dialekter i dag er at en trykksterk staving alltid er lang (enten kort vokal V + lang konsonant KK eller kort konsonant K + lang vokal VV), mens en trykklett staving alltid er kort (Skjekkeland 2005:37). Kristiansandsdialekten har tradisjonelt kort vokal i trykksterk stilling i enstavingsord, selv om konsonanten også er kort (for eksempel *nå*¹⁹ i motsetning til *nå:*). Noen ganger kan kvantiteten også være betydnings skillende i kristiansandsdialekten, som i eksempelet ”Vil du ha en kopp *te*?” (preposisjonen ”til”) i forhold til ”Vil du ha en kopp *te:*?” (substantivet ”te”). Disse forholdene er helt spesielle for kristiansandsmålet. Kort vokal i første ledd i enkelte ordsammensetninger (for eksempel *baggrunn* i motsetning til *ba:kgrunn*) har imidlertid noe større utbredelse på Sørlandet, samt i dansk-norsk (Christoffersen 1981:79).

Det kan synes som om kort vokal i trykksterk staving har blitt oppfattet som et vanlig trekk i det tradisjonelle kristiansandsmålet, men det har ikke vært beskrevet eksplisitt som ”kort vokal i trykksterk staving”, og det er heller ikke gitt eksempler på bruken av trekket. Christoffersen (op.cit.) viser til eldre dialektlitteratur der trekket er omtalt, og da kalt for

¹⁹ For transkripsjon av dette trekket, se 4.7.

”stød”²⁰. Hun siterer bl.a. Storm 1884 og Frøyset 1957 og kommenterer synspunktene deres slik:

Hva denne ’stød’-tonen i Kristiansands-målet skulle bestå i, er noe diffust, men *at det må ha å gjøre med artikulasjonen av den utlydende trykksterke vokalen, er jeg ikke i tvil om.* [...] Det som Frøyset her definerer som ’stød’-tone, *ser ut til å være nettopp uttalen av kort vokal i utlyd i trykksterk stilling*, som vi omtalte ovenfor (Christoffersen 1981:81, min utheving).

Christoffersen mener ut fra dette at det er grunnlag for å hevde at kort vokal i trykksterk staving er et karakteristisk trekk ved kristiansandsmålet:

Det vi kan konstatere når det gjelder Kristiansands-målet, er at mange ord, som fortrinnsvis opptrer i mindre trykksterk posisjon og da har kort vokal i uttalen, beholder sin korte vokal også i trykksterk posisjon (op.cit.:83).

Noe underlig er det at Arnulf Johnsen (1942-1954) ikke nevner dette karakteristiske trekket. I de målføretekstene som er lagt frem i avhandlingen hans, ser vi imidlertid at trekket faktisk forekommer i Kristiansand bymål også på Johnsens tid. I tekstprøvene hans finner vi blant annet: ”de hørte lissom *me*’ te kommandoane”, ”å at di *nå*’ hadde tenkt sæ”, ”de va’ke te å ta feil a *de*”, ”så an måtte løbe *fra*’ rett som de *va*”, ”men *så*’ sa tellefsen”, ”si’e som sant *æ*”, ”vi tenkte at *nå*’ hadde vi fått”, ”å *de*’ blei di andre åssår” (Johnsen 1942-1954: 224-228, mine uthevninger). Christoffersen (1981) forklarer dette avviket mellom teori og praksis hos Johnsen med at han kan ha hatt vansker med å se noen systematikk i unntakene. Derfor ser han på dem enten som individuell variasjon eller som barnespråk.

Mitt inntrykk er at kort vokal i utlyd i trykksterk staving er et noe ustabil trekk i kristiansandsdialekten i dag. Etter mine uhøytidelige observasjoner å dømme, så bruker mange yngre kristiansandere til tider lang vokal i trykksterk staving, ofte også kombinert med østlandsk trykk (for eksempel *ta: på* med trykk på første staving, i motsetning til *ta på*’ med trykk på siste staving). Dette må imidlertid undersøkes grundig før man kan si noe sikkert.

Jeg har valgt å avgrense dette trekket til å gjelde korte vokaler i utlyd, eventuelt foran et nytt ord som begynner med konsonant. Foran vokal skiller ikke vokalkvantiteten i kristiansandsdialekten seg nevneverdig fra vokalkvantiteten i standard østnorsk eller bergensk. Dermed blir systemet slik:

²⁰ Nyere forskning (Hognestad 2007) viser at kort vokal i utlyd ikke har noe med det danske ”stød”-systemet å gjøre. I dialekter lenger vest på Agder finnes det derimot en realisering av tonem 1 som likner svært mye på dansk ”stød” (op.cit.).

1. Det er litt annerledes *nå*'.
2. Det er litt annerledes *nå*' når vi er blitt eldre.
3. Det er litt annerledes *nå*: enn før.

Her er det altså setning 1 og 2 som vil være gjenstand for eventuell veksling mellom kristiansandsvarietet og standard-/bergensvarietet.

4.6 Innsamling av data

Som nevnt innledningsvis i dette kapitlet, vil metoden man velger, være styrt av de spørsmålene man stiller seg. Problemstillingen som ligger til grunn for min undersøkelse er sammensatt (se 1.2), og dermed har også metodene blitt det. For innsamlingen av de språklige, kvantitative dataene har jeg brukt både utfyllingsliste, intervju og en form for deltakende observasjon. Til sammen danner dette et datamateriale som er basert på både rapportert og observert språkbruk (se diskusjon i 4.2.3). For innsamlingen av de ikke-språklige, kvalitative dataene bruker jeg både spørreskjema og intervju. Nedenfor vil jeg drøfte de ulike valgene jeg har gjort.

4.6.1 Spørreskjema

Som metode for innsamling av kvalitative, ikke-språklige data, har spørreskjema den fordel at man som forsker ikke har noen påvirkningskraft i negativ retning. For mange informanter vil det være lettere å åpne seg skriftlig enn å stå ansikt til ansikt med noen. De får også tid til tenke gjennom spørsmålene, og eventuelt å gå tilbake til svarene og justere eller utdype. For at informantene skal bli minst mulig påvirket av meg, har jeg dessuten i spørreskjemaet brukt flest mulig åpne spørsmål og minst mulig avkryssinger. Samtidig kan det skriftlige i mange tilfeller virke som en begrensning på mange. For noen vil det skriftlige føles veldig "bastant" og endelig og dermed legge en demper på det man skal fortelle. Jeg opplevde at de informantene jeg kjenner best, ikke hadde nevneverdige problemer med å åpne seg på papiret. Med Anette, som jeg kjenner minst, merket jeg at det var en tydelig fordel å prate med henne fremfor at hun fylte ut spørreskjemaet. Hun åpnet seg mer i intervjuet. En kombinasjon av spørreskjema og intervju vil altså kunne jevne ut de ulike forutsetningene.

En ulempe ved en slik standardisert og egentlig kvantitativ innsamlingsmetode, er at den kan være noe rigid. I en kvalitativ tilnæringsprosess som denne delen av undersøkelsen

min er, er det nemlig vanlig å gjøre analysen og tolkningen til en viss grad parallelt med innsamlingsarbeidet (Mæhlum 1992:102-103). Prosessen blir dermed dynamisk, noe et spørreskjema ikke vil være. På den andre siden vil en halvtimes intervju også kunne betraktes som et ”øyeblikksbilde”, sett i forhold til et lengre tidsperspektiv. Løsningen har dermed blitt å bruke spørreskjemaet som et utgangspunkt for intervjuet, og det synes jeg fungerte bra. Jeg fikk mulighet til å tenke gjennom svarene fra spørreskjemaet da jeg satte opp spørsmålene til intervjuene, og tolkingen min begynte allerede da. Svarene fikk informantene mulighet til å utdype i intervjuene. Den kvalitative undersøkelsen har da forhåpentligvis blitt grundigere og mer nyansert enn den ville vært med bare intervju.

4.6.2 Utfyllingsliste

I kapittel 4.2 ovenfor har jeg argumentert for bruk av rapportert språkbruk som en del av det språklige datamaterialet til undersøkelsen min. Jeg har valgt å gjøre dette gjennom å la informantene svare på spørsmål i en utfyllingsliste. Fordelen som først og fremst blir fremhevet ved bruk av utfyllingsliste, er at man når ut til mange på kort tid (se for eksempel Kvale 1997:99f.). Selv om jeg ikke har mange informanter, representerte bostedene deres en praktisk utfordring i begynnelsen av arbeidet med oppgaven. Jeg ønsket å komme raskt i gang med undersøkelsen, men kunne ikke reise rundt og intervju dem så snart som jeg hadde håpet. På den måten var det hensiktsmessig å la dem fylle ut et skjema. En annen fordel ved bruk av utfyllingsliste, var at jeg sikret meg et godt variabelbelegg. Jeg hadde i begynnelsen mange språklige variabler (se 4.5.2), og flere av dem ville vært vanskelige å få frem gjennom en halvtimes samtale. Ellers vil man i undersøkelser med store informantgrupper kunne ha problemer med å vurdere om informantene er troverdige eller ikke, når man ikke står ansikt til ansikt med dem. Siden jeg kjenner mine informanter godt, var ikke dette noen relevant problemstilling for meg.

For at utfyllingslista skulle bli mest mulig hensiktsmessig i forhold til formålet med undersøkelsen, måtte jeg gjøre ulike metodiske vurderinger. For det første la jeg vekt på å ta med varianter som jeg antok at informantene bruker til daglig, for eksempel *heil/hel*, for variabelen diftonger (DIFT). Dårlig utvalgte varianter som er lite frekvente og lite relevante, kan gi feil utslag i analysen. Et annet viktig moment var rekkefølgen på variablene. Setningene er satt opp i tilfeldig rekkefølge. Dermed kunne ikke informanten svare automatisk, men måtte tenke over den faktiske språkbruken sin for hver setning.

Hvordan kan man gå gjennom utfyllingslista slik at man mest sannsynlig får informanten til å oppgi de språkformene hun har i sitt språklige repertoar? Jeg lot begge

informantgruppene fylle ut utfyllingslista på egen hånd først. Da jeg fikk besvarelsene tilbake, ble jeg usikker på om det var slik de virkelig snakket, eller om de hadde blitt styrt av skriftspråksnormen (se også Skare 1994, etter Skjekkeland 2000:138)²¹. For å kvalitetssikre rapporteringen deres, valgte jeg derfor å gjennomgå utfyllingslista på telefonen med hver enkelt et par måneder senere. Som hovedregel leste jeg opp hver setning på min kristiansandsdialekt, og informanten måtte fullføre setningen. For ikke å lede informanten i noen retning, oppga jeg den ønskede språklige variabelen på engelsk, der dette var nødvendig. Noen ganger var det også naturlig å si hele setningen på engelsk.

Thelander 1985 hevder at spørsmål av typen ”Kjenner du til...?” og ”Vil du kunne bruke...?” (dvs. spørsmål på kompetansenivå) er mer pålitelige enn spørsmål som gjelder konkrete språkformer informanten mener å bruke i bestemte situasjoner (”performansfrågor”). Informantene mine ble bedt om å oppgi alle de variantene av den aktuelle variabelen de vet at de *kan* bruke. Her var jeg altså ute etter den aktive språkkompetansen deres, og jeg opplevde at informantene var ganske sikre her, særlig når det gjaldt varianter de *aldri* bruker. Selv om usikkerheten øker når informantene skal angi hvilke sammenhenger de bruker de aktuelle språkformene i, har jeg valgt å gjøre det på denne måten, ikke minst fordi jeg ønsker å sammenlikne rapporteringen med den observerte språkbruken i A- og B-intervjuet. I den muntlige gjennomgangen fokuserte jeg derfor på følgende spørsmål:

1. Hvordan snakker du når du er sammen med andre kristiansandere?
2. Hvordan snakker du når du er sammen med personer som ikke er fra Kristiansand, f.eks. østlendinger?

Selv om jeg av operasjonelle grunner har valgt å ha et slikt skille i den rapporterte språkbruken, understreker jeg at usikkerheten i denne formen for rapportering er høyere enn ved en generell rapportering og at dette vil bli tatt hensyn til i analysen. Jeg anser likevel dette som et lite problem i denne sammenhengen, siden utgangspunktet for analysen av flytterinformantenes språk er den observerte språkbruken. Dessuten baserer konklusjonene i den rapporterte språkbruken seg på det relative inntrykket og ikke de konkrete enkeltvariantene (se 4.2.1). For kontrollgruppa, som jeg antar ikke har så stor variasjon i repertoaret sitt som flytterinformantene, blir heller ikke dette skillet utslagsgivende for analysen.

²¹ Dette ble også bekreftet av den ene av informantene, som sa at hun følte det mer realistisk med en muntlig gjennomgang. Hun så seg nemlig blind på det skriftlige når hun gjennomgikk det selv.

4.6.3 Intervju

Intervjuet fungerer primært som en kilde til å observere de språklige strategiene til informantene i de to gitte situasjonene. Samtidig er intervjuet en god anledning til å studere forhold rundt informantene som kan gi mer forståelse av mekanismene bak de språklige strategiene (se for eksempel Kvale 1997:99f.). Intervjuet brukes derfor som et grunnlag både for den kvantitative og den kvalitative analysen.

Når det gjelder de språklige dataene, ønsket jeg å studere informantenes talemål på tilflyttingsstedet, dvs. i deres daglige sosiale miljø i dag. Formålet var å fremkalle standardformene (evt. bergensformene) i deres repertoar, og å se på om de varierer språket sitt når de snakker med en kristiansander og med en østlending (evt. bergenser). Jeg reiste derfor til Oslo og Bergen for å intervjuer Anette og Kirsten. Eva hadde imidlertid nettopp valgt å flytte tilbake til Kristiansand, så hun ble intervjuet der. Det optimale hadde vært å intervjuer også henne i Oslo, men siden hun bare hadde bodd i Kristiansand i en kort periode ved tidspunktet for intervjuet, mener jeg at det ikke har hatt mye å si for resultatet. Informanten i London, Hege, ble også intervjuet i Kristiansand, da det ikke var noe mål å undersøke hennes engelske språk.

Alle informantene er intervjuet av meg som kristiansander i B-situasjonen. Av praktiske årsaker (bl.a. ulikt bosted) ble informantene intervjuet av ulike personer i A-situasjonen. Faktorer som jeg mener er viktigere, er likevel holdt stabile: Intervjuerne er alle kvinner på alder med informantene, de snakker østlandsdialekt (evt. bergensdialekt for Kirsten), klarer å gjøre situasjonen avslappet og holde samtalen i gang.

Som nevnt under 4.2.2, er det omdiskutert om man kan få frem ”naturlig hverdagstale” i en intervjusituasjon. Informantene mine følte nok at selve intervjusituasjonen var noe uvanlig og var preget av dette i starten. Opptaksutstyret var lite og diskret, men alle var jo bevisst på at det var der. Likevel tror jeg intervjuene som helhet ble oppfattet som relativt avslappede og hyggelige. Dette skyldes nok først og fremst at jeg kjenner informantene godt fra før og slapp å bruke tid på å etablere kontakt.

Informantene visste på forhånd formålet med undersøkelsen, noe som kan være et usikkerhetsmoment i forhold til graden av språklig bevissthet i intervjusituasjonene. Dessuten ble samtalen styrt av forhåndsbestemte spørsmål (se vedlegg), og temaene flytting og dialekt kom i fokus. For å redusere informantenes følelse av språklig observasjon og dermed unngå ”The Observer’s Paradox”, har jeg etter Labov (1972:209f.) bl.a. prøvd å stille spørsmål som

leder informantene inn på temaer som de kan engasjere seg følelsesmessig i. Om eventuell sammenheng mellom det tematiske og det språklige i intervjuene, se kap. 5.

Et annet forslag for å redusere informantenes metaspråklige bevissthet, er ifølge Labov å ta opptak av gruppesamtaler (op.cit.:210). I ettertid ser jeg at gruppesamtaler med fordel kunne vært prøvd for å få opptak av en mer ”reell” språkbruk. Dette gjelder for alle fire informantene, men Anette (se 5.2.1) er et særlig klart eksempel. Hun rapporterer at hun modifierer talemålet sitt langt mer i jobbsammenheng og dagligliv i Oslo enn hun faktisk gjorde i A-situasjonen. Hun oppfattet den østlandske intervjueren som en sørlending, kanskje fordi jeg som kristiansander også var til stede. Kanskje kunne et lydopptak fra en annen situasjon, for eksempel gruppesamtale mellom Anette og flere østlendinger, bedre fått frem flere standardformer, i tråd med det Anette selv sier. I stedet har jeg altså valgt å bruke den intervjusituasjonen som ble tatt opp og drøfte hva det var rundt denne konkrete situasjonen som gjorde at Anette snakket akkurat slik. Det samme gjelder for øvrig for de tre andre informantene.

Det vanlige i språkundersøkelser som dette (se for eksempel Mæhlum 1986, Røyneland 1994 og Omdal 1994) er at intervjuene foregår hjemme hos informantene, for at informantene skal oppfatte intervjusituasjonen som mest mulig avslappet. Ifølge Nordenstam 1979 bør imidlertid informantene velge innspillingslokalitet selv, og for sosiologene pleier det å stå mellom hjem og arbeidsplass. I tråd med dette har jeg latt informantene mine velge sted selv, og da har hjemmet falt seg naturlig for de fleste. Anette valgte arbeidsplassen sin, fordi dette var mest praktisk for henne. Anette tilbringer mye tid på jobb, så jeg tror ikke dette valget hadde noen negativ innvirkning på intervjuet. Tvert imot skulle man tro at et slikt valg ville frembringe flere standardformer, noe det altså ikke gjorde.

En side ved det kvalitative intervjuet som øker troverdigheten til resultatet man kommer frem til, er muligheten til å tolke fortløpende det som kommer frem (Kvale 1997:134f.). Jeg har prøvd å være bevisst på at intervjuet er en dialog, og at jeg som intervjuer har et ansvar for å følge opp ting som informanten sier, for å få klarlagt meningen i svarene hennes. Dette innebærer at jeg hele tiden prøver å verifisere mine tolkninger av informantens svar i løpet av intervjuet.

4.6.4 Andre innsamlingsmetoder

Det vanligste i sosiolingvistiske undersøkelser er altså intervjumetoden, eventuelt supplert med utfyllingsliste. Mange forskere (for eksempel Johnstone 2000 og Mæhlum 1992) har imidlertid tatt til orde for å supplere med andre metoder for innsamling av både språklige og

ikke-språklige forhold, noe som vil kunne gi et mer helhetlig og nyansert bilde av informanten. Man kan for eksempel få informasjon fra andre personer i informantens sosiale nettverk (Mæhlum 2003), bruke andre talemålsopptak som er tilgjengelig av informanten (Chambers & Trudgill [1980] 1998:149), og man kan observere informanten i ulike kontekster over kortere eller lengre tid (såkalt deltakende observasjon) (Benedicte Madsen 1981:71, etter Mæhlum 1992, og Kvale 1997:99f.). Særlig fremheves sistnevnte metode som en vesentlig kilde til å kunne forstå fenomener innenfor en større sosial sammenheng.

Av praktiske og tidsmessige årsaker har det ikke vært mulig for meg å observere informantene så systematisk som hadde vært ønskelig. Jeg kjenner imidlertid informantene mine godt gjennom flere år, noe jeg har funnet nyttig i denne sammenhengen. I dag blir det noe begrenset, siden jeg bor langt vekk fra dem. I løpet av undersøkelsesperioden har jeg likevel vært i kontakt med hver enkelt flere ganger, både personlig og på telefon. Disse møtene har vært gode kilder til observasjon av informantenes språkbruk. Når det gjelder informasjon fra nære familiemedlemmer og/eller venner til informantene, har jeg benyttet meg av det når det har vært praktisk mulig. Til sammen er alle disse faktorene med på å bygge opp under inntrykket av informantenes språkbruk og sosiale tilhørighet.

4.7 Datahåndtering

I dette avsnittet redegjør jeg for hvordan jeg har håndtert det innsamlede språklige datamaterialet fra utfyllingslista og intervjuet. For en presentasjon av utregningsprinsippene i frekvensanalysen, se kap. 5.1.

4.7.1 Utfyllingsliste

Resultatene fra utfyllingslista ble gjennomgått ved mottakelse og systemisert straks. Dataene er gjennomgått flere ganger, for så å bli satt opp i en tabell. Se for øvrig oversiktstabell over den rapporterte språkbruken (vedlegg).

4.7.2 Intervju

Til sammen har jeg ca 1,5 time innspillingsmateriale på hver informant. Materialet er lyttet gjennom fem ganger, noe som tilsvarer totalt ca 30 timer effektiv gjennomlytting. I praksis tok det mye lenger tid, siden jeg under hver gjennomlytting spolte tilbake til tvilstilfeller for å være sikker på at jeg hadde fått med meg riktig form. Å være grundig her, har vært svært viktig, da det reduserer faren for å overhøre relevante språktrekk og dermed øker påliteligheten til transkripsjonen.

Siden noe av formålet med oppgaven er å undersøke også den rapporterte språkbruken, ville en full transkribering ha vært altfor omfattende innenfor tidsrammene mine. Det ville heller ikke hatt noen funksjon i analysen. Jeg har derfor valgt å transkribere kun beleggene for de fem språklige variablene. For å lette lesingen, er resten av materialet som er brukt i sitater, skrevet på bokmål.

Variabelbeleggene har fått en grov transkripsjon i samsvar med en talemålsnær ortografi eller fonetisk der det er nødvendig å få frem spesielle lydverdier (for eksempel *nå'* i motsetning til *nå:*). ['] i KORT betegner den korte vokalen, i motsetning til kvantitetstegnet [:], som beskriver den lange vokalen²². De transkriberte variabelbeleggene er satt i kursiv for å utheve dem i forhold til resten av teksten.

Etter transkribering er variabelbeleggene klassifisert som dialektvarianter, hhv. standardvarianter. Former med usikker uttale har jeg utelatt fra analysen, eventuelt kategorisert som kompromissløsninger/mellomformer (se analysen). Ved utregningen søkte jeg gjennom materialet maskinelt i tillegg til å gå gjennom det og telle manuelt.

4.8 Oppsummering

I utgangspunktet er dette en kvalitativ undersøkelse, men den har også klare kvantitative innslag. Resultatene i denne undersøkelsen hviler på den observerte språkbruken, som underbygges og nyanseres av den rapporterte språkbruken, samt av mer eller mindre usystematisk deltakende observasjon. Hver metode er drøftet grundig i dette kapitlet.

²² Christoffersen (1981) bruker [ˈte] og [ˈte:] for å vise kvantitetsskillet på vokalene, dvs. at [ˈ] betegner trykk, og eneste betydningsskillende tegn er kvantitetstegnet [:]. Johnsen (1942-1954) bruker *te'*. Jeg har valgt å følge Johnsen her, da jeg synes at den får bedre frem kvantiteten på den korte vokalen og dermed skillet til lang vokal.

5 KVANTITATIV ANALYSE

Hvilke språklige strategier velger flytterne i møte med et nytt språklig miljø? Dette spørsmålet stilte jeg meg innledningsvis i denne oppgaven (se første del av hovedproblemstillingen i 1.1), og jeg vil forsøke å få svar på det gjennom den kvantitative analysen i dette kapitlet.

Det språklige datamaterialet som er samlet inn gjennom intervjuene og rapporteringen, blir presentert i den kvantitative analysen (frekvensanalysen) nedenfor. Den språklige endringen og variasjonen blir kvantifisert og presentert i tabellform med tall- og prosentangivelse. Resultatet blir så drøftet individuelt og samlet for alle fire informantene sett i forhold til kontrollgruppa. Til slutt tar jeg for meg hvert enkelt språktrekk for å se om jeg kan si noe om resistens, evt. ikke resistens, for det aktuelle trekket i kristiansandsdialekten.

Med utgangspunkt i frekvensanalysen vil jeg deretter (i kapittel 6) bruke det ikke-språklige datamaterialet til å nærme meg en forståelse av mekanismene som kan ligge bak den språklige endringen og variasjonen (jfr. den andre delen av hovedproblemstillingen, se 1.1).

Den kvantitative analysen vil i praksis foregå på tre nivåer: ordnivået, setningsnivået og tekstenivået. På det leksikalske nivået vil det være aktuelt å se på hvilke ord som lettest modifiseres. For noen trekk vil det være mest relevant å se på de frekvente ordene, for andre trekk de ordene som har fonetisk likhet med standard-/bergensvarianten, eller på ord der plasseringen av det aktuelle trekket for eksempel er i utlyd eller innlyd. På setningsnivået er det aktuelt å trekke inn den språklige konteksten, for eksempel plassering av det aktuelle trekket i setningen, og om modifisering skjer der det kommer en standard-/bergensvariant før eller etter ordet. På tekstenivået vil jeg vurdere om temaet for samtalen har hatt noe å si for graden av modifisering.

5.1 Metodiske prinsipper for analysen

Når det gjelder den *rapporterte* språkbruken (samlet inn ved hjelp av utfyllingsliste), har jeg allerede nevnt at den brukes som en støttefunksjon for den observerte språkbruken, siden det er problematisk å få en reliabel rapportering av situasjonsavhengig språkbruk (se 4.6.2). Jeg vil imidlertid understreke at det operasjonelle skillet jeg har laget mellom en tenkt A-situasjon (samtale med østlending/bergenser) og en tenkt B-situasjon (samtale med kristiansander) for den rapporterte språkbruken, er gjort på grunnlag av en nøye vurdering av informantenes opplysninger. Grovt sett stemmer den også overens med den observerte språkbruken. De

tallene som kommer frem, må imidlertid ikke tas for å være absolutte, men som en *indikasjon* på språkbruken i ulike situasjoner.

Utrekningen av de rapporterte formene har foregått med utgangspunkt i utfyllingslista. Nedenfor følger et utdrag av dette skjemaet, med eksempel på utfylling:

	Særtrekk i talemålet – variabelkoder →	A	B	C	Eget alternativ	Ny form?
77.	Kan jeg klappe ... (hunden) din?	honnen	hunnen			
78.	Salt og p... er viktige krydder	pebbår	peppår			
79.	Denne sommeren var det mange ... i sjøen.	brønn- maneidår	brønn- mane:tår			
80.	Jeg har vondt i ...	haue	hode			
81.	Butikken ... klokka ni i går.	å:bna	åpna	å:pnet		

Utdrag av utfyllingslista, eksempel på utfylling.

Hvis informanten oppgir at hun har to eller flere ulike varianter i sitt språklige repertoar, har hun også opplyst om hvilken variant hun gjerne bruker i samtale med andre kristiansandere og hvilken hun bruker i samtale med f.eks. en som snakker standard østnorsk. Som regel gir informanten klart uttrykk for hvilken av variantene hun bruker mest. I eksempelet ovenfor er det satt ring rundt *åbna* og dobbel ring rundt *åpna*. Dette betyr at informanten mener at hun bruker begge formene, men mest *åpna*. I frekvensanalysen har jeg tolket dette slik at *åpna* brukes både i samtale med andre kristiansandere og i samtale med andre, f.eks. østlendinger. *Åbna* regner jeg for å være en form hun kun bruker i samtale med kristiansandere. Av og til oppgir informanten at hun bruker to forskjellige varianter, men hun vet ikke hvilken av dem hun bruker mest. Det ser vi i eksempelet ovenfor med *pebbår* og *peppår*. Her har jeg tolket det slik at hun bruker dialektvarianten *pebbår* i samtale med kristiansandere og standardvarianten *peppår* i andre tilfeller. Der hvor hun har oppgitt kun én variant, går jeg ut fra at denne ikke er gjenstand for variantveksling.

Det kan oppstå utfordringer når det gjelder utregningen av ulike mellomvarianter som informantene bruker (om mellomformer, se 3.2.1). Dette gjelder både for den rapporterte og den observerte språkbruken. Et eksempel er mellomformen (*på en*) *må(d)te*, der første del av konsonanten er stemt, mens den avsluttes ustemt. Informanten har nok her ikke klart å velge om hun skal bruke blande eller harde konsonanter. Det vil da være naturlig å se på den konkrete mellomvarianten *må(d)te* som en modifisering av dialektvarianten *måde*, og dermed regnes den som en standard-/bergensvariant i kvantifiseringen. Det samme gjelder for de

øvrige fonetiske mellomvariantene under variabelen LEN. Et annet eksempel på en mellomform, er *utdybe*, der første del inneholder hard konsonant og andre del blaud konsonant. I likhet med mellomformen *måd(t)e* ovenfor, representerer også *utdybe* som helhet en modifisering av dialektvarianten. Likevel forekommer det her to forskjellige varianter av samme variabel innenfor ett og samme ord. Derfor har jeg funnet det riktig å regne denne formen som to varianter, én dialektvariant (i dette tilfellet representert ved den stemte plosiven *b*) og én standard-/bergensvariant (i dette tilfellet representert ved den ustemte plosiven *t*). Tilsvarende vil formen *uddybe* regnes som to forekomster av dialektvarianten til LEN, fordi den inneholder to stemte plosiver (*d* og *b*). Andre varianter som kan inngå i flere variabler (uten nødvendigvis å være en mellomform), er for eksempel *krøyb*. Denne formen representerer variablene DIFT (diftonger) og LEN (lenisering) og regnes derfor som to forekomster i frekvensanalysen.

I analysen bruker jeg begrepene ”standardvariant” (for Anette, Eva og Hege)/”bergensvariant” (for Kirsten) i motsetning til ”dialektvariant” (se 2.3). Enkelte av de språkformene bergensinformanten Kirsten velger, er felles for standard østnorsk og bergensmål. Slik sett kunne like gjerne disse variantene kalles standardvarianter. For oversiktens skyld har jeg likevel valgt å kalle alle avvik fra kristiansandsmålet for ”bergensvariant” i Kirstens tilfelle.

Variantene er kategorisert ut fra selve språktrekket/variabelen som skal undersøkes. Eksempelvis vil formen *mæ:* (= meg) kategoriseres som bergensvariant, siden den inneholder lang vokal (se variabel KORT). Formen *mæ:* som *helhet* er imidlertid som en *mellomform* å betrakte, da den verken tilhører kristiansandsdialekten eller bergensdialekten. Kristiansandsdialekten har formen *mæ'*, mens bergensdialekten har formen *me:g*. For at beregningen av modifiseringsprosenten skulle bli så oversiktlig og enkel som mulig, har jeg imidlertid sett bort fra dette.

Før jeg presenterer selve analysen, bør noen ord og uttrykk i tabellene forklares nærmere. Datahåndteringen har foregått slik: Etter å ha telt opp antall dialektvarianter og standard-/bergensvarianter, har jeg angitt det totale antall varianter som er registrert for denne variabelen (”Totalt antall belegg”). ”Uregelrette varianter” er de variantene som avviker fra dialektvarieteteten, dvs. alle mellomvarianter og standard- eller bergensvarianter som er brukt i denne situasjonen. Ut fra dette har jeg beregnet modifiseringsfrekvensen, som vil si ”modifiseringen i prosent”.

5.2 Informant 1 – Anette

Tabellene viser den observerte språkbruken som er samlet inn gjennom to intervjuer. Tallene blir kommentert og drøftet, bl.a. i forhold til den rapporterte språkbruken som har kommet frem i utfyllingslista.

Variabel 1: diftongbruk (DIFT)

Samtale med østlending (intervju A)

Type	Dialektvariant	Standardvariant
ei	<i>aleine</i> (2) <i>blei</i> <i>heile</i> (4) <i>heilt</i> (5) <i>seinere</i> <i>seint</i>	<i>hele</i> (2) <i>helt</i>
au	-	-
øy	<i>bøy</i> (pret. av by)	-

Antall dialektformer:	15
Antall standardformer:	3
Totalt antall belegg:	18
Uregelrette varianter:	3
Modifisering i prosent:	17

Samtale med kristiansander (intervju B)

Type	Dialektvariant	Standardvariant
ei	<i>aleine</i> (3) <i>blei</i> (4) <i>brei</i> (2) <i>breiere</i> (4) <i>heil</i> <i>heile</i> <i>heilt</i> (8)	<i>hele</i> (2) <i>helheten</i>
au	-	-
øy	-	-

Antall dialektformer:	23
Antall standardformer:	3
Totalt antall belegg:	26
Uregelrette varianter:	3
Modifisering i prosent:	12

Kommentar til variabel 1 (DIFT):

Tabellene for den observerte språkbruken viser at Anette modifiserer noe mer i A-situasjonen enn i B-situasjonen. Variasjonen er imidlertid ikke markant, noe som kan tyde på at Anette oppfattet de to samtalsituasjonene som ganske like. Hun uttalte også etter A-intervjuet at hun hadde tenkt på den østlandske intervjueren som sørlending.

Den diftongen som kommer frem i begge samtalsituasjonene med Anette, er *ei* (eneste unntak er preteritumsformen *bøy* av verbet *by* i A-samtalen). I praksis er det dermed denne diftongen som modifiseringsprosenten for den observerte språkbruken bygger på. Det ser ut til at *ei* er nokså stabil hos Anette, uavhengig av hvem hun prater med. Den

motsvarende standardvarianten *e* brukes unntaksvis i intervjuene. Det ordet som er gjenstand for veksling innenfor én og samme samtale, er *heil/heile/heilt* og tilsvarende standardvarianter *hel/hele/helt*, selv om dialektvariantene er i klart flertall. I utfyllingslista har Anette kun oppgitt dialektvarianten *heil*, så hun er muligens ikke bevisst på at hun av og til også bruker standardvarianten. *Heil/hel* er et frekvent ord, faktisk forekommer det hos Anette i nesten halvparten av beleggene for denne variabelen.

Ser vi nærmere på bruken av *heil/hel*, virker det ikke som om det er noe mønster i forhold til den språklige konteksten. Standardvarianten *hel* forekommer riktignok i et ord som *helheten*, dvs. i en ”standardspråklig” kontekst med hard konsonant. Men ellers kan Anette si: ”...brukes over hele landet på en måte”, dvs to standardvarianter etterfulgt av en dialektvariant, og ”*helt aleine*”, dvs en standardvariant etterfulgt av en dialektvariant, og ”*detaljan æ*’ jo viktig for at *helheten* skal falle på plass”, dvs to dialektvarianter etterfulgt av to standardvarianter. Når man ser på den semantiske konteksten, ser det ikke ut til å være noen sammenheng mellom tema og varianttype. Dette kan også skyldes det lave belegget for standardvarianten *hel*.

Oversikten nedenfor viser den rapporterte språkbruken til Anette for variabelen DIFT. Siden den observerte språkbruken som nevnt hovedsakelig bygger på diftongen *ei*, blir sammenlikningen mer reell når vi ser på rapporteringen av bare *ei*. Modifiseringsprosenten fra intervjuene stemmer til en viss grad med det Anette har oppgitt for diftongen *ei* i utfyllingslista. Rapporteringen for *ei* viser 29 % modifisering i en tenkt A-situasjon (mot 18 % i den reelle A-situasjonen) og ingen modifisering i en tenkt B-situasjon (mot 12 % i den reelle B-situasjonen).

	<i>ei, au, øy</i>	Bare <i>ei</i>
Modifiseringsfrekvens i samtale med østlendinger (tilsvarende A-situasjonen)	53	29
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	25	0

Anette: Den rapporterte språkbruken for variabel 1 (DIFT): bruken av ei/au/øy i forhold til bruken av ei.

	<i>ei, au, øy</i>	Bare <i>ei</i>
Modifiseringsfrekvens i samtale med østlendinger (A-situasjonen)	17	18
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (B-situasjonen)	12	12

Anette: Den observerte språkbruken for variabel 1 (DIFT): bruken av ei/au/øy i forhold til bruken av ei.

Siden beleggene for denne variabelen er så få for de to andre diftongene (*au* og *øy*) i intervjuene, kan det være interessant å se på hva Anette rapporterer om dem. Utfyllingslista

viser at Anette modifierer *au* og *øy* noe mer enn diftongen *ei*: Variantvekslingen gjelder først og fremst formene *løs* og *laus*, men også *rør* og *røyr*. Hun mener at hun bruker standardformen *løs* mest, men *kan* også si *laus* ennå. Formene *rør* og *røyr* bruker hun om hverandre nå. Ser vi denne vekslingen i forhold til hva slags samtalsituasjon hun er i, mener hun at hun bruker standardvariantene oftere når hun prater med østlendinger enn når hun prater med kristiansandere. Det er mulig at *au*- og *øy*-diftongene har en mer negativ markeringsverdi for Anette enn det *ei*-diftongen har. Det er et sterkt dialektpreg over *laus* og *røyr*. Anette fremhever også dette som et ganske bredt trekk i kristiansandsdialekten:

Sånn 'blaudekage', det har jeg aldri sagt – sånn som besteforeldre sier.

Som en kort oppsummering på Anettes bruk av diftonger, kan vi si at både intervjuene og utfyllingslista viser en forholdsvis stabil bruk av dialektvarianter når det gjelder *ei*-diftongen. I tillegg oppgir Anette selv stor variasjon når det gjelder diftongene *au* og *øy*.

Variabel 2: lenisering (LEN)

Samtale med østlending (intervju A)

Type	Dialekt-variant	Mellom-variant	Standard-variant
innlyd	<i>baggrunn</i> <i>bruge</i> <i>bruger</i> <i>etterud-</i> <i>danning</i> <i>heder (v.)</i> <i>kjøbe</i> <i>lide</i> <i>lige (2)</i> <i>læreboga</i> <i>løber</i> <i>mulig-</i> <i>hedan</i> <i>måde (5)</i> <i>møde</i> <i>mødes</i> <i>sager</i> <i>sidde</i> <i>sidder (2)</i> <i>søger</i> <i>tebage</i> <i>(2)</i> <i>uddan-</i> <i>nelser (2)</i> <i>ude (2)</i>	<i>høvi(g)k-</i> <i>stranda</i>	<i>aka</i> <i>allikavel</i> <i>heter</i> <i>løpekon-</i> <i>kurranse</i> <i>løper</i> <i>slitsomt (2)</i> <i>syke</i> <i>utdan-</i> <i>ningsstyre</i> <i>utfordrer</i>
			<i>uden (3)</i> <i>udvalg(2)</i> <i>uga</i> <i>ugan</i> <i>uge/uger/</i> <i>uges</i> <i>under-</i> <i>søge</i> <i>åbent</i>
utlyd	<i>besøg (4)</i> <i>bog</i> <i>datter-</i> <i>selskab</i> <i>oppdradd</i> <i>regnskab</i> <i>sadd</i> <i>ud (7)</i>	<i>ettermiddags-</i> <i>besø(g)k</i> <i>høvi(g)k</i>	<i>dratt</i> <i>regnskap</i> <i>ettroms-</i> <i>leilighet</i>

Antall dialektformer:	58
Antall mellomformer:	3
Antall standardformer:	13
Totalt antall belegg:	74
Uregelrette varianter:	16
Modifisering i prosent:	22

Samtale med kristiansander (intervju B)

Type	Dialekt-variant	Mellom-variant	Standard-variant
innlyd	<i>baggrunn</i> <i>heder (v.) (2)</i> <i>håber</i> <i>kjøbe</i> <i>kjøber</i> <i>kursdel-</i> <i>tagere</i> <i>lege (v.) (2)</i> <i>liden</i> <i>løbekon-</i> <i>kurranse</i> <i>modsatt</i> <i>måde (13)</i> <i>nyde</i> <i>ordboga</i> <i>risikotager</i> <i>roda (v.)</i> <i>sidde (2)</i> <i>sidder</i> <i>sluger</i> <i>tebage (4)</i> <i>tebage-</i> <i>holden (2)</i>	<i>li(d)ten</i>	<i>barnedåper</i> <i>brukes</i> <i>helheten</i> <i>håper</i> <i>liten</i> <i>løper</i> <i>måde</i> <i>språker</i> <i>språking</i> <i>språk-</i> <i>variantår</i> <i>utadvendt</i> <i>utdannelse (2)</i> <i>uten</i> <i>utenom</i>

	<i>udfordring</i> <i>udover</i> <i>udpust</i> <i>udsette</i> <i>udtale (v.)</i> <i>vide (v.)</i> <i>åben (4)</i>		
utlyd	<i>bog (2)</i> <i>taushed</i> <i>trygghed</i> <i>ud (14)</i> <i>neg (s.)</i>	-	<i>dratt</i> <i>dyp</i> <i>kroppss-</i> <i>språk</i> <i>mot</i> <i>trygghet(2)</i> <i>ut (3)</i>

Antall dialektformer:	68
Antall mellomformer:	1
Antall standardformer:	24

Totalt antall belegg:	93
Uregelrette varianter:	25

Modifisering i prosent:	27
-------------------------	----

Kommentar til variabel 2 (LEN):

For dette trekket er det mange belegg, noe som øker påliteligheten til resultatet. Anette har stor overvekt av blande konsonanter i begge intervjusituasjoner. Variasjonsfrekvensen mellom de to situasjonene er minimal. Variantvekslingen innenfor én og samme samtale er imidlertid tydelig. Av de 74 variantbeleggene i A-situasjonen er hele 33 belegg (nesten 45 %) gjenstand for veksling. Vekslingen går igjen i enkeltord som *ud/ut* og ulike sammensetninger med *ud/ut*, men også *besøg/besø(g)k*, *heder/heter*, *løber/løper*, *oppdradd/dratt*, *regnskab/regnskap*. For B-situasjonen er tallene slik: Av de 93 variantbeleggene er over halvparten (51 belegg) gjenstand for veksling. Dette gjelder variantene *ud/ut*, *håber/håper*, *liden/liten*, *løbe/løpe*, *måde/måde* og *trygghed/trygghet*. Vekslingen mellom dialekt- og standardvariant for det samme enkeltordet i én og samme situasjon, kan tyde på at Anette vakler noe i bruken av det aktuelle ordet.

Av de 33 beleggene i A-situasjonen som er gjenstand for veksling, er hele 25 belegg (ca 76 %) dialektvarianter. Også i B-situasjonen er det en klar overvekt av dialektvarianter: 36

(ca 71 %) av 51 belegg. Dette understreker den klare dialektprofilen Anette har i disse intervjuene. I tabellform ser dette slik ut:

	A-situasjonen	B-situasjonen
Totalt antall belegg	74	93
Antall belegg som er gjenstand for veksling	33 (= 45 %)	51 (= 55 %)
Hvorav antall dialektvarianter	25 (= 76 %)	36 (= 71 %)
Hvorav antall mellomvarianter og/eller standardvarianter	8 (= 24 %)	15 (= 29 %)

Anette: Antall belegg for variabelen LEN som er gjenstand for veksling i hhv. A- og B-situasjonen

Bruken av harde konsonanter tiltar utover i begge samtaler, og vi ser et markert skille der vi skifter tema (se drøfting av dette aspektet under 5.7). I A-situasjonen øker forekomsten av de harde konsonantene en halv time ut i samtalen. Den første halvtimen av samtalen er bare 5 av 46 belegg (tilsvarende i underkant av 11 %) harde konsonanter, mens 11 av 28 belegg (tilsvarende 39 %) er harde konsonanter de siste 9 minuttene. I B-situasjonen (som varer dobbelt så lenge som A-situasjonen) tiltar bruken av harde konsonanter etter 35 minutter. De første 35 minuttene av samtalen er 7 av 52 belegg (tilsvarende 13,5 %) harde konsonanter. I de siste 23 minuttene bruker hun harde konsonanter i 18 av 41 tilfeller (tilsvarende 44 %). I tabellform ser det slik ut:

	A-situasjonen	B-situasjonen
Skifte av tema etter ca...	28 minutter	35 minutter
Total samtaletid	37 minutter	58 minutter
Bruk av harde konsonanter i første del av samtalen	11 %	13,5 %
Bruk av harde konsonanter i siste del av samtalen	39 %	44 %

Anette: Forekomst av harde konsonanter i de to samtalsituasjonene, delt inn etter samtaletema.

Det at bruken av harde konsonanter tiltar, kan tyde på at Anette i begynnelsen av begge samtaler har større bevissthet omkring situasjonen pga. temaet som da var i fokus. Spørsmålene dreide seg om hhv. Oslo/østlendinger/Kristiansand/sørlendinger i A-samtalen og dialekt/dialektbruk i B-samtalen. De siste 9 minuttene av A-samtalen og 23 minuttene av B-samtalen ble det fokusert på Anettes jobb, fritid og fremtidsdrømmer, samt hennes oppfatning av ulike situasjoner og begreper som ikke hadde med språk og flytting å gjøre. Det er påfallende at det i begge samtaler (særlig A-situasjonen) brukes minst tid på å snakke om andre ting enn språk og flytting, men det er i disse periodene at de fleste forekomstene av harde konsonanter kan registreres. Siden 2/3 av A-samtalen ble brukt til temaer som fremkalte

mye dialektvarianter hos Anette, kan dette etter mitt syn langt på vei også forklare den manglende situasjonsbetingede vekslingen.

Anette sier selv at hun ubevisst ”skjerper seg litt på dialekten” når hun snakker med sørlendinger (hun oppfattet den østlandske intervjueren som kristiansander). Ifølge henne har også arbeidskolleger kommentert at hun snakker mer dialekt i samtale med sørlendinger:

I den forrige jobben min hendte det at folk rundt meg spurte: ’Pratet du med noen sørlendinger nå? – Ja, det hørte vi, nå pratet du annerledes enn du pleier’. Da retter du deg litt i ryggen og skjerper deg litt på dialekten, liksom.

Hvis jeg prater med noen her inne [på jobben], på telefon eller ansikt til ansikt, kan noen etterpå spørre: ’Pratet du med henne som prater dialekt?’, og det aner jeg ikke, for det fikk jeg ikke med meg.

Disse tilbakemeldingene fra kolleger tyder på at Anette modifierer dialekten sin en del i det daglige på jobb. De viser også at Anette kanskje ikke er seg så bevisst sin egen veksling mellom dialektformer og standardformer til daglig, selv om hun er bevisst på vekslingen som skjer når hun leder møter eller holder foredrag. Økningen av harde konsonanter knyttet til tema i de to intervjuene tror jeg også er ganske ubevisst fra Anettes side. Samtidig er blande konsonanter et typisk kristiansandstrekk for henne. Hun fremhever det flere ganger i forbindelse med spørsmål om kristiansandsdialekten:

Gud forby at jeg skulle si ’kake’! Jeg er veldig sånn ’kage’.

’Rægår’, ’nøddår’ – det syns jeg er veldig breit, litt sånn fiskere på fiskebrygga, liksom, som jeg aldri har sagt.

Den forholdsvis høye metaspråklige bevisstheten for dette trekket gjør at det lettere kan ”kontrolleres” i en samtale.

Uttalelsene fra kollegene ovenfor, samt modifieringsprosenten i siste del av begge intervjuer, stemmer i store trekk overens med Anettes rapportering av dette språktrekket. Rapporteringen viser nemlig høyere modifieringsfrekvens for en tenkt A-situasjon (54 % modifiering) enn det som ble målt i den reelle A-situasjonen (22 % modifiering). Prosentangivelsen 39 % (se tabellen ovenfor) stemmer dermed bedre med rapporteringen enn det A-intervjuet som helhet viser. Likevel kommer ikke den fulle bredden av Anettes modifiering frem i intervjuet, noe som kan skyldes at Anette ikke oppfattet intervjuet som en formell og offentlig situasjon. Tabellen nedenfor viser Anettes rapportering av variabelen LEN:

Modifiseringsfrekvens i samtale med østlendinger (tilsvarende A-situasjonen)	54
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	23

Anette: Den rapporterte språkbruken for variabel 2 (LEN).

Modifiseringsfrekvens i samtale med østlendinger (A-situasjonen)	22
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (B-situasjonen)	27

Anette: Den observerte språkbruken for variabel 2 (LEN).

Som nevnt under 4.5.2, så Sissel Kostøl (2002) nærmere på modifisering av LEN i forhold til trekkets plassering i ordet. Hos Anette ser det ikke ut til å peke seg ut noen posisjon der den blande konsonanten holder seg bedre enn i en annen posisjon. Modifiseringen er på 21-25 % både i innlyd og utlyd, men modifiseringsprosenten for utlyd er noe høyere enn for innlyd. Bruken av harde konsonanter i *utlyd* peker seg dessuten litt ut i B-situasjonen (32 %).

	Modifisering i A-situasjon	Modifisering i B-situasjon
Innlyd	21 %	25 %
Utlyd	25 %	32 %

Anette: modifisering av variabelen LEN i forhold til trekkets plassering.

Som en oppsummering av dette trekket, viser intervjuene ingen situasjonsavhengig veksling, men noe ustabil bruk av enkeltord. Den manglende vekslingen kan diskuteres i forhold til for eksempel Anettes oppfatning av situasjonen og bevisstheten rundt tema. Skifte av tema gir høyere modifisering, og høyere modifisering i A-situasjonen stemmer bedre overens med rapporteringen. Uavhengig av denne diskusjonen, kan vi slå fast at den lave modifiseringen for intervjuene som helhet viser at Anette har de tradisjonelle formene inne som en sentral del av sitt repertoar.

Variabel 3: Substantiv i bestemt form flertall (SUBST)

Samtale med østlending (intervju A)

Dialektvariant	Standardvariant
<i>forelesningane</i>	<i>beina</i>
<i>jentane</i>	<i>gutta</i>
<i>kontorane</i>	
<i>kristiansands- greiane</i>	
<i>meglårguttane</i>	
<i>mulihedan</i>	
<i>oslofolkane</i>	
<i>studian</i>	
<i>studiane</i>	
<i>svømmingane</i>	
<i>sørleiningane</i>	
<i>søndaane</i>	
<i>tilfellan</i>	
<i>tredjeårsstudentan</i>	
<i>ugan</i>	
<i>vennan</i>	
<i>åran</i>	
<i>årane (3)</i>	

Antall dialektformer:	20
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	2
Totalt antall belegg:	22
Uregelrette varianter:	2
Modifisering i prosent:	9

Samtale med kristiansander (intervju B)

Dialektvariant	Standardvariant
<i>a-enningane</i>	-
<i>barndoms- venninnane</i>	
<i>detaljan</i>	
<i>donaldbladan</i>	
<i>enningane</i>	
<i>foreldrane</i>	
<i>forpliktelsane</i>	
<i>g-ane</i>	
<i>gummistøvlane</i>	
<i>omgivelsane</i>	
<i>opplysningane</i>	
<i>ronsane</i>	
<i>sjefane</i>	
<i>slagstøvlane</i>	
<i>sparepengan</i>	

Dialektvariant	Standardvariant
<i>spørreoran</i>	
<i>svarane</i>	
<i>tallan</i>	
<i>tingan</i>	
<i>åran</i>	

Antall dialektformer:	19
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	0
Totalt antall belegg:	19
Uregelrette varianter:	0
Modifisering i prosent:	0

Kommentar til variabel 3 (SUBST):

I både A- og B-situasjonen ser vi en stabil bruk av dialektvariantene hos Anette (og med en overvekt av *-ane*-endelser i forhold til *-an*-endelser). Det samme viser den rapporterte språkbruken (se tabellen nedenfor).

Modifiseringsfrekvens i samtale med østlendinger (tilsvarende A-situasjonen)	0
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	0

Anette: Den rapporterte språkbruken for variabel 3 (SUBST).

I intervjuet med østlendingen (A-situasjonen) bruker imidlertid Anette to standardvarianter, nemlig *beina* og *gutta*. Grunnen til den modifiserte formen *beina* er muligens at det har *-a*-endelse som hovedform og *-ene*-endelse som sideform i bestemt form flertall. Intetkjønnsordet *kontor*, derimot, har endelsene *-a* og *-ene* som likestilte former. Formen *beinene* vil nok være mer stigmatiserende å bruke enn *beina*. Anettes bruk av formen *gutta* er rimelig å tolke ut fra konteksten. Hun snakket her om samboeren og hans hobby i sammenhengen ”gutta på tur”. Den folkelige formen *gutta* assosieres her mer til en kameratgjeng enn varianten ”guttane på tur” ville ha gjort.

Variabel 4: Preteritumsending av verb 1. klasse (a-verb) (VERB)

Samtale med østlending (intervju A)

Dialektvariant	Standardvariant
<i>aka</i>	-
<i>bytta</i>	
<i>flytta</i> (7)	
<i>jobba</i> (7)	
<i>lengta</i>	
<i>sykla</i> (2)	

Antall dialektformer:	19
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	0
Totalt antall belegg:	19
Uregelrette varianter:	0
Modifisering i present:	0

Samtale med kristiansander (intervju B)

Dialektvariant	Standardvariant
<i>bytta</i> (2)	-
<i>flytta</i> (5)	
<i>hoppa</i>	
<i>jobba</i> (2)	
<i>kutta</i>	
<i>lokka</i>	
<i>oppfatta</i>	
<i>plokka</i> (2)	
<i>prata</i> (11)	
<i>satsa</i>	

Antall dialektformer:	27
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	0
Totalt antall belegg:	27
Uregelrette varianter:	0
Modifisering i prosent:	0

Kommentar til variabel 4 (VERB):

I likhet med variabel 3 (SUBST), er dialektvariantene for a-verbsendinger stabile hos Anette i begge samtalsituasjonene. Det samme viser den rapporterte språkbruken. Anette har et relativt bevisst forhold til dette trekket. Hun oppgir i hvert fall a-ender generelt som et sentralt trekk i kristiansandsdialekten.

Modifiseringsfrekvens i samtale med østlendinger (tilsvarende A-situasjonen)	0
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	0

Anette: Den rapporterte språkbruken for variabel 4 (VERB).

Variabel 5: Kort trykksterk vokal i utlyd og i visse ordsammensetninger (KORT)

Samtale med østlending (intervju A)

Type	Dialektvariant	Standardvariant
Småord med <i>lik</i> vokal-kvalitet i dialektvariant og standardvariant	<i>æ'</i> (= er) (8)	<i>va:</i> (= hva)
	<i>nå'</i> (10)	
	<i>de'</i> (12)	
	<i>va'</i> (= var) (2)	
	<i>da'</i> (2)	
	<i>di'</i> (3)	
	<i>på'</i>	
	<i>må'</i>	
	<i>du'</i>	
	<i>vi'</i>	
Småord med <i>ulik</i> vokal-kvalitet i dialektvariant og	<i>æ'</i> (= jeg) (4)	
	<i>mæ'</i> (= med)	

standardvariant		
Sammen-satte ord	-	<i>små:trasig</i>

Antall dialektformer:	46
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	2
Mulige posisjoner for regelrette varianter:	48
Uregelrette varianter:	2
Modifiseringsfrekvens:	4

Samtale med kristiansander (intervju B)

Type	Dialektvariant	Standardvariant
Småord med <i>lik</i> vokal-kvalitet i dialektvariant og standardvariant	<i>vi'</i>	<i>de:</i> (2)
	<i>du'</i> (2)	<i>så:</i>
	<i>da'</i> (7)	<i>å:</i> (infinitiv)
	<i>nå'</i> (6)	
	<i>de'</i> (14)	
	<i>a'</i>	
	<i>på'</i> (3)	
	<i>di'</i> (= dem) (2)	
	<i>di'</i> (= de) (2)	
	<i>i'</i>	
	<i>æ'</i> (= er) (6)	
Småord med <i>ulik</i> vokal-kvalitet i dialektvariant og standardvariant	<i>æ'</i> (= jeg) (4)	
	<i>dæ'</i>	
	<i>mæ'</i> (= med) (6)	
	<i>te'</i> (= til) (2)	

Sammen- satte ord	<i>baggrunnen</i> <i>røvvin</i>	
----------------------	------------------------------------	--

Antall dialektformer:	60
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	4
Totalt antall belegg:	64
Uregelrette varianter:	4
Modifisering i prosent:	6

Kommentar til variabel 5 (KORT):

Modifiseringsfrekvensen som kommer frem i tabellene ovenfor, gjelder bruken av variabelen som helhet. Tallene blir mer reelle hvis vi ser på småord og sammensatte ord hver for seg.

I likhet med variabel 2 (LEN), er det godt belegg for småordene av KORT i intervjuene. I begge samtalsituasjoner har Anette lav modifiseringsfrekvens av småordene (2 % i A-situasjonen og 7 % i B-situasjonen). De fem ordene som Anette modifiserer i de to samtalene, er alle småord som har *lik* vokal i dialektvariant og standardvariant. Dette støtter hypotesen om at slike småord lettere modifiseres enn småord med *ulik* vokal i dialektvariant og standardvariant (se diskusjon under 5.4 for informant 3, Kirsten).

Det er svært få belegg for sammensatte ord. Kun ett belegg fremkommer i A-situasjonen (standardvarianten *små:trasig*) og to belegg i B-situasjonen (dialektvariantene *baggrunnen* og *røvvin*). Modifiseringsfrekvensen for sammensatte ord blir dermed 100 % for A-situasjonen og 0 % for B-situasjonen.

Selv om Anette sannsynligvis ikke oppfatter KORT som et markert dialekttrekk, kan det se ut som om hun har en forholdsvis realistisk oppfatning av hvordan hun bruker dette trekket. Den rapporterte språkbruken stemmer i hvert fall i grove trekk med det som kommer frem i intervjuene, når vi ser småord og sammensatte ord isolert:

	Totalt for KORT	Småord	Sammen-satte ord
Modifiseringsfrekvens i samtale med østlendinger (tilsvarende A-situasjonen)	32	0	60
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	16	0	30

Anette: Den rapporterte språkbruken for variabel 5 (KORT).

	Totalt for KORT	Småord	Sammen-satte ord
Modifiseringsfrekvens i samtale med østlending (A-situasjonen)	4	2	100
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansander (B-situasjonen)	6	7	0

Anette: Den observerte språkbruken for variabel 5 (KORT).

Ut fra sammenlikningen mellom den rapporterte og den observerte språkbruken, mener jeg det er riktig å oppsummere med at Anette har en stabil bruk av kort vokal i trykksterk staving av småord, mens de sammensatte ordene er gjenstand for større veksling.

Andre språklige forhold – intonasjon

Av tidsmessige og praktiske årsaker har jeg ikke undersøkt eventuell modifisering av tonelag hos informantene. Det er likevel påfallende for alle de tre flytterinformantene i Norge at de har endret dette trekket en god del. Jeg synes dette er såpass interessant at jeg velger å kommentere forholdet nærmere her.

Uten å kunne spesifisere dette trekket nærmere, mener jeg å observere hyppig bruk av østnorsk lavtone i enkelte tonem 2-ord og i enkelte fraser og setninger hos Anette i begge samtalsituasjoner. I A-situasjonen finner jeg ca 50 forekomster av en slik modifisering til lavtone, og i B-situasjonen 32 forekomster. For eksempel har hun lavtone på enkelte navn i Oslo-området (Bærum, Frognerseteren, Valle Hovin, BI, Universitetet), men samtidig har hun høytone på andre eller de samme navnene (BI, Bjølsen). Lavtone-intonasjon registrerer jeg også på fraser som ”i Oslo og gikk på skolen”, ”når skolen var over”, ”kunn’ikke” og ”å sier du nå for no’ liksom”. I én og samme setning kan hun også veksle mellom høytone og lavtone: ”på turer (lavtone) mæ di’ da (høytone)”. Og: ”kunn’ikke (lavtone) på en lørdagskveld gå inn (lavtone med trykk på første stavelse)...”. Også i ord som er kategorisert som dialektvarianter for LEN kan vi finne lavtone, for eksempel ”regnskab” og ”lide”. Det er med andre ord vanskelig å finne noe klart mønster i bruken av lavtone, men dette må selvfølgelig undersøkes mer systematisk for at man skal kunne trekke noen konklusjoner. En

interessant observasjon er også at det ser ut til at dette trekket modifiseres mer når temaet skifter fra flytting/dialekt til andre, mer allmenngyldige forhold. Dette er særlig påfallende i B-situasjonen. Anette sier selv at hun har beholdt kristiansandsstonefallet, så dette er nok et trekk som hun har forholdsvis lav bevissthet rundt.

Et annet trekk som Anette ser ut til å ha nokså gjennomført, er retroflektert l etter s, i for eksempel *Oslo, sliten og slutte*. Dette er et trekk som ikke finnes i kristiansandsdialekten og som må være en påvirkning av oslomålet. Siden hun ikke nevner dette trekket, ser jeg det som en indikasjon på at hun ikke er seg det bevisst. Som sagt kreves imidlertid langt grundigere observasjoner for at man skal kunne si noe mer sikkert om Anettes bruk av disse trekkene.

5.2.1 Anette: Sammenfatning av resultatene fra den kvantitative analysen

Dialektmodifiseringsprosenten for Anettes observerte språkbruk sammenliknet med modifiseringsprosenten for den rapporterte språkbruken kan sammenfattes slik:

Observert språkbruk	DIFT²³	LEN	SUBST	VERB	KORT²⁴
A-samtale	17 (18)	22	9	0	4 (2)
B-samtale	12 (12)	27	0	0	6 (7)
Rapportert språkbruk	DIFT	LEN	SUBST	VERB	KORT
Tenkt A-samtale	53 (29)	54	0	0	32 (0)
Tenkt B-samtale	25 (0)	23	0	0	16 (0)

Anette: Observerte språkbruk i samtale med østlending (A-situasjon) og med kristiansander (B-situasjon), sammenliknet med rapportering av språkbruk i en tenkt A-situasjon og en tenkt B-situasjon. Alle fem variabler.

Det er stort sammenfall mellom språkbruken som kom frem i intervjuene og språkbruken som Anette rapporterte (med unntak av LEN i samtale med østlendinger). Både intervjuene og rapporteringen viser at Anette har holdt ganske godt på dialekten sin. Tallene viser at Anette har beholdt mye av den tradisjonelle kristiansandsdialekten fra oppveksten. Hun har likevel en del standardvarianter i repertoaret sitt, hovedsakelig av variablene LEN og DIFT. Det tyder på at disse to trekkene er mest utsatt for endring i Anettes språklige repertoar. Det er visse dialektvarianter av disse variablene som Anette oppfatter som spesielt brede og som hun derfor ikke bruker, noe sitatene ovenfor viser. Dette er med andre ord to språktrekk som har markeringsverdi for henne.

²³ Tallene i parentes viser modifiseringsprosenten for *ei*-diftongen, se drøfting under det aktuelle språktrekket.

²⁴ Tallene i parentes viser modifiseringsprosenten for småordene av variabelen KORT, se drøfting under det aktuelle språktrekket.

5.3 Informant 2 – Eva

Tabellene viser den observerte språkbruken som er samlet inn gjennom to intervjuer med Eva. Tallene blir kommentert og drøftet, bl.a. i forhold til den rapporterte språkbruken som har kommet frem i utfyllingslista.

Variabel 1: diftongbruk (DIFT)

Samtale med østlending (intervju A)

Type	Dialektvariant	Standardvariant
ei	<i>aleine</i> <i>blei</i> <i>reint</i> (2) <i>seinere</i>	<i>hele</i> (6) <i>helt</i> (23)
au	-	-
øy	-	-

Antall dialektformer:	5
Antall standardformer:	29
Totalt antall belegg:	34
Uregelrette varianter:	29
Modifisering i prosent:	85

Samtale med kristiansander (intervju B)

Type	Dialektvariant	Standardvariant
ei	<i>brei</i> <i>breiere</i> <i>breiest</i> <i>leita</i>	<i>alene</i> <i>hele</i> (5) <i>helt</i> (16)
au	<i>blaute</i>	<i>bløde</i> <i>bløte</i>
øy	-	-

Antall dialektformer:	5
Antall standardformer:	24
Totalt antall belegg:	29
Uregelrette varianter:	24
Modifisering i prosent:	83

Kommentar til variabel 1 (DIFT):

Den høye modifiseringsprosenten for denne variabelen skyldes Evas konsekvente bruk av standardvarianten *hele/helt*. Dette er et frekvent småord og gir et høyt antall variabelbelegg for diftongen *ei*. 21 av 26 *ei*-belegg gjelder varianten *hele/helt*. Når et slikt småord kan representere en såpass stor andel av det totale antall variabelbelegg, kan dette ”svekke variabelbeleggenes representativitet” (Mæhlum 1986:88). Samtidig kan vi også få et bilde på hvor stabil denne varianten er hos informanten. I motsetning til hos Anette (informant 1), er ikke dette småordet gjenstand for veksling hos Eva.

Interessant er det å se at hun veksler mellom dialektvarianten *aleine* og standardvarianten *alene*, men i motsetning til det man skulle tro, blir dialektvarianten brukt i A-situasjonen og standardvarianten i B-situasjonen! Her må det bemerkes at den østlandske intervjueren brukte formen *aleine* i spørsmålet, og Eva kan ha blitt påvirket av det. Bruken av

alene kom i sammenheng med standardvarianten *helt: helt alene*. Vi kan ikke se bort ifra at standardvarianten *helt* har ”tvunget frem” bruken av standardvarianten *alene* her.

For å undersøke bredden i Evas bruk av diftonger, kan det være interessant å se på hva hun selv oppgir i utfyllingslista. Diftongen *ei* er gjenstand for variantveksling i intervjuene. Dette stemmer overens med Evas rapporterte språkbruk. Diftongen *øy* er ikke representert i den observerte språkbruken, men Eva oppgir i utfyllingslista noe veksling i bruken av denne diftongen, med variantene likt fordelt i en tenkt A-situasjon og en overvekt av dialektvarianter i en tenkt B-situasjon. Mens altså både *ei* og *øy* er gjenstand for variantveksling, oppgir hun imidlertid i utfyllingslista en konsekvent bruk av standardvarianten *ø* i stedet for diftongen *au*. Diftongen *au* er bare representert med ett ord i intervjuene, nemlig *blaude*. Eva veksler mellom denne dialektvarianten og tilsvarende standardvarianter *bløte/bløde* i samtale B. Jeg som kristiansandsintervjuer brukte konsekvent formen *blaude*. Når hun i intervjuet vakler mellom dialektvarianten og standardvarianten, kan dette tyde på at hun er påvirket av min språkbruk og blir noe usikker på sin egen bruk av ordet.

	<i>ei, au, øy</i>	Bare <i>ei</i>
Modifiseringsfrekvens i samtale med østlendinger (tilsvarende A-situasjonen)	67	57
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	53	43

Eva: Den rapporterte språkbruken for variabel 1 (DIFT): bruken av ei/au/øy i forhold til bruken av ei.

	<i>ei, au, øy</i>	Bare <i>ei</i>
Modifiseringsfrekvens i samtale med østlendinger (A-situasjonen)	85	85
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (B-situasjonen)	83	85

Eva: Den observerte språkbruken for variabel 1 (DIFT): bruken av ei/au/øy i forhold til bruken av ei

Tabellene viser den rapporterte språkbruken for DIFT, sammenliknet med den observerte språkbruken. Det er ganske stort avvik mellom den rapporterte og observerte språkbruken for dette trekket, noe som tilsier at Eva har forholdsvis lav bevissthet rundt det. Hun nevner det heller ikke som typisk for kristiansandsdialekten.

En kort oppsummering av diftongbruken til Eva kan være at diftongen *ei* er gjenstand for veksling, noe både den observerte og den rapporterte språkbruken viser. I tillegg viser utfyllingslista at Eva også veksler i bruken av dialektvarianten *øy* og tilsvarende standardvariant *ø*. Bruken av standardvarianten *ø* for dialektvarianten *au* ser imidlertid ut til å være forholdsvis stabil.

Variabel 2: lenisering (LEN)

Samtale med østlending (intervju A)

Type	Dialekt-variant	Mellom-variant	Standard-variant
innlyd	-	-	<i>besøke</i> <i>gata</i> <i>leiliheten</i> <i>likestilt (4)</i> <i>lite (3)</i> <i>liten</i> <i>møtes</i> <i>motsatte (2)</i> <i>måte (5)</i> <i>nyhetan</i> <i>sitte</i> <i>sliten</i> <i>strøkan</i> <i>tebake</i> <i>utbytte</i> <i>utesteder</i> <i>utprega</i> <i>åpne</i>
utlyd	<i>røyg</i>	-	<i>leilighet (3)</i> <i>mat</i> <i>ut (6)</i>

Antall dialektformer:	1
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	38
Totalt antall belegg:	39
Uregelrette varianter:	38
Modifisering i prosent:	97

Samtale med kristiansander (intervju B)

Type	Dialekt-variant	Mellom-variant	Standard-variant
innlyd	<i>bløde (2)</i>	-	<i>apa</i> <i>blaute</i> <i>bløte</i> <i>bok (2)</i> <i>bokmål (4)</i> <i>bokmålord</i> <i>bruker (2)</i> <i>forut-</i> <i>sigbart</i> <i>heter</i> <i>kroppss-</i> <i>språk</i> <i>leita</i> <i>like</i> <i>liten</i> <i>motsatt</i> <i>måte (10)</i> <i>måten/-r</i> <i>sitte</i> <i>språkli (2)</i> <i>søkende</i> <i>tebake</i> <i>tebake-</i> <i>holden</i> <i>uka (2)</i> <i>utadvendt</i> <i>uten (2)</i> <i>utflyvende</i> <i>utover</i> <i>væremåten</i> <i>åpen (3)</i>
utlyd	-	-	<i>hærlighet</i> <i>leilighet</i> <i>liten</i> <i>mat</i> <i>trygghet(2)</i> <i>ut (6)</i>

Antall dialektformer:	2
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	60
Totalt antall belegg:	62
Uregelrette varianter:	60
Modifisering i prosent:	97

Kommentar til variabel 2 (LEN):

Bruken av harde konsonanter er relativt stabil hos Eva. Det er rimelig å anta at bruken av harde konsonanter dominerte hos Eva i oppveksten (se også 2.3.1):

Kan egentlig ikke huske at jeg har brukt blaude konsonanter noen gang. Men det høres veldig naturlig ut for meg å si 'løbe' – det kunne jeg sagt til et barn; 'oj, så fort du løbår'. Det høres naturlig ut for meg, så kanskje jeg sa det når jeg var veldig liten, jeg vet ikke.

Dette er også noe jeg selv, samt andre venner fra oppveksten, husker. Faren til Eva er østlending, så det kan være at hun har blitt påvirket av ham her. Det er lite trolig at det har vært noen reell endring i Evas bruk av denne variabelen siden oppveksten. Den høye modifieringsprosenten må derfor sees i lys av dette.

Ser vi på ett av de to ordene Eva bruker med blaud konsonant, *bløde*, kan vi se det som et utslag av tilpasning til meg som kristiansandsintervjuer. Som nevnt under DIFT, kan det se ut til at Eva er noe usikker på bruken av dette spesielle uttrykket ("blaude konsonanter"). Dialektvarianten *bløde* trenger derfor ikke å være noe typisk dialekttrekk hos Eva, men altså heller utslag av usikkerhet i bruken av et markert trekk.

Det kan være interessant å nevne at Eva nå, lenge etter at feltarbeidet er gjort og hun har bodd i Kristiansand en god stund, har lagt om til flere blaude konsonanter. I intervjuene oppgir hun flere ganger lenisering som et typisk kristiansandsstrekk. Dette viser at Eva har høy bevissthet rundt dette språktrekket. På den tiden som intervjuene ble gjort, hadde hun imidlertid de harde konsonantene såpass integrert at de ikke ble gjenstand for veksling.

Sammenlikner vi den observerte språkbruken med den rapporterte, får vi bekreftet at Eva har et realistisk syn på sin bruk av denne variabelen:

Modifieringsfrekvens i samtale med østlendinger (tilsvarende A-situasjonen)	100
Modifieringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	97

Eva: Den rapporterte språkbruken for variabel 2 (LEN).

Modifieringsfrekvens i samtale med østlendinger (A-situasjonen)	97
Modifieringsfrekvens i samtale med kristiansandere (B-situasjonen)	97

Eva: Den observerte språkbruken for variabel 2 (LEN).

Variabel 3: Substantiv i bestemt form flertall (SUBST)

Samtale med østlending (intervju A)

Dialektvariant	Standardvariant
<i>folkan</i>	-
<i>fordelan</i>	
<i>foreldranes</i>	
<i>kaféan</i>	
<i>kvalitetan</i>	
<i>læringsmetodan</i>	
<i>nyhetan</i>	
<i>ongan</i>	
<i>strøkan</i>	
<i>tingan</i>	
<i>vennan (5)</i>	

Antall dialektformer:	15
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	0
Totalt antall belegg:	15
Uregelrette varianter:	0
Modifisering i prosent:	0

Samtale med kristiansander (intervju B)

Dialektvariant	Standardvariant
<i>folkan (2)</i>	<i>barna</i>
<i>knaggan</i>	<i>orda</i>
<i>konsonantan (3)</i>	
<i>ordan</i>	

Antall dialektformer:	7
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	2
Totalt antall belegg:	9
Uregelrette varianter:	2
Modifisering i prosent:	22

Kommentar til variabel 3 (SUBST):

Dialektvariantene av denne variabelen står sterkt i Evas språklige repertoar. Dette understrekes blant annet i samtale A, ved at hun sa *fordelan*, selv om intervjueren i setningen før hadde brukt standardvarianten *fordelene*. Også den rapporterte språkbruken bekrefter det inntrykket som intervjuene gir:

Modifiseringsfrekvens i samtale med østlendinger (tilsvarende A-situasjonen)	0
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	0

Eva: Den rapporterte språkbruken for variabel 3 (SUBST).

Standardvariantene *orda* og *barna* trekker opp modifiseringsprosenten i B-situasjonen. I likhet med *bein* (se samme variabel under 5.2), har også intetkjønnsformen *barn* endelsen -a som hovedform og *-ene* som sideform. *-a* er nok lettere å ta i bruk av en innflytter til Oslo enn en hypotetisk *-ene*-variant. Noe vanskeligere å forklare blir imidlertid bruken av *orda*, særlig når vi ser at hun i samme samtale veksler med dialektvarianten *ordan*.

Utenfor målet med denne oppgaven, men likevel interessant å merke seg, er Evas konsekvente bruk av *-an*-endinger (tradisjonelt brukt vest i Vest-Agder) fremfor *-ane*-endinger (tradisjonelt brukt i kristiansandsdialekten). Språkforskere har en tid antydnet en slik utvikling i kristiansandsmålet (se 4.5.2).

Variabel 4: Preteritumsending av verb 1. klasse (a-verb) (VERB)

Samtale med østlending (intervju A)

Dialektvariant	Standardvariant
<i>flytta</i> (5)	-
<i>forandra</i>	
<i>jobba</i> (3)	
<i>lengta</i>	
<i>savna</i>	
<i>snakka</i>	

Antall dialektformer:	12
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	0
Totalt antall belegg:	12
Uregelrette varianter:	0
Modifisering i present:	0

Samtale med kristiansander (intervju B)

Dialektvariant	Standardvariant
<i>endra</i>	-
<i>forandra (2)</i>	
<i>forventa (2)</i>	
<i>leita</i>	
<i>oppfatta</i>	
<i>prata</i>	
<i>påvirka</i>	
<i>rulla</i>	
<i>snakka (3)</i>	
<i>tulla (2)</i>	

Antall dialektformer:	15
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	0
Totalt antall belegg:	15
Uregelrette varianter:	0
Modifisering i prosent:	0

Kommentar til variabel 4 (VERB):

Også for denne variabelen står dialektvariantene sterkt og trenger ingen ytterligere bemerkninger. Den observerte språkbruken bekreftes av den rapporterte språkbruken:

Modifiseringsfrekvens i samtale med østlendinger (tilsvarende A-situasjonen)	0
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	0

Eva: Den rapporterte språkbruken for variabel 4 (VERB).

Variabel 5: Kort trykksterk vokal i utlyd og i visse ordsammensetninger (KORT)

Samtale med østlending (intervju A)

Type	Dialektvariant	Standardvariant	Småord med <i>ulik</i> vokal-kvalitet i dialektvariant og standardvariant	<i>æ'</i> (= jeg) (6) <i>mæ'</i> (= meg) (4)	-
Småord med <i>lik</i> vokal-kvalitet i dialektvariant og standardvariant	<i>æ'</i> (= er) (2) <i>da'</i> (2) <i>nå'</i> <i>de'</i> (6) <i>du'</i> <i>på'</i> (2) <i>vi'</i> (3) <i>så'</i> <i>di'</i>	<i>ha:</i> (2) <i>du:</i> (3) <i>da:</i> <i>i:</i> <i>så:</i> <i>me:</i> (= med)			
Sammen-satte ord				-	-

Antall dialektformer:	29
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	9
Totalt antall belegg:	38
Uregelrette varianter:	9
Modifisering i prosent:	24

Samtale med kristiansander (intervju B)

Type	Dialektvariant	Standardvariant
Småord med <i>lik</i> vokal-kvalitet i dialekt-variant og standard-variant	<i>æ'</i> (= er) (6)	<i>da:</i>
	<i>du'</i> (4)	<i>nå:</i>
	<i>da'</i> (2)	<i>på:</i>
	<i>de'</i> (18)	<i>må:</i>
	<i>di'</i>	<i>i:</i>
	<i>på'</i> (3)	
Småord med <i>ulik</i> vokal-kvalitet i dialekt-variant og standard-variant	<i>nå'</i> (6)	
	<i>så'</i> (2)	
	<i>te'</i>	<i>til</i>
	<i>æ</i> (= jeg) (4)	
	<i>dæ'</i> (6)	
Sammen-satte ord	<i>mæ'</i> (8)	
	<i>di'</i>	
	<i>ho'</i> (4)	
	-	-

Antall dialektformer:	66
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	6
Totalt antall belegg:	72
Uregelrette varianter:	6
Modifisering i prosent:	8

Kommentar til variabel 5 (KORT):

Antall belegg for denne variabelen er høyt, noe som øker påliteligheten til datamaterialet. Modifiseringsprosenten gjelder småordene. Det var nemlig ingen belegg for sammensatte ord i intervjuene.

Av småordene bruker Eva hovedsakelig dialektvariantene, dvs. at modifiseringsfrekvensen er lav, i begge intervjusituasjoner. Det er imidlertid noe veksling, både situasjonell og innenfor samme samtale. De formene som er gjenstand for veksling i A-situasjonen, er *du'/du:*, *da'/da:* og *så'/så:*, og i B-situasjonen er det *nå'/nå:*, *da'/da:*, *på'/på:* og *te'/til*. Opposisjonen *du'/du:* har en situasjonell veksling, der standardvarianten *du:* er i flertall i A-situasjonen, mens dialektvarianten *du'* er i flertall i B-situasjonen. Ellers bruker Eva både standard- og dialektvariantene *da'/da:* i begge intervjusituasjoner, så denne formen vakler hun noe mer i. Det mest interessante her er imidlertid at vekslingen mellom dialekt- og standardvarianter stort sett bare gjelder de motsetningsparene der vokalene er fonetisk like. Det vil m.a.o. si at det kun er vokalkvantiteten som skiller dem. Av de småordene som har

ulik vokalkvalitet i dialektvariant og standardvariant, bruker Eva dialektvariantene i alle tilfellene, bortsett fra ett (*te'/til*). Eva har selv sagt at hun av og til bruker standardformene *hun* og *jeg*, men hun virker ikke spesielt stolt av dette:

Når jeg sier 'hun', det er noe sånt tull som jeg har begynt med. Jeg syns det er stygt, skikkelig vestkantberte.

Når jeg har konferanse med innvandrereforeldre, da må jeg bevisst legge om til tydelig bokmål og så få ord som mulig. [...] De bor i områder der man snakker bokmål, og da tror jeg *det* er lettere å forstå. Til og med et ord som 'æ' kan bli problematisk, og da er det lettere å si 'jeg'.

Når Eva konsekvent bruker dialektformene av disse og tilsvarende ord i begge intervjuene, kan det skyldes den bevisste holdningen hun gir uttrykk for i sitatene ovenfor. Det kan også skyldes at en overgang til et ord som både er fonetisk og kvantitetsmessig ulikt dialektvarianten, er forholdsvis stor. Når Eva bruker "jeg" i samtale med innvandrereforeldre som ikke snakker så godt norsk, er det helt bevisst, og målet er å være tydelig. Bruken av *hun* er imidlertid mer ubevisst og blir kanskje brukt fordi det har en positiv markeringsverdi for Eva når hun er i Oslo.

Den lave modifieringsfrekvensen i begge intervjusituasjonene avviker fra den rapporterte språkbruken:

	Totalt for KORT	Småord	Sammen-satte ord
Modifieringsfrekvens i samtale med østlendinger (tilsvarende A-situasjonen)	88	78	100
Modifieringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	63	33	100

Eva: Den rapporterte språkbruken for variabel 5 (KORT).

	Småord
Modifieringsfrekvens i samtale med østlendinger (A-situasjonen)	24
Modifieringsfrekvens i samtale med kristiansandere (B-situasjonen)	8

Eva: Den observerte språkbruken for variabel 5 (KORT).

Vi må se Evas rapporterte språkbruk i lys av at det ikke er noen belegg for sammensatte ord i intervjuene. I utfyllingslista oppgir Eva at hun bruker lang vokal (dvs. standardvariantene) konsekvent på de sammensatte ordene (for eksempel *brø:kniv*, *rø:vin* og *vi:tveis*). Dette gir dermed utslag i en vesentlig høyere modifieringsprosent for denne variabelen totalt sett i den rapporterte språkbruken enn i den observerte. Tar man høyde for dette, vil man likevel se et ganske stort avvik mellom den rapporterte og den observerte språkbruken, særlig for A-

situasjonen (hhv. 78 % og 24 % modifisering). Dette kan muligens forklares med at Eva er blitt ganske bevisst på dette trekket. Det er interessant å se at Eva faktisk beskriver det som ”traumatisk” å innse at hun har forandret såpass mye på dette trekket etter at hun flyttet. At hun hadde lagt av seg mange av de tradisjonelle variantene av dette trekket, oppdaget hun under gjennomgangen av utfyllingslista. Rapporteringen hennes derfra tror jeg derfor er langt på vei korrekt. Den økte bevisstheten rundt dette trekket understrekes ved at hun ved en anledning i intervjuet korrigerer seg selv og så kommenterer det:

Jeg kommer ikke *på*: - *på*’ noen. Tonefall (= kort vokal, min kommentar) har jeg endret. Det hørte jeg selv nå: ’kommer ikke *på*:’ og ’kommer ikke *på*’”. Det ble jeg kanskje bevisst på når vi snakket om dette (det vil si under gjennomgangen av utfyllingslista, min kommentar). Har ikke tenkt så mye på det før.

Min deltakende observasjon i perioden viser også at Eva har brukt overveiende standardformer av denne variabelen, både før og etter intervjuet.

Ser vi nærmere på Evas bruk av denne variabelen, er det ganske påfallende at hun ikke bruker standardvariantene før det er skifte i tema. Dette gjelder både A- og B-situasjonen. En økning på 34,5 % i A-situasjonen er forholdsvis stor, og det kan være en indikasjon på at Eva er mer bevisst på språket sitt når hun snakker om flytting og det å bo i Oslo kontra det å bo i Kristiansand enn når temaet skifter til mer dagligdagse ting som ikke er relatert til undersøkelsens hovedformål. Vi ser også i B-situasjonen at det er en liten økning i bruken av standardvarianter etter ca 30 minutter, det vil si *etter* at temaet for samtalen dreide i retning bort fra dialekt og dialektbruk.

Økningen i standardvarianter etter temaskifte viser at bruken av denne variabelen er noe usikker hos Eva. Det kan dessuten være en indikasjon på at Eva bruker flere standardformer av denne variabelen i det daglige liv på tilflyttingsstedet enn det som intervjuet som helhet har klart å fange opp. Når samtalen dreier over på mer allmenngyldige temaer, slapper Eva kanskje ubevisst mer av og mister fokuset på språket sitt. Uansett ser vi at Eva har høyere modifisering av denne variabelen enn det intervjuene *som helhet* viser.

	A-situasjon	B-situasjon
Skifte av tema etter ca...	10 minutter	30 minutter
Total samtaletid	30 minutter	47 minutter
Bruk av standardvarianter i første del av samtalen	0 %	0 %
Bruk av standardvarianter i siste del av samtalen	34,5 %	17 %

Eva: Forekomst av standardvarianter av KORT i de to samtalsituasjonene, delt inn etter samtaletema.

Som en oppsummering av denne variabelen for Eva, kan vi si at hun i intervjuene hovedsakelig bruker kort trykksterk vokal i småord (dvs. dialektvariantene), men modifierer noe mer i samtale med en østlending enn i samtale med en kristiansander. Selv mener Eva at hun modifierer dette trekket mer enn det som faktisk kom frem i intervjuene. Avviket kan skyldes økt bevissthet rundt trekket etter gjennomgangen av utfyllingslista.

Andre språklige forhold – intonasjon

Som nevnt under 5.2 (Anette), har alle de tre flytterinformantene i Norge endret noe i intonasjonen i retning talemålet på tilflyttingsstedet. Dette har jeg ikke undersøkt i detalj, da det ville vært for omfattende i forhold til rammene av en oppgave som dette. Jeg viste imidlertid til eksempler på bruk av lavtone i enkelte tonem 2-ord og fraser hos Anette og at det er et trekk hun nok ikke er bevisst på. Det samme gjelder for Eva. Hun beskriver tonefallstrekket i kristiansandsdialekten, om enn noe diffust:

Hele dialekta er jo brei, syns jeg, med skarre-r og... veldig sånn... rolig og... (latter) ikkeno' tull, liksom (latter). *Litt sånn monotont, egentlig. Jevn dur.* Litt sånn dansk, kanskje. Men tror ikke utlendinger oppfatter dialekten vår slik. De i England har aldri hørt forskjell på dialekten til meg og 'Tone' [venninne fra Oslo]. De syns det er veldig syngende. (min utheving)

På spørsmål om hvordan hun selv mener at hun snakker, svarer hun:

Ikke blande konsonanter, men jeg skarrer og snakker monotont (latter).

Eva mener altså selv at hun bruker høytone, slik som i kristiansandsdialekten. Dette stemmer også, men jeg mener også å registrere at hun har lavtone i enkelte tonem 2-ord og fraser, slik som Anette.

Eva har, i likhet med Anette, også en utstrakt bruk av retroflektert l etter s, i for eksempel *Oslo*, *sliten* og *slutte*. Dette er som nevnt et trekk som ikke finnes i kristiansandsdialekten og som må være en påvirkning av oslomålet. Eva nevner ikke dette trekket i samtalene, så det er nok ubevisst hos henne.

For begge disse trekkene kreves langt grundigere undersøkelser før man kan si noe mer om Evas bruk av dem.

5.3.1 Eva: Sammenfatning av resultatene fra den kvantitative analysen

Dialektmodifiseringsprosenten for Evas observerte språkbruk sammenliknet med modifiseringsprosenten for den rapporterte språkbruken kan sammenfattes slik:

Observert språkbruk	DIFT²⁵	LEN	SUBST	VERB	KORT²⁶
A-samtale	85 (85)	97	0	0	24 (24)
B-samtale	83 (85)	97	22	0	8 (8)
Rapportert språkbruk	DIFT	LEN	SUBST	VERB	KORT
A-samtale	67 (57)	100	0	0	88 (78)
B-samtale	53 (43)	97	0	0	63 (33)

Eva: Observert språkbruk i samtale med østlending (A-situasjon) og med kristiansander (B-situasjon), sammenliknet med rapportering av språkbruk i en tenkt A-situasjon og en tenkt B-situasjon. Alle fem variabler.

For tre av språktrekkene (LEN, SUBST og VERB) er det stort sammenfall mellom språkbruken som kom frem i intervjuene og språkbruken som Eva rapporterte (et unntak er SUBST i B-samtalen. Pga. lavt variabelbelegg her, blir modifiseringsprosenten høy). For variablene DIFT og KORT stiller det seg noe annerledes. Hun rapporterer høy modifisering av DIFT, men lavere enn det som kommer frem i intervjuene. Dette tyder på at Eva ikke er så bevisst bruken av dette trekket og at hun bruker langt flere standardformer av dette trekket enn hun er klar over. Den høye modifiseringen og den lave bevisstheten rundt DIFT tilsier at dette er et trekk som er svært utsatt for endring hos Eva, og at hun ikke er helt bevisst denne endringen.

Når det gjelder KORT, gjelder det motsatte, nemlig at Eva rapporterer langt flere standardvarianter enn det som faktisk viser seg i intervjuene. Hun opplyser selv om at hun har blitt ganske bevisst på dette trekket etter utfyllingslista (se drøfting under KORT). KORT er et trekk som er utsatt for endring hos Eva, men som med LEN (hun har begynt å bruke flere blande konsonanter etter å ha bodd en tid i Kristiansand), kan den økte bevisstheten rundt trekket gjøre at hun ”kontrollerer” bruken av dette trekket mer enn for eksempel DIFT.

Den variabelen som Eva modifiserer mest i begge de to samtalsituasjonene, er LEN. Som nevnt oppgir hun at hun brukte overveiende harde konsonanter i oppveksten, og dette må tas hensyn til når vi leser tallene.

²⁵ Tallene i parentes viser modifiseringsprosenten for *ei*-difftongen. For Eva har denne inndelingen ingen utslagsgivende betydning i analysen, men er nyttig for å kunne se resultatene i en større sammenheng (for eksempel hvis man skal sammenlikne med de andre informantene). Se ellers drøfting under det aktuelle språktrekket.

²⁶ Tallene i parentes viser modifiseringsprosenten for småordene av variabelen KORT. Se drøfting under det aktuelle språktrekket.

De fem variablene er lite utsatt for situasjonsbetinget veksling hos Eva. Her er det samsvar mellom den observerte og den rapporterte språkbruken, bortsett fra for variabelen KORT. Dette kan tyde på at den språkbruken som kommer frem for de fire andre variablene langt på vei er integrert i Evas språkbruk.

5.4 Informant 3 – Kirsten

Tabellene viser den observerte språkbruken som er samlet inn gjennom to intervjuer med Kirsten. Tallene blir kommentert og drøftet, bl.a. i forhold til den rapporterte språkbruken som har kommet frem i utfyllingslista.

Variabel 1: diftongbruk (DIFT)

Samtale med bergenser (intervju A)

Type	Dialektvariant	Bergensvariant
ei	<i>aleine</i> <i>blei</i> <i>heile (5)</i> <i>heilt</i>	<i>ble</i> <i>hele</i>
au	-	-
øy	-	-

Antall dialektformer:	8
Antall standardformer:	2
Totalt antall belegg:	10
Uregelrette varianter:	2
Modifisering i prosent:	20

Samtale med kristiansander (intervju B)

Type	Dialektvariant	Bergensvariant
ei	<i>aleine</i> <i>blei (2)</i> <i>brei</i> <i>heile (5)</i> <i>heilt (15)</i>	<i>hele</i> <i>helt (5)</i>
au	<i>blaud (4)</i>	-
øy	<i>fløyt</i>	-

Antall dialektformer:	29
Antall standardformer:	6
Totalt antall belegg:	35
Uregelrette varianter:	6
Modifisering i prosent:	17

Kommentar til variabel 1 (DIFT):

Som tabellene viser, er dialektvariantene i flertall i begge samtalsituasjonene. Både modifiseringsprosenten og variasjonsfrekvensen er dermed lav for dette trekket. Vekslingen innenfor én og samme samtale skjer mellom *heil* og *hel*, som hos Anette og Eva. I A-situasjonen er også variantene *blei* og *ble* gjenstand for veksling. Hos Kirsten kan vi også merke oss at hun har en stabil bruk av dialektvarianten *blaud*, mens Eva vekslet her.

Den rapporterte språkbruken til Kirsten viser noe høyere modifisering for denne variabelen. Her må vi, som hos de andre informantene, ta hensyn til at beleggene fra

intervjuene først og fremst gjelder diftongen *ei*. Ser vi på denne diftongen i utfyllingslista, samsvarer modifieringsprosenten mer med den observerte språkbruken.

	<i>ei, au, øy</i>	Bare <i>ei</i>
Modifieringsfrekvens i samtale med bergensere (tilsvarende A-situasjonen)	53	29
Modifieringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	38	13

Kirsten: Den rapporterte språkbruken for variabel 1 (DIFT): bruken av ei/au/øy i forhold til bruken av ei.

	<i>ei, au, øy</i>	Bare <i>ei</i>
Modifieringsfrekvens i samtale med bergensere (A-situasjonen)	20	20
Modifieringsfrekvens i samtale med kristiansandere (B-situasjonen)	17	20

Kirsten: Den observerte språkbruken for variabel 1 (DIFT): bruken av ei/au/øy i forhold til bruken av ei

Variabel 2: lenisering (LEN)

Samtale med bergenser (intervju A)

Type	Dialekt-variant	Mellom-variant	Bergens-variant
innlyd	-	-	<i>allikavel</i> (3) <i>arbeids-</i> <i>ledighet</i> <i>brukår</i> <i>friheten</i> <i>like</i> <i>liten</i> (3) <i>løp</i> <i>i løp'a</i> (2) <i>matpakke</i> <i>mulighetår</i> <i>måte</i> (7) <i>måten</i> <i>nærheten</i> <i>ryker</i> <i>språke</i> (s.) <i>tebake</i> (2) <i>tålmodi-</i> <i>heten</i> <i>ukan</i> <i>utadvendt</i> <i>utadvendte</i> (2) <i>ute</i> (5) <i>uten</i> (3) <i>utenbys</i> <i>utenom</i>
utlyd	<i>besøgg</i>	-	<i>besøk</i> (2) <i>mot</i>

			<i>ordforbruk</i> <i>regnskap</i> <i>selskap</i> <i>tilfeldighet</i> <i>tilgjenge-</i> <i>lighet</i> <i>tilhørighet</i> (2) <i>ut</i> (8)
--	--	--	---

Antall dialektformer:	1
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	61
Totalt antall belegg:	62
Uregelrette varianter:	61
Modifiering i prosent:	98

Samtale med kristiansander (intervju B)

Type	Dialekt-variant	Mellom-variant	Bergens-variant
innlyd	<i>blaude (4)</i> <i>bruge</i> <i>brugår (10)</i> <i>gågada</i> <i>hedår (v.)</i> <i>lide</i> <i>måde (9)</i> <i>sidde</i> <i>språge (s.)</i> (2) <i>uga</i>	<i>bru(g)ke</i> <i>bru(g)kår</i> (6) <i>li(d)te</i> <i>li(d)ten</i> <i>li(g)ke</i> <i>må(d)te</i> <i>språ(g)k</i>	<i>allikavel</i> (9) <i>bruke (11)</i> <i>brukår (12)</i> <i>dritår</i> <i>forhåpent-</i> <i>livis</i> <i>håpe</i> <i>imot</i> <i>lekeplassen</i> <i>lekår</i> <i>like (5)</i> <i>lite/liten</i> <i>mote/moten</i> <i>moteklær</i> <i>møte</i> <i>måte (17)</i> <i>måten</i> <i>måtår</i> <i>nærheten</i> <i>omstendi-</i> <i>hetan</i> <i>påpeke</i> <i>rota</i> <i>selskape</i> <i>sitte/sittår</i> <i>språke (s.)</i> (3) <i>språk-</i> <i>interesse</i> <i>språkøre</i> <i>tankemåten</i> <i>tebake (8)</i> <i>tilbakelent</i> (2) <i>utadvendt</i>

			<i>utbredt</i> <i>utbrodere</i> <i>ute (4)</i> <i>uten (2)</i> <i>utflippa</i> <i>utlevere</i> <i>uttrykk (3)</i> <i>utvikla</i> <i>utviklår</i> <i>vidåre-</i> <i>utvikling</i> <i>vite</i> <i>åpen</i> <i>åpne (2)</i>
utlyd	<i>språk</i> <i>trygghed</i> <i>ud (6)</i>	-	<i>bak</i> <i>båt</i> <i>fløyt</i> <i>myndighet</i> <i>personlighet</i> <i>original-</i> <i>språk</i> <i>språk (3)</i> <i>ut (18)</i>

Antall dialektformer:	39
Antall mellomformer:	12
Antall standardformer:	139
Totalt antall belegg:	190
Uregelrette varianter:	151
Modifisering i prosent:	79

Kommentar til variabel 2 (LEN):

Variasjonsfrekvensen mellom A- og B-situasjonen er ganske lav, bare 19 %. LEN er likevel det trekket som har høyest variasjonsfrekvens hos Kirsten.

Kirsten har svært høy modifiseringsfrekvens for denne variabelen, særlig i A-situasjonen. Kun ett av 62 belegg i A-situasjonen har blaud konsonant: *besøg*. Dette belegget kom frem i begynnelsen av samtalen, i forbindelse med å reise hjem til Kristiansand:

[J]eg vil gjerne reise til Kristiansand på *besøg*, det er jo hjem for meg, men likevel – når jeg snakker om hjemme nå, så er det Bergen.

I B-situasjonen er modifieringsprosenten også høy, men her finner vi likevel mer veksling mellom dialekt- og standardvarianter. Samtidig bruker Kirsten her flere former som jeg vil kalle mellomvarianter. Dette ser vi klart i tilfellet med *bruge/brugår* (11 belegg), *bru(g)ke/bru(g)kår* (7 belegg) og *bruke/brukår* (23 belegg). Denne vekslingen, og særlig bruken av mellomvarianter, kan tyde på at Kirsten er usikker på bruken av trekket. Hun kan ikke helt bestemme seg for om hun skal bruke blaud eller hard konsonant i denne samtalsituasjonen. Andre former som er gjenstand for slik veksling, er *lide og lite/liten*, med mellomformene *li(d)te/li(d)ten*, *måde* og *måte*, med mellomformen *må(d)te*, og *språk* og *språk*, med mellomformen *språ(g)k*. På tross av vekslingen, er det likevel en klar overvekt (hele 139 av totalt 190 belegg) av standardvarianter i B-situasjonen. Dessuten har nesten alle språkformene med dialektvariant sin alternative standardvariant i Kirstens repertoar. Dette viser hvor godt befestet de harde konsonantene er hos henne. Vekslingen i B-situasjonen kan illustreres slik:

	B-situasjonen
Totalt antall belegg	190
Antall belegg som er gjenstand for veksling	121 (= 64 %)
Hvorav antall dialektvarianter	31 (= 26 %)
Hvorav antall mellomvarianter og/eller standardvarianter	90 (= 74 %)

Kirsten: Antall belegg for variabelen LEN som er gjenstand for veksling i B-situasjonen

Ser vi på om frekvensen av de harde konsonantene øker utover i samtalen, som hos Anette (se 5.2), gir situasjon B ingen klare svar. Det er imidlertid en viss tendens til at bruken av harde konsonanter øker utover i samtalen, særlig rundt det tidspunktet da vi dreier samtalen over på et annet tema enn dialekt. Dette er interessant, siden Kirsten selv sier at hun tror at hun pleier å falle mer over på *blaude* konsonanter utover i samtalen. Dette kan da tyde på at *temaet* for samtalen også kan være en viktig påvirkningsfaktor for modifieringsgraden i en samtale.

	B-situasjonen
Skifte av tema etter ca...	30 minutter
Total samtaletid	1 time 15 min
Bruk av harde konsonanter i første del av samtalen	74 %
Bruk av harde konsonanter i siste del av samtalen	89 %

Kirsten: Forekomst av harde konsonanter i B-situasjonen, delt inn etter samtaletema.

Kirsten har gjennomgående høy bruk av harde konsonanter under intervjuene, slik at modifieringsprosenten i tabellen ovenfor uansett blir høy. Vi ser likevel en viss økning av harde konsonanter rundt en halvtime ut i samtalen, da vi over til temaer som identitet, Kirsten som person, hennes liv i dag og liknende. Det vil altså si at Kirsten brukte en *noe* høyere andel blande konsonanter da vi den første halvtimen snakket om dialekt og dialektbruk. Økningen er imidlertid ikke så tydelig som hos Anette. Denne forholdsvis stabile bruken av harde konsonanter kan tyde på at dette trekket er blitt langt på vei integrert i Kirstens talemål.

Det ser ikke ut til å peke seg ut noen posisjon der den blande konsonanten holder seg bedre enn i en annen posisjon. I motsetning til hos Anette er det hos Kirsten noe høyere modifiering i innlyd enn i utlyd, men tallene her er likevel så jevne at det ikke er mulig å trekke noen sikre konklusjoner (bare 2-3 % skiller innlyd og utlyd).

	Modifiering i A-situasjon	Modifiering i B-situasjon
Innlyd	100 %	80 %
Utlyd	98 %	77 %

Kirsten: modifiering av variabelen LEN i forhold til trekkets plassering.

Som den observerte språkbruken, viser også den rapporterte språkbruken høy modifieringsfrekvens for dette trekket. Rapporteringen for en tenkt B-situasjon skiller seg imidlertid noe ut:

Modifieringsfrekvens i samtale med bergensere (tilsvarende A-situasjonen)	85
Modifieringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	51

Kirsten: Den rapporterte språkbruken for variabel 2 (LEN).

Modifieringsfrekvens i samtale med bergensere (A-situasjonen)	98
Modifieringsfrekvens i samtale med kristiansandere (B-situasjonen)	79

Kirsten: Den observerte språkbruken for variabel 2 (LEN).

Kirsten mener at hun bruker noe mer blande konsonanter enn det som faktisk kom frem i B-samtalen. Hun sier da også at hun prøver å beholde de blande konsonantene, og dette kan ha påvirket rapporteringen hennes noe. For Kirsten er det vanskelig å beholde de blande konsonantene, fordi bergensdialekten kommer mest naturlig for henne i dag. Det er bergensformene, og ifølge henne selv særlig de harde konsonantene, hun bruker når hun snakker med barna og når hun er på jobb. Snakker hun ”sørlandsdialekt”, er det helt bevisst:

Det er jo ikke noe feil i å holde på dialekten heller, jeg prøver å finne tilbake til den, bruke den mer bevisst. Men det er ikke så enkelt, du faller tilbake igjen til de der vanene. Men det er ikke bevisst, det er blitt en vane. Jeg føler at når jeg skal snakke sørlandsdialekt, *da* er det bevisst. Det er bergensformene som kommer mer naturlig for meg. Det har blitt en vane å snakke tilnærma bergensdialekt. Hvis jeg er bevisst på at jeg skal prøve å snakke min originale dialekt, for å si det sånn, da må jeg anstrenge meg mer for å finne de rette ordene som jeg ville ha brukt i den sammenhengen – for å snakke skikkelig sørlandsdialekt.

Variabel 3: Substantiv i bestemt form flertall (SUBST)

Samtale med bergenser (intervju A)

Dialektvariant	Bergensvariant
<i>foreldrane</i>	<i>fedrene</i>
<i>kursan</i>	<i>kollegaene</i>
<i>ongan</i>	<i>årene</i>
<i>ongane (2)</i>	
<i>ukan</i>	
<i>årane (2)</i>	

Antall dialektformer:	8
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	3
Totalt antall belegg:	11
Uregelrette varianter:	3
Modifisering i prosent:	27

Samtale med kristiansander (intervju B)

Dialektvariant	Bergensvariant
<i>butikkane</i>	<i>fingrene</i>
<i>enningane</i>	<i>årene</i>
<i>klassan</i>	
<i>klærane</i>	
<i>omstendihetan</i>	
<i>orane (7)</i>	
<i>tingan</i>	
<i>ongan (2)</i>	
<i>ongane (2)</i>	
<i>ungdomman (2)</i>	
<i>årane</i>	

Antall dialektformer:	20
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	2
Totalt antall belegg:	22
Uregelrette varianter:	2
Modifisering i prosent:	9

Kommentar til variabel 3 (SUBST):

For denne variabelen er det lite modifisering, men likevel mye endring i forhold til de tre andre informantene. I både A- og B-situasjonen er ett belegg gjenstand for veksling innenfor én og samme samtale: *årane*. I samtale A bruker Kirsten bergensvarianten *årene* når hun svarer på spørsmålet om hvem hun identifiserte seg med:

[J]eg er blitt mer bergenser med *årene*...

I dette tilfellet ser vi sannsynligvis en sammenheng mellom konteksten og bruk av bergensvariant.

Kirsten sier selv at hun bevisst prøver å holde på *-ane*-endingene, selv om hun er klar over at hun også bruker *-ene*-endinger:

Hvis jeg sier *blokkene* i stedet for *blokkane*, da vet jeg at jeg snakker bevisst bergensk.

Det er som nevnt ikke et mål med denne undersøkelsen å se på *-ane*-endelser i forhold til *-an*-endelser i dialektvariantene. Jeg vil likevel kort nevne at Kirsten har en overvekt av *-ane*-endelser i begge intervjuene.

At Kirsten er bevisst på dette trekket, viser også rapporteringen hennes, som i stor grad faller sammen med det som kommer frem i intervjuene:

Modifiseringsfrekvens i samtale med bergensere (tilsvarende A-situasjonen)	38
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	0

Kirsten: Den rapporterte språkbruken for variabel 3 (SUBST).

Modifiseringsfrekvens i samtale med bergensere (A-situasjonen)	27
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (B-situasjonen)	9

Kirsten: Den observerte språkbruken for variabel 3 (SUBST).

Kirsten har altså en ganske stabil bruk av dialektvarianter for denne variabelen, men av de fire informantene, er hun den som modifiserer dette trekket mest.

Variabel 4: Preteritumsending av verb 1. klasse (a-verb) (VERB)

Samtale med bergenser (intervju A)

Dialektvariant	Bergensvariant		
<i>angra</i>	-	Antall dialektformer:	17
<i>flytta (4)</i>		Antall mellomformer:	0
<i>frista (2)</i>		Antall standardformer:	0
<i>jobba (6)</i>			
<i>lengta</i>		Totalt antall belegg:	17
<i>oppfordra</i>		Uregelrette varianter:	0
<i>tilpassa</i>			
<i>ønska</i>		Modifisering i prosent:	0

Samtale med kristiansander (intervju B)

Dialektvariant	Bergensvariant
<i>flytta</i> (2)	-
<i>forandra</i> (2)	
<i>påvirka</i> (3)	
<i>tilpassa</i>	
<i>snakka</i> (8)	
<i>streifa</i>	
<i>utvikla</i>	
<i>vegra</i> (2)	

Antall dialektformer:	20
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	0
Totalt antall belegg:	20
Uregelrette varianter:	0
Modifisering i prosent:	0

Kommentar til variabel 4 (VERB):

Den tradisjonelle varianten *-a* står sterkt i Kirstens språklige repertoar. Dette understrekes blant annet i samtale A, ved at hun sa *flytta*, rett etter at intervjueren hadde brukt bergensvarianten *flyttet*. Kirsten mener likevel at hun også kan bruke bergensvariantene av denne variabelen. Dette blir imidlertid ikke fanget opp i intervjuene. Her må det sies at belegget i utfyllingsskjemaet ikke er så stort, slik at de to *-et*-variantene Kirsten har oppgitt her, utgjør en forholdsvis høy modifiseringsprosent i forhold til antall belegg. Jeg mener at vi kan feste lit til Kirstens rapportering her, da hun har forholdsvis høy bevissthet rundt dette trekket:

[J]eg bruker ennå a-ending, f.eks. 'buksa'. Det er mer naturlig for meg å bruke disse a-endingene. Det har vært naturlig for meg å holde på. Det ligger såpass i meg.

Modifiseringsfrekvens i samtale med bergensere (tilsvarende A-situasjonen)	25
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	13

Kirsten: Den rapporterte språkbruken for variabel 4 (VERB).

Modifiseringsfrekvens i samtale med bergensere (A-situasjonen)	0
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (B-situasjonen)	0

Kirsten: Den observerte språkbruken for variabel 4 (VERB).

Variabel 5: Kort trykksterk vokal i utlyd og i visse ordsammensetninger (KORT)

Samtale med bergenser (intervju A)

Type	Dialektvariant	Bergensvariant
Småord med <i>lik</i> vokal-kvalitet i dialekt-variant og bergens-variant	<i>nå'</i> (4) <i>de'</i> (2) <i>i'</i> <i>ho'</i>	<i>du:</i> <i>di:</i> (3) <i>nå:</i> (4) <i>de:</i> (18) <i>på:</i> <i>i:</i> <i>så:</i> <i>ho:</i> (5) <i>vi:</i> (4) <i>fra:</i> (1)
Småord med <i>ulik</i> vokal-kvalitet i dialekt-variant og bergens-variant	<i>æ'</i> (5) (= jeg) <i>mæ'</i> (5) (= meg) <i>te'</i> (1) <i>da'</i> (1) <i>mæ'</i> (4) (= med)	<i>e:</i> (= jeg) <i>e:g</i> <i>mæ:</i> (2) (= meg) <i>då:</i> (2) <i>e:</i> (7) (= er) <i>me:</i> (3) (= med)
Sammen-satte ord	-	<i>små:stedår</i>

Antall dialektformer:	24
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	56
Totalt antall belegg:	80
Uregelrette varianter:	56
Modifisering i prosent:	70

Samtale med kristiansander (intervju B)

Type	Dialektvariant	Bergensvariant
Småord med <i>lik</i> vokal-kvalitet i dialekt-variant og bergens-variant	<i>du'</i> (2) <i>di'</i> (7) <i>nå'</i> (10) <i>de'</i> (13) <i>på'</i> (3) <i>i'</i> (2) <i>så'</i> (2) <i>va'</i> (= var) <i>va'</i> (= hva) <i>ho'</i> (2) <i>vi'</i>	<i>du:</i> <i>nå:</i> (5) <i>de:</i> (25) <i>på:</i> (3) <i>i:</i> <i>så:</i> (3) <i>va:</i> (5) (= var) <i>va:</i> (= hva) <i>ho:</i> (10) <i>ska:</i> <i>vi:</i> <i>fra:</i> (2)
Småord med <i>ulik</i> vokal-kvalitet i	<i>æ'</i> (19) (= jeg) <i>mæ'</i> (5) (= meg) <i>dæ'</i> (= deg)	<i>æ:</i> (= jeg) <i>e:</i> (3) (= jeg) <i>da:</i> (2) <i>då:</i> (2)

dialekt-variant og bergens-variant	<i>te'</i> (2) <i>da'</i> (7) <i>då'</i> <i>æ'</i> (6) (= er)	<i>e:</i> (23) (= er) <i>me:</i> (5) (= med)
Sammen-satte ord	-	-

Antall dialektformer:	85
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	94
Totalt antall belegg:	179
Uregelrette varianter:	94
Modifisering i prosent:	53

Kommentar til variabel 5 (KORT):

Dette trekket er gjenstand for en viss situasjonsbetinget veksling hos Kirsten. Variasjonsfrekvensen mellom A- og B-situasjonen er 17 %. Det foregår også stor grad av

veksling innenfor én og samme testsituasjon. I A-situasjonen ser vi dette i opposisjonene *æ'/e:/e:g*, *mæ'/mæ:.*, *nå'/nå:.*, *de'/de:.*, *i'/i:.*, *da'/då:.*, *ho'/ho:.* og *mæ'/me:.* I B-situasjonen er det veksling i opposisjonene *æ'/æ:/e:.* (= jeg), *du'/du:.*, *nå'/nå:.*, *de'/de:.*, *på'/på:.*, *i'/i:.*, *så'/så:.*, *va'/va:.* (= var), *da'/då'/da:/då:.*, *va'/va:.* (= hva), *ho'/ho:.*, *æ'/e:.* (= er) og *vi'/vi:.* Flere opposisjonspar veksler med andre ord i B-situasjonen enn i A-situasjonen. Kirsten er nok dermed mer usikker i språkbruken i B-situasjonen enn i A-situasjonen.

Det ser ut til at Kirsten lettere modifierer dialektvarianter med kort vokal når tilsvarende standardvariant har samme vokal som dialektvarianten, det vil si når de er fonetisk like. Dette blir særlig tydelig i A-situasjonen, da vi ser en klar overvekt av bergensvarianter for slike former (83 %). Det ordet som særlig peker seg ut her, er *de'/de:.*, med 2 dialektvarianter og 18 bergensvarianter. Et eksempel fra B-situasjonen understreker dette ytterligere: Kirsten brukte i et tilfelle lang vokal i ordet "på" (holde *på:.*), rett etter at jeg som intervjuer sa holde *på'.* Vi ser også i B-situasjonen at bergensvarianten *de:.* brukes nesten dobbelt så ofte (25 belegg) som dialektvarianten *de'.* (13 belegg). Så til tross for at dette var en dialektsituasjon, brukte Kirsten såpass mange bergensvarianter av denne formen.

Motsatt ser vi at hun ikke like lett modifierer dialektvarianter med kort vokal som fonetisk sett er *ulik* den tilsvarende standardvariantens lange vokal. Eksempelet med det personlige pronomen "jeg" kan tydeliggjøre dette forholdet. I både A- og B-situasjonen har Kirsten en klar overvekt av dialektvarianten *æ'.*, i motsetning til bergensvarianten *e:.* Opposisjonen *æ'/e:.* (bokmål: "er") skiller seg imidlertid noe ut her, ved at Kirsten har flere forekomster av bergensvarianten enn av kristiansandsvarianten, både i A- og B-situasjonen, på tross av at de to variantene har ulik vokalkvalitet. Dette kan skyldes at "er" er et frekvent småord og dermed kan være mer "utsatt" for endring. Ser vi på den språklige konteksten til dette ordet, forekommer bergensvarianten *e:.* ofte i en kontekst med bergenske trekk, for eksempel i uttrykket: *de e: jo de:.*, som samtidig har bergensk intonasjon (kristiansandsvarianten av dette uttrykket blir *de æ' jo de'.*).

Et annet eksempel som bekrefter hypotesen om at lik vokalkvalitet gir høyere modifiering av dette trekket, er pronomenet "hun". Vokalene i kristiansandsvarianten *ho'.* og bergensvarianten *hon* er fonetisk like. Kirsten har høy modifiering av *ho'.* til *ho:.* i intervjuene. Det er nærliggende å anta at *ho:.* er en tilnærming til *hon*. Til sammenlikning forekommer ikke standardvarianten *hu:/hun*, men bare dialektvarianten *ho'.*, i intervjuene med osloinformantene Anette og Eva²⁷.

²⁷ Et unntak her er Eva, som sier at hun bruker *hun* i enkelte situasjoner, også i samtale med kristiansandere (se 5.3). Dette har jeg selv også observert flere ganger. Det er imidlertid ingen belegg for det i intervjuene.

Den rapporterte språkbruken for variabelen KORT sammenfaller med den observerte språkbruken. I tabellen nedenfor har jeg delt variabelen inn i tre, som for de andre informantene. For Kirsten er det imidlertid ikke store utslag i modifieringsfrekvensen når man ser dette trekket som helhet i forhold til småord og sammensatte ord sett isolert.

	Totalt for KORT	Småord	Sammen-satte ord
Modifieringsfrekvens i samtale med bergensere (tilsvarende A-situasjonen)	76	70	86
Modifieringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	59	50	71

Kirsten: Den rapporterte språkbruken for variabel 5 (KORT).

	Totalt for KORT	Småord	Sammen-satte ord
Modifieringsfrekvens i samtale med bergensere (A-situasjonen)	70	70	100
Modifieringsfrekvens i samtale med kristiansandere (B-situasjonen)	53	53	-

Kirsten: Den observerte språkbruken for variabel 5 (KORT).

Kirsten har forholdsvis høy metalingvistisk bevissthet rundt dette trekket. Hun nevner det som et typisk trekk ved kristiansandsdialekten, og den rapporterte språkbruken sammenfaller altså med den observerte språkbruken.

Blir Kirstens bruk av KORT påvirket av skifte i tema? Tabellen nedenfor viser økningen av bergensvarianter etter skifte av tema i de to samtalsituasjonene.

	A-situasjon	B-situasjon
Skifte av tema etter ca...	20 minutter	30 minutter
Total samtaletid	32 minutter	1 time 15 min
Bruk av bergensvarianter i første del av samtalen	67 %	46 %
Bruk av bergensvarianter i siste del av samtalen	70,5 %	57 %

Kirsten: Forekomst av standardvarianter av KORT i de to samtalsituasjonene, delt inn etter samtaletema.

Økningen av bergensvarianter av KORT i A-situasjonen er marginal og kan like gjerne skyldes tilfeldigheter. I B-situasjonen er det imidlertid en liten økning i bruken av bergensvarianter etter ca 30 minutter, det vil si etter at temaet for samtalen dreide i retning bort fra dialekt og dialektbruk. Det at økningen er så liten i begge samtalsituasjoner, på tross av den høye bevisstheten rundt dette trekket, understreker imidlertid det som Kirsten selv sier om at bergensvariantene kommer mer naturlig for henne enn dialektvariantene. Dette kom også frem under variabel 2 - LEN.

For Kirsten er vekslingen mellom dialektformer og bergensformer i forhold til tema mer tydelig når vi går ned på de enkelte setningene, enn når vi ser samtalen som helhet. Et eksempel er følgende setning:

Æ vil gjerne reise te Kristiansand på *besøgg*, det æ jo hjem for *mæ'*, men allikavel når *æ'* snakkår om hjemme *nå'*, så *e:* det Bærgen.

Kirsten bruker her dialektvariantene av LEN (eneste dialektvariant av LEN i A-situasjonen!) og KORT når hun snakker om Kristiansand, men så snart hun snakker om Bergen, bruker hun standardvarianten *e:*. Her er det også verdt å nevne at hun bruker kristiansandstonefall i første del av setningen, men siste del ('så *e:* det Bærgen') uttales med bergensstonefall. Samme type veksling skjer i setningen

Koffor ska'kje *e:* snakke sørrlandsdialekt?

Her bruker hun bergensintonasjon og bergensformer, helt frem til *sørrlandsdialekt*, som uttales med kristiansandstonefall. Bergensformene av KORT forekommer også i sammenheng med det bergenske tonefallet, uavhengig av tema. Et eksempel på dette er et utsagn som Kirsten sier (nærmest hvisker) til seg selv:

Ka e no *de:* da? Huskå æ *de'*?

I første spørsmål bruker hun bergensintonasjon kombinert med bergensvarianter, og i det neste bruker hun kristiansandsintonasjon kombinert med kristiansandsvarianter. Mer om intonasjon i avsnittet nedenfor.

Andre språklige forhold – intonasjon

Kirsten har i enda større grad enn Anette og Eva (se 5.2 og 5.3) modifisert intonasjonen i kristiansandsdialekten. Hun har utstrakt bruk av bergensk tonefall, noe hun også selv er delvis oppmerksom på:

[J]eg mener jo at jeg har enkelte ['sørlandske', min kommentar] ord og endinger jeg bruker, og tonefallet. Eller tonefallet er kanskje bergensdialekt, og ord er sørrlandsdialekt, eller omvendt.

Såvidt jeg kan registrere, er det også en sammenheng mellom Kirstens bruk av bergensvarianter og bruken av det bergenske tonefallet. Særlig tydelig blir dette i forbindelse med variabelen KORT (se ovenfor). Intonasjon er som nevnt ikke en egen språkvariabel i denne oppgaven, så jeg må nøye meg med å konstatere at det sannsynligvis er en sammenheng her, men at nærmere undersøkelser er nødvendig for å kunne si noe sikkert.

5.4.1 Kirsten: Sammenfatning av resultatene fra den kvantitative analysen

Dialektmodifiseringsprosenten for Kirstens observerte språkbruk sammenliknet med modifiseringsprosenten for den rapporterte språkbruken kan sammenfattes slik:

Observert språkbruk	DIFT²⁸	LEN	SUBST	VERB	KORT²⁹
A-samtale	20 (20)	98	27	0	76 (70)
B-samtale	17 (20)	79	9	0	59 (50)
Rapportert språkbruk	DIFT	LEN	SUBST	VERB	KORT
Tenkt A-samtale	53 (25)	85	38	25	70 (70)
Tenkt B-samtale	38 (13)	51	0	13	53 (53)

Kirsten: Observert språkbruk i samtale med bergenser (A-situasjon) og med kristiansander (B-situasjon), sammenliknet med rapportering av språkbruk i en tenkt A-situasjon og en tenkt B-situasjon. Alle fem variabler.

Tabellene viser stort sammenfall mellom den observerte og rapporterte språkbruken til Kirsten. For trekkene DIFT og KORT er det påfallende like resultater, og for LEN, SUBST og VERB er det i grove trekk stor likhet. Kirsten oppgir at hun modifiserer LEN mest, noe som også kom frem i intervjuene. Dessuten oppgir hun noe modifisering av SUBST, og det blir bekreftet i intervjuene. Sett i forhold til det lave antall belegg, er det små marginer som skiller den observerte og den rapporterte språkbruken for VERB. Se ellers drøfting under hvert enkelt språktrekk ovenfor.

Høy modifiseringsfrekvens og ikke så høy variasjonsfrekvens for trekkene LEN og KORT tilsier at Kirsten har endret mye, og at bergensformene er mer eller mindre integrert i språket hennes. En del veksling mellom dialekt- og bergensformer av disse trekkene har hun likevel, noe som kommer tydelig frem i frekvensanalysen. Vekslingen viser seg også innenfor en samtale og innen en setning. Både LEN og KORT er variabler som Kirsten trekker frem som typiske for kristiansandsdialekten, noe som viser at Kirsten oppfatter disse trekkene som markerte. Denne oppfatningen har kanskje ført til både endring og vakling i bruken av trekkene i de to samtalene.

²⁸ Tallene i parentes viser modifiseringsprosenten for *ei*-diftongen. Se ellers drøfting av det aktuelle trekket.

²⁹ Tallene i parentes viser modifiseringsprosenten for småordene av variabelen KORT. Se ellers drøfting av det aktuelle trekket.

I første omgang kan det for mange virke som om Kirsten snakker ren bergensdialekt, dvs. at hun har fått en fullstendig tilpasning til bergensdialekten (se 3.2.1). Går man imidlertid dypere inn i det språklige datamaterialet, ser man at tilpasningen er ufullstendig, fordi hun har beholdt flere kristiansandstrekk (for eksempel veldig mye av DIFT, SUBST og VERB). Når talemålet til Kirsten kan oppfattes som ”bergensk” av mange, tror jeg det er pga. den lave andelen av dialektformer hun bruker av trekkene LEN og KORT, ved siden av hyppig innslag av bergensk tonefall. Siden hun har bodd så lenge i Bergen og likevel har beholdt så mye av disse trekkene, er det lite sannsynlig at tilpasningen noen gang vil bli fullstendig, men det er selvsagt umulig å si noe sikkert om. I denne sammenhengen er det interessant å se på årsaken til at hun har beholdt så mye av DIFT, SUBST og VERB. Hun sier at hun prøver å beholde a-endingene, og dette gjelder både for substantiv og verb. Det samme sier hun om LEN, men her har hun opp gjennom årene oppfattet dette trekket som negativt markert i kristiansandsdialekten, og nå har språkbruken ”festet” seg. Vekslingen viser imidlertid at hun likevel prøver å bruke dialektformene også.

Resultatet av analysen for Kirstens språkbruk viser altså stor endring for enkelte sentrale trekk. Disse trekkene har flere varianter som faller sammen med tilsvarende standardvarianter. Det er derfor vanskelig å si om interferensen hos henne er utslag av tilpasning til bergensdialekten eller om det er en del av en allmenn endringsprosess i retning bokmål (jfr. regionalisering og standardisering, og 3.2.1 om dialektnivellering). Ifølge Kirsten selv har hun alltid likt bergensdialekten og ikke hatt særlig sans for ”østlandsk”, så derfor er det nærliggende å anta at endringen er i retning bergensdialekten. Dette understrekes også av det høye innslaget av bergensk tonefall hun har. Det støtter i så fall Akselbergs (2003, etter Røyneland 2005) påstand om at dialektene har høy prestisje i Norge og at det ikke nødvendigvis er standardtalemålet som folk tilpasser seg (se 3.2.1).

5.5 Informant 4 – Hege

Hege er flytterinformanten min i London. Det primære målet med undersøkelsen av Hegas talemål, har vært å se på hvor godt hun har holdt på dialekten sin, tatt i betraktning at hun ikke har brukt den daglig på mange år. Registrering av variasjon mellom to samtalesituasjoner har vært underordnet, siden det her ikke er snakk om noen annen norsk dialekt som har påvirket daglig etter flytting. Likevel har jeg valgt å ta lydopptak av samtale mellom Hege og en østlending, først og fremst for å kunne få bekreftet, evt. avkreftet, stabiliteten i språkbruken hennes.

Tabellene viser den observerte språkbruken som er samlet inn gjennom to intervjuer med Hege. Tallene blir kommentert og drøftet, bl.a. i forhold til den rapporterte språkbruken som har kommet frem i utfyllingslista.

Variabel 1: diftongbruk (DIFT)

Samtale med østlending (intervju A)

Type	Dialektvariant	Standardvariant
ei	<i>heilt</i>	<i>hele</i> <i>ble (2)</i> <i>helt</i>
au	-	-
øy	<i>avbrøyt</i>	-

Antall dialektformer:	2
Antall standardformer:	4
Totalt antall belegg:	6
Uregelrette varianter:	4
Modifisering i prosent:	67

Samtale med kristiansander (intervju B)

Type	Dialektvariant	Standardvariant
ei	<i>brei</i> <i>breit</i> <i>heile</i> <i>heilt (6)</i>	-
au	<i>blaude</i>	-
øy	-	-

Antall dialektformer:	10
Antall standardformer:	0
Totalt antall belegg:	10
Uregelrette varianter:	0
Modifisering i prosent:	0

Kommentar til variabel 1 (DIFT):

For denne variabelen er det diftongen *ei* som har flest belegg. Dette så vi også i analysene av de tre andre informantenes språkbruk. Også hos Hege peker den frekvente formen *hel/heil* seg ut. Den utgjør 3 av 5 belegg i A-situasjonen og 6 av 9 belegg i B-situasjonen. I A-situasjonen veksler hun mellom dialektvarianten *heilt* og standardvariantene *hele* og *helt*, mens hun i B-situasjonen utelukkende bruker dialektvariantene *heile* og *heilt*. Det kan slik se ut til at dialektvarianten av dette ordet kommer mer naturlig for Hege. For å si noe mer sikkert om dette, hadde det imidlertid vært ønskelig med et høyere antall belegg.

Modifiseringsfrekvensen for diftongen *ei* i intervjuene må sees i lys av at antall belegg er svært lavt (5). Heller ikke antall belegg for denne diftongen i utfyllingslista er så høyt (7 belegg), og dermed vil endring i bare én variant gi store utslag på prosentangivelsen. Tar vi høyde for dette, stemmer den rapporterte og den observerte språkbruken i grove trekk overens. Begge viser ingen eller liten modifisering i samtale med kristiansander og høy modifisering i samtale med østlendinger (dvs. høy variasjonsfrekvens), særlig når det gjelder *ei*-diftongen, men også *au* og *øy*.

	<i>ei, au, øy</i>	Bare <i>ei</i>
Modifiseringsfrekvens i samtale med østlendinger (tilsvarende A-situasjonen)	47	57
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	13	0

Hege: Den rapporterte språkbruken for variabel 1 (DIFT): bruken av *ei/au/øy* i forhold til bruken av *ei*.

	<i>ei, au, øy</i>	Bare <i>ei</i>
Modifiseringsfrekvens i samtale med østlendinger (A-situasjonen)	67	80
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (B-situasjonen)	0	0

Hege: Den observerte språkbruken for variabel 1 (DIFT): bruken av *ei/au/øy* i forhold til bruken av *ei*

Variabel 2: lenisering (LEN)

Samtale med østlending (intervju A)

Type	Dialekt-variant	Mellom-variant	Standard-variant
innlyd	<i>uden</i>	<i>arbeids- tilla(d)telse må(d)te (2) må(d)tår teba(g)ke u(d)te</i>	<i>hetår i løp'a like lite mulighet måte (2) måtår (2) nærheten tebake (5) uka (2) ute (2) utkanten utlenning utvikla ytår</i>
utlyd	-	-	<i>avbrøyt ut (4)</i>

Antall dialektformer:	1
Antall mellomformer:	6
Antall standardformer:	28
Totalt antall belegg:	35
Uregelrette varianter:	34
Modifisering i prosent:	97

Samtale med kristiansander (intervju B)

Type	Dialekt-variant	Mellom-variant	Standard-variant
innlyd	<i>alligevel (2) brugår blaude håbår (2) hedår (v.) lide lige i løb'a måde (4) måden (2) tebage</i>	<i>bru(g)ke li(d)te må(d)te (3) må(d)ten teba(g)ke trygg- he(d)ten (2) vi(d)te</i>	<i>brukår lite mulihetår (2) språket tebake (2) utadvendt utdype uttrykk åpne</i>

	<i>tebage- holden uddybe udtrykk (2) udtrykke åbent åbna åbne</i>		
utlyd	<i>rig sannhed språg ud (3) usikkårhed</i>	<i>ba(g)k mo(d)t trygghe(d)t</i>	<i>mat språk ut (2)</i>

Antall dialektformer:	33
Antall mellomformer:	13
Antall standardformer:	16
Totalt antall belegg:	62
Uregelrette varianter:	29
Modifisering i prosent:	47

Kommentar til variabel 2 (LEN):

Modifiseringsfrekvensen i A-situasjonen er svært høy for denne variabelen, hele 97 %. Hege bruker mange standardvarianter også i B-situasjonen, men her er det likevel en liten overvekt av dialektvarianter.

Hege oppfatter lenisering som et sentralt trekk i kristiansandsdialekten. Når hun i intervjuet blir spurt om typiske trekk ved kristiansandsdialekten, svarer hun:

Kristiansandsdialekten er ganske brei i forhold til østlandsk. Vi snakker mer utydelig, på en måte, lenger bak i halsen. [...] Jeg tror nok jeg selv bruker disse breie trekkene, absolutt. Av og til prøver jeg å snakke mindre på den måten, f.eks. med østlendinger. Da snakker jeg forfina kristiansandsk, sier 'måte' i stedet for 'måde'.

Dette kan tyde på at lenisering er en typisk dialektmarkør for Hege og at dette trekket i teorien vil være mest utsatt for endring hos henne. Den høye modifiseringsfrekvensen og vekslingen bekrefter dette.

En situasjonell veksling forekommer mellom dialektvariantene *hedår*, *i løb'a* (= i løpet av), *uddybe* og *lige* i B-situasjonen og tilsvarende standardvarianter *hetår*, *i løp'a*, *utdype* og *like* i A-situasjonen. Det er for øvrig også interessant å se den kontekstuelle opposisjonen mellom de to samtalsituasjonene når det gjelder ordene "måte" og "tilbake". Hege bruker kun dialektvarianten og mellomvarianten (*måde/måd(t)e* og *tebage/tebag(k)e*) i B-situasjonen og mellomvarianten og standardvarianten (*måd(t)e/måte* og *tebag(k)e/tebake*) i A-situasjonen. Vekslingen kan tyde på at dialektvariantene har en noe negativ markeringsverdi for Hege og at hun derfor vakler i bruken av dem.

Denne oppfatningen understrekes av den omfattende vekslingen mellom dialekt-, mellom- og standardvarianter av enkeltformer i B-situasjonen. Over halvparten (63 %) av alle beleggene i B-situasjonen er gjenstand for veksling, og nesten halvparten av disse beleggene igjen (46 %) er mellomvarianter og standardvarianter. I tabellform ser dette slik ut:

	B-situasjonen
Totalt antall belegg	62
Antall belegg som er gjenstand for veksling	39 (= 63 %)
Hvorav antall dialektvarianter	21 (= 54 %)
Hvorav antall mellomvarianter og/eller standardvarianter	18 (= 46 %)

Som vi har sett for Anette og Kirsten, kan vi se en økning i bruken av harde konsonanter utover i samtalen. Også hos Hege er det påfallende at økningen kommer ved skifte av tema.

	B-situasjon
Bruk av harde konsonanter tiltar ved ca...	30 minutter
Total samtaletid	55 minutter
Bruk av harde konsonanter i første del av samtalen	34,5 %
Bruk av harde konsonanter i siste del av samtalen	59 %

Som hos de øvrige informantene, er det heller ikke hos Hege mulig å peke ut noen klar posisjon i ordet der de blande konsonantene holder seg best. Vi ser nedenfor at modifiseringen er høyest der trekket kommer i utlyd, men her er det snakk om så små nyanser at noen klar konklusjon ikke kan trekkes.

	Modifisering i A-situasjon	Modifisering i B-situasjon
Innlyd	97 %	46 %
Utlyd	100 %	50 %

Hege: modifisering av variabelen LEN i forhold til trekkets plassering.

Hege oppgir noe mindre bruk av standardformer i utfyllingslista enn det som kommer frem i intervjuene, særlig B-situasjonen. Det kan bety at hun ikke er så bevisst på egen bruk av dette trekket. Generelt ser det ut til at Hege har en realistisk oppfatning av hvordan hun prater i ulike situasjoner, og hun trekker særlig frem blande konsonanter i denne sammenhengen. Når det imidlertid kommer til *hvor ofte* hun bruker konkrete språktrekk, blir det mer usikkert. Under gjennomgangen av utfyllingslista sier hun også at det er vanskelig for henne å huske hva slags norske former hun bruker, siden hun ikke snakker norsk til daglig.

Modifiseringsfrekvens i samtale med østlendinger (tilsvarende A-situasjonen)	72
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	10

Hege: Den rapporterte språkbruken for variabel 2 (LEN).

Modifiseringsfrekvens i samtale med østlendinger (A-situasjonen)	97
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (B-situasjonen)	47

Hege: Den observerte språkbruken for variabel 2 (LEN).

Variabel 3: Substantiv i bestemt form flertall (SUBST)

Samtale med østlending (intervju A)

Dialektvariant	Standardvariant
<i>kundane</i>	<i>kristiansanderne</i>
<i>butikk-kjedane</i>	<i>varene</i>
<i>butikkane</i>	

Antall dialektformer:	3
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	2
Totalt antall belegg:	5
Uregelrette varianter:	2
Modifisering i prosent:	40

Samtale med kristiansander (intervju B)

Dialektvariant	Standardvariant
<i>dagan</i>	-
<i>konsonantane</i>	
<i>konsonantan</i>	
<i>oran</i>	
<i>årane</i>	

Antall dialektformer:	5
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	0
Totalt antall belegg:	5
Uregelrette varianter:	0
Modifisering i prosent:	0

Kommentar til variabel 3 (SUBST):

Hege bruker hovedsakelig dialektvariantene av denne variabelen, men hun har to forekomster av *-ene*-endelser i A-situasjonen. Dette gir en modifiseringsfrekvens på hele 40, noe som skyldes det lave variabelbelegget i samtalen. Formen *kristiansanderne* brukte hun som en direkte gjentakelse etter spørsmålet fra den østlandske intervjueren. Dette understreker Heges utsagn om at hun ubevisst tilpasser seg samtalepartneren.

At bruken av dette trekket er ubevisst, viser også den rapporterte språkbruken når det gjelder dette trekket. Hege mener at hun bare bruker *-an/-ane*-endelser. *Hvilken* av disse ”sørlandsendelsene” (*-an/-ane*) hun imidlertid bruker, ser ut til å være vilkårlig. Dette viser både den rapporterte og den observerte språkbruken hennes.

Modifiseringsfrekvens i samtale med østlendinger (tilsvarende A-situasjonen)	0
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	0

Hege: Den rapporterte språkbruken for variabel 3 (SUBST).

Modifiseringsfrekvens i samtale med østlendinger (A-situasjonen)	40
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (B-situasjonen)	0

Hege: Den observerte språkbruken for variabel 3 (SUBST).

Variabel 4: Preteritumsending av verb 1. klasse (a-verb) (VERB)

Samtale med østlending (intervju A)

Dialektvariant	Standardvariant
<i>lengta</i>	-
<i>jobba (4)</i>	
<i>savna</i>	
<i>tilpassa</i>	
<i>merka</i>	
<i>utvikla</i>	

Antall dialektformer:	9
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	0
Totalt antall belegg:	9
Uregelrette varianter:	0
Modifisering i prosent:	0

Samtale med kristiansander (intervju B)

Dialektvariant	Standardvariant
<i>prata</i>	-
<i>snakka (3)</i>	
<i>landa</i>	
<i>banna</i>	
<i>lukka</i>	

Antall dialektformer:	7
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	0
Totalt antall belegg:	7
Uregelrette varianter:	0
Modifisering i prosent:	0

Kommentar til variabel 4 (VERB):

Som hos de andre informantene, ser vi her utelukkende bruk av *a*-endinger, dvs. dialektvarianter. Hege rapporterte språkbruk viser det samme:

Modifiseringsfrekvens i samtale med bergensere (tilsvarende A-situasjonen)	0
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	0

Hege: Den rapporterte språkbruken for variabel 4 (VERB).

Variabel 5: Kort trykksterk vokal i utlyd og i visse ordsammensetninger (KORT)

Samtale med østlending (intervju A)

Type	Dialektvariant	Standardvariant
Småord med <i>lik</i> vokal-kvalitet i dialektvariant og standardvariant	<i>di'</i> <i>de'</i> (4) <i>æ'</i> (= er) <i>på'</i>	<i>nå:</i> (3) <i>da:</i> <i>de:</i> (2) <i>va:</i> (= var)
Småord med <i>ulik</i> vokal-kvalitet i dialektvariant og standardvariant	-	<i>me:</i>
Sammen-satte ord	-	-

Antall dialektformer:	7
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	8
Totalt antall belegg:	15
Uregelrette varianter:	8
Modifisering i prosent:	53

Samtale med kristiansander (intervju B)

Type	Dialektvariant	Standardvariant
Småord med <i>lik</i> vokal-kvalitet i dialektvariant og standardvariant	<i>du'</i> (2) <i>nå'</i> (5) <i>æ'</i> (8) (= er) <i>de'</i> (9) <i>i'</i> <i>på'</i> (2)	<i>va:</i> (= hva) <i>nå:</i> (5) <i>på:</i>
Småord med <i>ulik</i> vokal-kvalitet i dialektvariant og	<i>ho'</i> (3) <i>te'</i> (2) <i>mæ'</i> (= meg)	-

standard-variant		
Sammen-satte ord	-	-

Antall dialektformer:	33
Antall mellomformer:	0
Antall standardformer:	7
Mulige posisjoner for regelrette varianter:	40
Uregelrette varianter:	7
Modifiseringsfrekvens:	18

Kommentar til variabel 5 (KORT):

Variabelbelegget i A-situasjonen er ikke så godt som i B-situasjonen, slik at mange småord her blir stående med kun én representasjon/ett belegg. Som hos de andre informantene, er det

også hos Hege flest belegg for småordene. Det er ingen belegg for de sammensatte ordene i intervjuene.

Ser vi på de to samtalsituasjonene som helhet, tyder de på at Hege har en forholdsvis stabil bruk av dialektvariantene av dette trekket. Hun vakler likevel litt i bruken, noe som særlig gir utslag i samtale med en østlending. I A-situasjonen er nemlig beleggene jevnt fordelt på dialektvarianter og standardvarianter. I B-situasjonen er det mindre veksling og en klar overvekt av dialektvarianter.

Er det forskjell på modifiseringen av småord som har *lik* vokalkvalitet i dialektvariant og standardvariant og de som har *ulik* vokalkvalitet? I samtale A er det kun ett belegg for småord som har *ulik* vokalkvalitet i dialektvariant og standardvariant. Dette belegget er standardvarianten *me:*. Ifølge hypotesen om at småordene med *lik* vokalkvalitet i standardvariant og dialektvariant sannsynligvis modifiseres lettere enn de med *ulik* vokalkvalitet, skulle man tro at Hege hadde holdt bedre på dialektformen *mæ'* her. Bruken av standardvarianten kan være tilfeldig, men det er lite trolig hvis vi ser på den rapporterte språkbruken. Hege mener nemlig også selv at hun kun bruker standardvarianten *me:*. Dette har hun oppgitt to ganger i utfyllingslista. Dialektvariantene av småord med *ulik* vokal er stabile i B-situasjonen. Her er det altså ingen modifisering. Modifiseringsprosenten for småordene med *ulik* vokalkvalitet er dermed i A-situasjonen 100 % og i B-situasjonen 0 %. Prosenten i A-situasjonen blir imidlertid noe misvisende, siden det her kun er ett belegg.

Vekslingen skjer dermed primært for de ordene som har *lik* vokal i dialekt- og standardvariant, og det gjelder særlig det frekvente ordet *nå'/nå:*. Hun bruken kun standardvarianten av dette ordet i A-situasjonen. I B-situasjonen er beleggene jevnt fordelt på dialektvarianter og modifiserte varianter. Det faller nok ganske naturlig for Hege å si *nå:*, selv om hun blir mer usikker og veksler mellom dialekt- og standardvariant når hun snakker med en annen kristiansander. Heges bruk av *nå'/nå:* bekrefter altså hypotesen. Vi har imidlertid også et eksempel på det motsatte, ved at Hege foretrekker dialektvarianten *de'* fremfor standardvarianten *de:*, både i A- og B-situasjonen. Ser vi dessuten på *alle* beleggene som har *lik* vokal i dialekt- og standardvariant, modifiserer hun 50 % av dem i A-situasjonen og 21 % av dem i B-situasjonen. Tatt i betraktning at Hege ikke har brukt dialekten sin daglig på mange år, er modifiseringsprosenten ganske høy. Jeg synes imidlertid ikke det peker seg ut noen klar tendens i de to intervjuene, og dette støttes av den rapporterte språkbruken.

	Totalt for KORT	Småord	Sammen-satte ord
Modifiseringsfrekvens i samtale med østlendinger (tilsvarende A-situasjonen)	63	44	86
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (tilsvarende B-situasjonen)	53	30	86

Hege: Den rapporterte språkbruken for variabel 5 (KORT).

	Totalt for KORT	Småord	Sammen-satte ord
Modifiseringsfrekvens i samtale med østlendinger (A-situasjonen)	53	53	-
Modifiseringsfrekvens i samtale med kristiansandere (B-situasjonen)	18	18	-

Hege: Den observerte språkbruken for variabel 5 (KORT).

Når det gjelder *sammensatte ord*, er det ingen belegg for disse i intervjuene. Denne variabelen er dermed også delt inn i tre, som hos de andre informantene. Den totale rapporterte modifiseringsfrekvensen for KORT er såpass høy som 53 %, pga. modifiseringsprosenten på 86 for de sammensatte ordene. Ser vi småordene for seg, stemmer modifiseringsprosenten i intervjuene grovt sett med Heges rapportering.

På grunn av det lave variabelbelegget i A-situasjonen, er det vanskelig å si noe sikkert om hvorvidt Hege øker bruken av standardvarianter utover i samtalen. Vi kan likevel systematisere forekomstene: Hvis vi også her setter et skille der temaet skifter til dagligdagse ting som ikke har noe med flytting og dialekt å gjøre, så bruker Hege flere dialektvarianter enn standardvarianter (men bare 5 mot 4, tilsvarende 44 % modifisering) før skiftet og flere standardvarianter enn dialektvarianter (men bare 3 mot 2, tilsvarende 60 % modifisering) etter skiftet. I B-situasjonen finner vi ingenting som støtter funnene hos de tre andre informantene. Tallene bekrefter imidlertid at Hege har en stabil bruk av dialektvarianter for KORT i B-samtalen, og tilpasser seg intervjueren fra Oslo i stor grad i A-samtalen.

	A-situasjon	B-situasjon
Skifte av tema skjer etter ca...	15 minutter	30 minutter
Total samtaletid	23 minutter	51 minutter
Bruk av standardvarianter i første del av samtalen	44 %	19 %
Bruk av standardvarianter i siste del av samtalen	60 %	14 %

Hege: Forekomst av standardvarianter av KORT i de to samtalsituasjonene, delt inn etter samtaletema.

Andre språklige forhold – intonasjon

I likhet med de tre andre flytterinformantene, har også Hege tatt opp noe av prosodien i språket på tilflyttingsstedet. I intervjuene registrerer jeg flere tilfeller der Hege bruker engelsk prosodi på norske ord og uttrykk (ca 30 i A-situasjonen og ca 20 i B-situasjonen). Jeg har imidlertid heller ikke her gått nærmere inn i datamaterialet. Jeg synes likevel Heges bruk av engelsk prosodi preger hennes norske språk i såpass stor grad i intervjuene at det er naturlig å kommentere det her.

5.5.1 Hege: Sammenfatning av resultatene fra den kvantitative analysen

Dialektmodifiseringsprosenten for Heges observerte språkbruk sammenliknet med modifiseringsprosenten for den rapporterte språkbruken kan sammenfattes slik:

Observert språkbruk	DIFT³⁰	LEN	SUBST	VERB	KORT³¹
A-samtale	67 (80)	97	40	0	53 (53)
B-samtale	0 (0)	47	0	0	18 (18)
Rapportert språkbruk	DIFT	LEN	SUBST	VERB	KORT
Tenkt A-samtale	47 (57)	72	0	0	63 (44)
Tenkt B-samtale	13 (0)	10	0	0	53 (30)

Hege: Observert språkbruk i samtale med østlending (A-situasjon) og med kristiansander (B-situasjon), sammenliknet med rapportering av språkbruk i en tenkt A-situasjon og en tenkt B-situasjon. Alle fem variabler.

Det er relativt godt samsvar mellom den rapporterte og den observerte språkbruken til Hege. Det avviket som peker seg noe ut, er den høye modifiseringen av LEN i B-situasjonen i forhold til rapporteringen. Det er her nærliggende å spørre seg om Hege følger den allmenne utviklingen av dette trekket (jfr. Kostøl 2002). Dette vil jeg komme tilbake til under 5.7.2, da jeg sammenlikner flytterinformantenes språkbruk med kontrollgruppa.

Tallene viser at Hege har stabil bruk av dialektvarianter i B-situasjonen. Dette gjelder særlig for trekkene DIFT, SUBST og VERB. For variabelen KORT er det noe mer veksling, men i B-situasjonen har hun en klar overvekt av dialektvarianter. Som nevnt bruker hun også mye standardformer av LEN i B-situasjonen, men oppgir få standardformer i utfyllingslista.

Variasjonsfrekvensen mellom de to samtalsituasjonene av DIFT, LEN og KORT er høyere for Hege enn for de tre andre informantene. Dette understreker hvor lite integrert standardformene er hos Hege.

³⁰ Tallene i parentes viser modifiseringsprosenten for *ei*-diftongen.

³¹ Tallene i parentes viser modifiseringsprosenten for småordene av variabelen KORT.

5.6 Kontrollgruppa: sammenfatning av resultater

Frekvensanalysen av kontrollgruppas språkbruk er basert på deres rapportering gjennom utfyllingslista. Et lite forbehold må tas når det gjelder den rapporterte språkbruken, men deres opplysninger stemmer godt overens med mitt inntrykk av deres språkbruk.

Nedenfor følger en kort tabelloversikt over modifieringsprosenten til hver enkelt kontrollinformant. Hvilke spesifikke varianter kontrollinformantene har valgt, går frem av utfyllingslista (se vedlegg). Se ellers 5.1 for informasjon om hvordan jeg har tolket informantenes opplysninger om egen språkbruk.

	Kontrollinformant 1		Kontrollinformant 2		Kontrollinformant 3	
	A-sit.	B-sit.	A-sit.	B-sit.	A-sit.	B-sit.
Variabel 1: DIFT	27	27	20	13	27	27
Variabel 2: LEN	7	7	7	7	37	30
Variabel 3: SUBST	0	0	0	0	0	0
Variabel 4: VERB	0	0	0	0	0	0
Variabel 5: KORT	6	6	0	0	13	13

Kontrollgruppe: Detaljoversikt over de enkelte kontrollinformanters modifieringsfrekvens for hver variabel. Rapportert språkbruk.

Som vi ser av tabellen ovenfor, har de tre kontrollinformantene oppgitt nokså sammenfallende bruk av varianter. Kontrollinformant 3 avviker imidlertid litt fra de to øvrige, med noe høyere modifieringsprosent for LEN.

Jeg har funnet det hensiktsmessig å operere med en gjennomsnittlig modifieringsprosent for hele kontrollgruppa. Dette går frem av tabellen nedenfor:

Rapportert språkbruk	DIFT	LEN	SUBST	VERB	KORT
Tenkt A-situasjon	25	17	0	0	6
Tenkt B-situasjon	22	15	0	0	6

Kontrollgruppe: Gjennomsnittlig rapportert modifieringsfrekvens for en tenkt A-situasjon og en tenkt B-situasjon. Alle variabler.

Mobiliteten i samfunnet vårt har gjort at også mange forskjellige dialekter snakkes i Kristiansand i dag. Så kontrollgruppa mi har jo også måttet stå foran møte med andre dialekter og blitt påvirket av dem. Likevel ser vi lav modifiering hos kontrollinformantene.

Som hos flytterinformantene, ser vi også hos kontrollgruppa en stabil bruk av SUBST og VERB. Kontrollgruppa har høyest modifiering av DIFT, tett fulgt av LEN.

Modifiseringen av KORT er svært lav og gjelder bare de sammensatte ordene. De oppgir ingen modifisering av småordene. Kontrollgruppa har svært lav variasjon i språkbruken sin, slik at modifiseringsfrekvensen er stort sett lik i samtale med kristiansandere og folk med andre dialekter. De oppgir likevel at de bruker litt flere standardvarianter når de snakker med barna og når de er på jobb.

I fremstillingen videre vil jeg drøfte resultatene som har kommet frem i frekvensanalysen samlet for alle informantene, og se dette i forhold til språkbruken til kontrollgruppa.

5.7 Drøfting av det samlede resultatet for flytterinformantene

Tabellene nedenfor viser de fire flytterinformantenes observerte språkbruk for hver språkvariabel i A- og B-situasjonen (samtale med østlending/bergenser hhv. samtale med kristiansander), sett i forhold til den gjennomsnittlige modifiseringsprosenten av det aktuelle trekket.

	Flyttergruppa samlet	Anette	Eva	Kirsten	Hege
DIFT	47	17	85	20	67
LEN	79	22	97	98	97
SUBST	19	9	0	27	40
VERB	0	0	0	0	0
KORT	39	4	24	76	53

Modifiseringsfrekvensen i prosent for flytterinformantene i A-situasjonen, fordelt på hver enkelt språkvariabel og sett i forhold til gjennomsnittlig modifiseringsfrekvens i prosent for flytterinformantene samlet. Observert språkbruk.

	Flyttergruppa samlet	Anette	Eva	Kirsten	Hege
DIFT	28	12	83	17	0
LEN	63	27	97	79	47
SUBST	8	0	22	9	0
VERB	0	0	0	0	0
KORT	23	6	8	59	18

Modifiseringsfrekvensen i prosent for flytterinformantene i B-situasjonen, fordelt på hver enkelt språkvariabel og sett i forhold til gjennomsnittlig modifiseringsfrekvens i prosent for flytterinformantene samlet. Observert språkbruk.

	Flytter- gruppe	Kontroll- gruppe	Anette	Eva	Kirsten	Hege
Modifiseringsfrekvens A-situasjon	37	10	10	41	44	51
Modifiseringsfrekvens B-situasjon	24	9	9	42	33	13
Variasjonsfrekvens	13	1	1	-1	11	38

Samlet modifiseringsfrekvens i prosent i hhv. A- og B-situasjonen og variasjonsfrekvensen mellom de to situasjonene. Alle flytterinformantene (observert språkbruk) og kontrollgruppa.

I en dialektkontaktsituasjon vil språkbrukerne vanligvis ha mange varianter å velge mellom (se 3.2.1). Det har vi sett i frekvensanalysen for flytterinformantene. Deres beskrivelse av dialektene deres som "blandingsdialekter" stemmer godt overens med de resultatene som fremkommer av frekvensanalysene, særlig for Eva og Kirsten. Vi finner stor grad av interferens fra standard østnorsk hhv. bergensdialekt i kristiansandsdialekten, noe som viser seg i veksling mellom dialekt- og standard-/bergensformer.

Interferensen er ulikt fordelt hos de fire informantene. Tallene viser at Anette i begge intervjusituasjoner har lavest modifiering av de fire flytterinformantene. Modifieringsprosenten for Anette ligger faktisk likt med modifieringsprosenten til kontrollgruppa i begge intervjusituasjoner. Den andre Oslo-informanten, Eva, har høyere modifiering i begge intervjusituasjoner enn Anette. Når vi leser modifieringsprosenten for Eva, må vi ta høyde for at det for trekket LEN egentlig er snakk om lite endring siden oppveksten. Tallet blir dermed noe misvisende.

Verken Anette eller Eva varierer språket sitt nevneverdig mellom de to samtalsituasjonene. Dette kan tolkes som et uttrykk for at Anette generelt bruker mange dialektformer og at Eva generelt bruker mange standardformer, eller at begge opplevde de to samtalsituasjonene som like. Når det gjelder Anette, mener jeg det siste er mest sannsynlig. Dette synet støttes av hennes egne uttalelser om de to samtalene, samt den konkrete rapporterte språkbruken (se 5.2). For Evas del tror jeg den lave variasjonsfrekvensen tyder på at hun generelt bruker mange standardformer, noe som også støttes av den rapporterte språkbruken hennes (se 5.3).

Kirsten har også forholdsvis høy modifieringsfrekvens i begge situasjoner, men noe mer variasjon mellom dem. Hun har høyere modifiering av KORT enn Eva, mens Eva har høyere modifiering av DIFT. For Kirstens del tror jeg modifieringen av KORT i stor grad blir bestemt av intonasjonen (se 5.4).

London-informanten Hege har den høyeste modifieringsprosenten for alle variablene i A-situasjonen. Jeg velger å tolke den som en bekreftelse på hennes egen påstand om at hun lett tilpasser seg andre når hun snakker. Det kan også tenkes at hun har tatt med seg mange standardformer fra oppholdet sitt i Oslo før hun flyttet til London for godt. Samtidig har Hege lavest modifiering i B-situasjonen. Det tyder på at hun langt på vei har beholdt dialektvariantene av de fem språkvariablene, fordi hun ikke har interaksjon med andre norske dialekter til daglig. Det sier hun også selv:

Tror jeg snakker minst like kristiansandsk nå som før. Nå har jeg ikke kontakt med nordmenn fra andre steder i Norge, så jeg har ingen som gjør at jeg kan tilpasse meg en annen dialekt. (Hege)

Heges høye modifisering av LEN også i B-situasjonen vil jeg imidlertid se nærmere på i sammenlikningen med kontrollgruppas språkbruk (5.7.4).

De språklige strategiene et individ velger ved skifte av språkmiljø, kan summeres opp slik (Omdal 1994:233):

1. Individet holder fast ved sitt tidligere talemål.
2. Individet modifiserer talemålet i retning av tilflyttingsstedets talemål eller mer normalisert talemål.
3. Individet bruker situasjonsbestemte talemålsvarieteter, avhengig av kommunikasjonssituasjonen.

Det er naturlig nok vanskelig å putte enkeltindivider i slike definerte båser, men generelt sett kan vi (ut fra tabellene ovenfor) oppsummere med at Anette i store trekk har holdt fast ved kristiansandsdialekten sin, eller i hvert fall fulgt kontrollgruppas utvikling (jfr. strategi 1), men hun bruker enkelte standardvarianter (særlig av LEN) i samtale med østlendinger (jfr. strategi 3). Dette kommer imidlertid ikke helt frem i A-situasjonen. Eva har modifisert talemålet sitt en god del i retning av normalisert talemål, og modifiseringen ser ikke ut til å være særlig situasjonsavhengig (jfr. strategi 2). Analysen viser også at Kirsten har en forholdsvis stabil bruk av bergensvarianter, dvs. at hun har modifisert talemålet sitt i retning av bergensmålet (jfr. strategi 2), men har noe situasjonsbestemt variasjon (jfr. strategi 3). Hege har, i likhet med Anette, holdt fast ved kristiansandsdialekten sin (jfr. strategi 1), men har mange standardvarianter i repertoaret sitt som hun bruker i samtale med østlendinger (jfr. strategi 3). Dette sammenfaller også godt med hva informantene selv uttaler om egen språkbruk:

Jeg tror nok at jeg prater mer sørlandsk enn jeg gjør. Jeg *vil* gjerne prate mer sørlandsk enn jeg gjør! [...] Jeg er sørlending, jeg prater sørlandsk. Men selvfølgelig så språker jeg jo, jeg har jo mange ord som ikke jeg ville sagt hjemme. I mange sammenhenger snakker jeg mye penere enn jeg ellers ville gjort. (Anette)

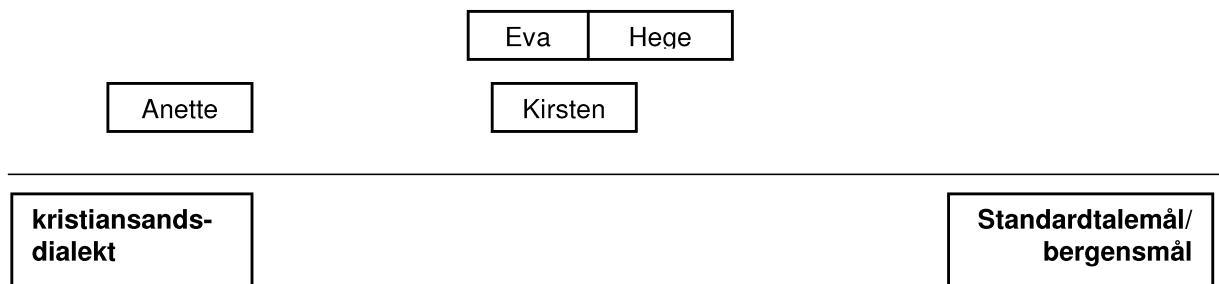
Pent kristiansandsk, fise fint kanskje – med negativt fortegn. [...] Jeg snakker mye mer tilnærma bokmål enn det du [dvs. jeg som intervjuer, min kommentar] gjør. Det er ord og uttrykk som jeg merker at jeg er blitt påvirket av å bo i Oslo. [...] Når jeg snakker med østlendinger, slapper jeg mer av. Med sørlendinger prøver jeg mer å holde litt på... ikke at jeg begynner med bløde konsonanter og overdriver, men jeg tror nok jeg er mer bevisst, ja. (Eva)

Mer bergensdialekt, såpass mye har jeg lagt om. Jeg snakker en større andel bergensdialekt enn sørlandsdialekt til daglig. [...] Hvis jeg snakker med en kunde på jobben, så snakker jeg kanskje mer bevisst bergensdialekt. (Kirsten)

Tror jeg snakker temmelig kristiansandsk fremdeles. [...] Kommer an på hvem jeg snakker med. Hvis jeg snakker med noen som snakker østlandsk, vil jeg automatisk si f.eks. "kjedelig" i stedet for "kjørrt". Jeg tror jeg har en tendens til å tilpasse meg de jeg prater med. (Hege)

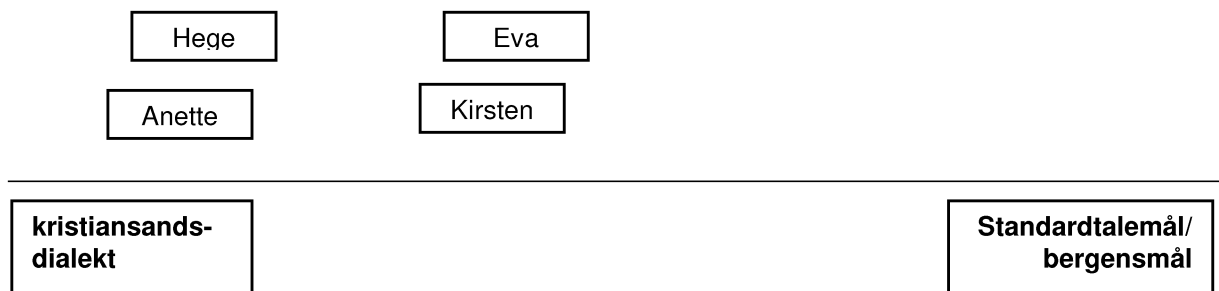
Som vi ser, er det ikke snakk om en fullstendig veksling mellom to ulike varieteter hos noen av informantene. Snarere kan vi si at informantene både kodeveksler og kodeblander i både A- og B-situasjonen, men i ulik grad (se også Mæhlum 1986, 1992 og Røyneland 1994). Dette kan bekrefte det jeg var inne på i 3.2.1 om at det ikke kan settes opp et skarpt skille mellom de to begrepene. Et begrep som "kodeglidning" eller "kodevakling" kan også være aktuelt å bruke på en slik strategi (Mæhlum 1992:314). Det vekslingsforholdet som informantene viser i de to samtalesituasjonene, kan illustreres ved hjelp av følgende akse (plasseringen av informantene er basert på den samlede modifieringsfrekvensen til hver informant, se tabellen ovenfor):

A-situasjonen (samtale med østlending/bergenser)

Figur: Informantenes språklige strategier i samtale med østlending/bergenser (A-situasjonen). Observert språkbruk.

B-situasjonen (samtale med kristiansander)

Figur: Informantenes språklige strategier i samtale med kristiansander (B-situasjonen). Observert språkbruk.

Illustrasjonene viser informantenes grad av modifisering (blanding/veksling mellom de to varietetene) i A-situasjonen hhv. B-situasjonen. Informantene er plassert på en kontinuerlig skala med ”kristiansandsdialekt” på den ene siden og ”standardtalemål/bergensmål” på den andre siden. Her må jeg minne om at figurene illustrerer informantenes bruk av de fem språklige variablene jeg har valgt ut til denne undersøkelsen. Andre variabler, som for eksempel intonasjon, ville sannsynligvis gitt større utslag på skalaen.

Som figurene viser, ligger de fire informantene nærmere ”kristiansandsdialekt” enn ”standardtalemål/bergensmål”. Det betyr at de alle har holdt på dialekten sin, men i ulik grad. I A-situasjonen peker Anette seg ut som en motsetning til de tre øvrige. Selv om vi tar høyde for den rapporterte språkbruken hennes (som viser noe mer modifisering i en tenkt A-situasjon, se 5.7.1 nedenfor), vil Anette ha lav modifisering i forhold til de tre andre i samtale med østlendinger. Det som ellers er påfallende, er Heges variasjon mellom de to situasjonene, i forhold til den stabile språkbruken til de tre andre. Det at både Eva og *Kirsten* har omtrent like høy modifisering og ikke Eva og *Anette* (som har flyttet til samme by), understreker for øvrig betydningen av de individuelle, sosiale faktorene som bakgrunn for språkbruken. Antakelig har bostedet i dette tilfellet hatt underordnet betydning for modifiseringsgraden.

5.7.1 Rapportert vs. observert språkbruk – en oppsummering

Den rapporterte språkbruken har i denne undersøkelsen vært nyttig når det gjelder å nyansere informantenes språkbruk, samt gi utfyllende informasjon om enkelttrekk. Når det gjelder eventuelt samsvar mellom den observerte og den rapporterte språkbruken, har jeg hatt en grundig gjennomgang av dette for den enkelte informant ovenfor (se 5.2-5.5). Den rapporterte språkbruken til informantene kan oppsummeres i følgende tabell:

	Flytter- gruppe	Anette	Eva	Kirsten	Hege
Modifiseringsfrekvens i en tenkt A-situasjon	43	17	47	72	35
Modifiseringsfrekvens i en tenkt B-situasjon	19	8	35	26	8
Variasjonsfrekvens	24	7	12	46	27

Samlet modifiseringsfrekvens i prosent i en tenkt hhv. A- og B-situasjon og variasjonsfrekvensen mellom de to situasjonene. Alle flytterinformantene enkeltvis og samlet. Rapportert språkbruk.

Sammenlikner vi med tilsvarende tabell for den observerte språkbruken (se 5.7), viser den rapporterte språkbruken samme tendens for de fire informantene: Flytterinformantene som gruppe har høyere modifisering i en tenkt A-situasjon enn i en tenkt B-situasjon. Anette har den laveste modifiseringen, Eva og Kirsten har endret språket sitt i relativt stor grad, og Hege

har stor bruk av dialektvarianter i samtale med kristiansandere. Slik sett stemmer resultatene mine med bl.a. Røsstads (2005) konklusjoner om at samsvaret mellom rapportert og observert språkbruk først og fremst er å finne i de *relative tendensene* og ikke på det absolutte nivået (se 4.2.1).

Variasjonsfrekvensen (dvs. forskjellen i modifisering) mellom den tenkte A- og B-situasjonen er noe høyere enn det som kom frem i intervjuene. Dette mener jeg er naturlig, siden intervjuene som nevnt er ”øyeblikksbilder” og ikke nødvendigvis fanger bredden i informantenes språkbruk.

I talemålsundersøkelser er det vanlig at informanter overrapporterer dialektvarianter (se for eksempel Kostøl 2002:127 og Thelander 1985:42). Overrapportering av dialektvarianter blir gjerne forklart med at informantene *ønsker* å snakke dialekt, og dermed – bevisst eller ubevisst – oppgir at de bruker flere dialektvarianter enn de kanskje i virkeligheten gjør. For eksempel gjør Hege til en viss grad dette for trekkene LEN og SUBST. For noen trekk oppgir imidlertid informantene mine at de bruker mer *standardvarianter* enn det som kommer frem i intervjuene. De trekkene det dreier seg om, er trekk som informantene har ganske høy metaspråklig bevissthet om (LEN for Anette, KORT for Eva og VERB for Kirsten). Dette forholdet blir for øvrig drøftet mer inngående for hver informant i 5.2-5.5. Jeg tror ikke overrapporteringen av standardformer bunner i et ønske om å snakke normalisert talemål (evt. bergensdialekt) (tvert imot sier informantene at de ønsker å holde på dialekten sin og at det er ubehagelig å innse at de faktisk har endret en del), men snarere at intervjusituasjonen ikke har fått frem så høy modifisering av det aktuelle trekket som rapporteringen tilsier.

5.7.2 Sammenlikning med kontrollgruppa

Flytterinformantenes gjennomsnittlige modifiseringsfrekvens av de enkelte språktrekkene i forhold til kontrollgruppa ser slik ut:

A-situasjon	Flyttergruppe	Kontrollgruppe
DIFT	47	25
LEN	79	17
SUBST	19	0
VERB	0	0
KORT	39	6

Gjennomsnittlig modifiseringsfrekvens i prosent for hver enkelt språktrekk i A-situasjonen. Alle flytterinformantene samlet (observert språkbruk) og kontrollgruppa.

B-situasjon	Flyttergruppe	Kontrollgruppe
DIFT	28	22
LEN	63	15
SUBST	8	0
VERB	0	0
KORT	23	6

Gjennomsnittlig modifieringsfrekvens i prosent for hver enkelt språktrekk i B-situasjonen. Alle flytterinformantene samlet (observert språkbruk) og kontrollgruppa.

Det som peker seg ut når man ser på tallene som fremkommer i tabellene ovenfor, er at de to informantgruppene modifierer de samme språkvariablene, nemlig DIFT, LEN og KORT. Kontrollgruppa har jevnt over betydelig lavere modifieringsfrekvens av disse trekkene enn flyttergruppa. Dette kan være en indikasjon på at de to informantgruppene følger den samme utviklingen, men i ulikt tempo.

Er denne utviklingen en del av en allmenn utvikling? Bofaste kristiansandere har de siste årene endret talemålet sitt i retning av normalisert talemål. Man snakker gjerne om en regionalisering/standardisering av talemålet, som pågår over hele landet, og Kristiansand er nok intet unntak (Røsstad 2005:278f.). Siden Kostøl (2002) også har undersøkt variabelen LEN, er det grunnlag for å bruke dette trekket som eksempel. LEN-variabelen er i endring hos de unge i Kristiansand i dag (se 5.9), med omtrent like høy modifieringsfrekvens som mine flytterinformanter (62 % og 79 %). Som nevnt i 5.5.1, har Hege høyere modifiering av LEN i B-situasjonen enn det rapporteringen viser (47 %). Det er også langt større endring enn det kontrollgruppa har for dette trekket (17 %), noe som er uventet, siden Hege ikke har brukt dialekten sin daglig de siste 15 årene. Det er her nærliggende å tenke seg at Hege har samme tempo i utviklingen av dette trekket som resten av flytterne og Kostøls unge informanter fremfor de jevngamle, bofaste kontrollinformantene.

Det at Hege *ikke* har fulgt kontrollgruppas tempo for dette trekket, gir en også grunn til å spørre om det kan være spesielle ikke-språklige faktorer som ligger til grunn for både Heges, de andre flytterinformantene i Norges og de unge kristiansanderne endring? Ulike ikke-språklige faktorer som identitet, tilhørighet, holdning til dialekt m.m. blir for øvrig drøftet i kapittel 6.

Når det gjelder variabelen LEN, kan det altså se ut som om utviklingen hos de to informantgruppene er del av – eller i det minste *bekrefter* – en allmenn tendens for dette trekket i Kristiansandsområdet i dag, der flytterinformantene av flere årsaker ser ut til å ligge

noe foran. En slik sammenheng er imidlertid langt fra sikker, og grundigere undersøkelser kreves for å kunne si noe mer om dette.

5.8 Språklige faktorer som kan forklare modifiseringen

Jeg vil nå bevege meg over til de enkelte språkvariablene i denne undersøkelsen, idet jeg ser på hvilke internspråklige faktorer som egner seg til å forklare informantenes modifisering, evt. mangel på modifisering.

Som nevnt under 3.2.1, er et vanlig resultat av dialektkontakt ulik grad av interferens mellom minoritetsdialekten (i dette tilfellet kristiansandsdialekten) og majoritetsdialekten (i dette tilfellet normalisert talemål/bergensdialekten). Dette ser vi også tydelig hos mine flytterinformanter. Et påfallende resultat i frekvensanalysen, er språktrekkenes svært ulike modifiseringsfrekvens (en tendens som bekreftes av den rapporterte språkbruken). På hver sin ende av skalaen finner vi VERB, som ikke modifiseres i det hele tatt i intervjuene, og LEN, som er gjenstand for høy modifisering (79 % i A-situasjonen og 63 % i B-situasjonen).

	A-situasjonen	B-situasjonen
LEN	79	63
DIFT	47	28
KORT	39	23
SUBST	19	8
VERB	0	0

Modifiseringsfrekvens i prosent i fallende orden i A- og B-situasjonen for hvert enkelt språktrekk. Alle flytterinformantene samlet. Observert språkbruk.

Hva er det ved de enkelte språktrekkene som gjør at informantene beholder dialektvariantene av noen kristiansandsstrekk, men ikke andre? Hvilke internspråklige faktorer styrer m.a.o. nivelleringen og forenklingen hos informantene? Språkforskere som har undersøkt dette forholdet, har ofte sett på følgende faktorer:

- variablenes geografiske utbredelse
- fonetisk avstand mellom dialektvariantene og de tilsvarende standard-/bergensvariantene
- variablenes frekvens

I tillegg kan man vurdere en ikke-språklig faktor som er nær knyttet til det rent lingvistiske (andre sosiale, ikke-språklige faktorer vil bli behandlet i kapittel 6):

- variablenes markeringsverdi

De ulike faktorene kan ikke sees isolert fra hverandre, men kan tvert imot av og til komme i konflikt med hverandre, eller de er gjensidig avhengige av hverandre.

Nedenfor vil jeg vurdere disse faktorene i forhold til informantenes bruk av de fem språkvariablene.

5.8.1 Geografisk utbredelse

Det er vanlig å anta at de språktrekk som er minst utbredt geografisk sett, forsvinner i en nivelleringsprosess, dvs. at det er språktrekkene fra minoritetsdialekten som må vike for språktrekkene fra majoritetsdialekten. Noen undersøkelser konkluderer med at det er en klar sammenheng mellom graden av et språktrekks resistens og språktrekkets geografiske utbredelse (Thelander 1979 og Hinskens 1996, etter Røyneland 2005:47), mens andre ser en viss sammenheng, men trekker ikke like klare konklusjoner (Omdal 1994:225, Røyneland 2005:532f.). Røyneland (op.cit.) får m.a.o. delvis bekreftet hypotesen om geografisk utbredelse i sin undersøkelse. Hun finner imidlertid at flere trekk blir nivellert på tross av relativt vid geografisk utbredelse, og mener at nivelleringen i disse tilfellene kan forklares med mer sosiale faktorer fremfor språklige, nemlig hvordan informantene vurderer det aktuelle språktrekket. Språktrekkenes markeringsverdi kommer jeg nærmere inn på i 5.8.4.

I norsk sammenheng er LEN et geografisk lite utbredt språktrekk, og etter teorien om geografisk utbredelse vil det da være utsatt for endring. Dette bekreftes i min undersøkelse. LEN er da også det trekket som informantene modifierer mest av de fem språkvariablene (se tabellen). Som vist ovenfor (5.7.2), er LEN dessuten et trekk som er i endring i kristiansandsdialekten. I tillegg til LEN er også KORT et geografisk begrenset trekk, og i enda større grad enn LEN. KORT er avgrenset til Kristiansandsområdet og burde etter denne teorien være det mest modifierede trekket. Det er riktignok gjenstand for modifiering, men ikke i så stor grad som man kanskje skulle forvente. Kanskje spiller andre faktorer inn her (se nedenfor om markering). Teorien om geografisk utbredelse ser også ut til å stemme for SUBST og VERB. Dialektvariantene for disse trekkene er geografisk utbredte former og stiller da sterkere i møte med andre varieteter. DIFT er også forholdsvis utbredt, men lav modifiering hos noen og høy modifiering hos andre kan tyde på at dette ikke kan brukes

som forklaring her. Markeringsverdi vil være en mer plausibel faktor. For enkeltformer av DIFT vil også fonetisk avstand bety en del (se 5.8.2)

5.8.2 Fonetisk avstand

Det er rimelig å anta at former som stikker seg ut fonologisk eller morfologisk, dvs. lingvistisk markerte former, er mindre resistente enn former som er mer lik de tilsvarende standardvariantene (Thelander 1985:82, Trudgill 1986:59). Brit Mæhlum finner ingen sikre svar på dette i sin undersøkelse av 1986, men oppsummerer med at ”det er grunnlag for å hevde at en rekke av de dialektformene som er sterkt avvikende i forhold til den tilsvarende standarduttalen, ser ut til å ha en klar tendens til å bli modifisert” (Mæhlum 1986:178). Hun sier likevel at en annen tendens gjør seg gjeldende, og det er en forholdsvis høy modifisering av de dialektformene som ligger nær opp til standardvarietetten. Her mener hun at modifiseringen kan settes i sammenheng med informantenes negative oppfatning av de aktuelle dialektvariantene.

En forutsetning for valget av de språklige variablene til denne undersøkelsen, har vært at dialektvariantene skulle representere en distinkt motsetning til standard-/bergensvarianten (se 4.5.1). I dette ligger også at variablene har dialektvarianter som fonetisk eller morfologisk ”stikker seg ut” i forhold til standard-/bergensvariantene. Modifiseringsfrekvensen for de fem variablene varierer som vi har sett, sterkt, slik at teorien om fonetisk avstand ikke umiddelbart kan sies å være gjeldende. Dette ser vi særlig på SUBST og VERB, som begge modifiseres lite, til tross for forholdsvis stor lingvistisk avstand mellom hhv. *-ane-/an-*endinger og *-ene-*endinger, og *-a-* og *-et-*endinger. Her har nok disse trekkenes geografiske utbredelse større betydning for graden av modifisering.

Går vi nærmere inn på DIFT, blir hypotesen om fonetisk avstand bekreftet. Diftongen *ei* modifiseres lite i forhold til diftongene *au* og *øy*, som ifølge informantenes rapportering modifiseres forholdsvis mye. Den fonetiske avstanden mellom dialektvarianten *ei* og standard-/bergensvarianten *e* er mindre enn avstanden mellom *au/øy* og *ø*. Den høye modifiseringen for *au* og *øy* kan også sees i sammenheng med den negative markeringsverdien de har hos informantene (se 5.8.4). De blir nevnt som eksempler på typisk brede trekk i kristiansandsdialekten.

Tendensen vi ser for DIFT, ser imidlertid ikke ut til å gjelde for KORT. Her ser det generelt ut til at de enkeltformene som er fonetisk *lik* standard-/bergensformene, har høyere modifisering enn de formene som er ulike. Dette gjelder særlig for de mest frekvente formene.

5.8.3 Frekvens

Flere forskere mener at det er sannsynlig at et høyfrekvent språktrekk er mer resistent enn språktrekk med lav frekvens (se for eksempel Thelander 1985:82). Andre har imidlertid kommet til at det motsatte kan være like sannsynlig. Dette kan begrunnes med at de høyfrekvente trekkene oftere blir utsatt for brytning i en dialektkontaktsituasjon, og dermed vil påvirkningskraften mot disse trekkene være større (Mæhlum 1986:179). Røyneland finner i sin avhandling at høy frekvens gir store utslag i modifierings-/nivelleringsgraden hos de unge informantene hennes (Røyneland 2005:259).

Jeg har allerede nevnt at frekvensen har betydning for variabelen KORT på detaljnivå i denne analysen (se 5.8.2). Frekvente enkeltformer av KORT har altså generelt høyere modifiering enn lavfrekvente former hos mine informanter.

Et annet trekk i undersøkelsen min som er høyfrekvent og samtidig utsatt for høy modifiering, er LEN. Det kan være interessant å se nærmere på de høyfrekvente enkeltformene for denne variabelen. Formene av de tre mest brukte ordene (og ulike former av dem, for eksempel "måte/måter/måten" og "uten/ute/utfordring/utvalg/utenbys" m.fl.) i A- og B-situasjonen fordeler seg slik:

	Totalt antall belegg	A-situasjonen		B-situasjonen	
		Dialektvarianter	Standard-/bergensvarianter	Dialektvarianter	Standard-/bergensvarianter
Måte	84	5 (= 21 %)	19 (= 79 %)	28 (= 47 %)	32 (= 53 %)
Ut	77	7 (= 28 %)	18 (= 72 %)	23 (= 44 %)	29 (= 56 %)
Uten	71	10 (= 32 %)	21 (= 68 %)	9 (= 22,5 %)	31 (= 77,5 %)

Flytterinformantene: Modifieringsfrekvens i prosent for de tre mest frekvente ordene i A- og B-situasjonen. Observert språkbruk.

Tabellen viser at de tre mest høyfrekvente ordene i samtalene har klar overvekt av standard-/bergensvarianter. Modifieringsfrekvensen er noe lavere i B-situasjonen, men likevel er tendensen klar.

Motsatt viser de forholdsvis lavfrekvente variablene SUBST og VERB (opptil 27 belegg i intervjuene) lav modifiering, noe som igjen bekrefter denne teorien.

5.8.4 Markeringsverdi

Som jeg har vist, kan de internspråklige faktorene ovenfor delvis forklare modifieringen av de ulike språktrekkene. For mange av språktrekkene er det imidlertid slik at modifieringen ikke kan sees isolert fra de ikke-språklige, sosiale faktorene:

Nærmest som et allment prinsipp vil jeg [...] hevde at i en situasjon der ulike dialektvarieteter kontinuerlig blir konfrontert, er det en gjennomgående tendens til at de interne lingvistiske relasjonene mellom de forskjellige strukturene er sekundære i forhold til de sosiale verdiene som de samme varietetene signaliserer (Mæhlum 1992:327).

Som nevnt i 5.8.1, finner Røynealand for eksempel at flere trekk med vid geografisk utbredelse likevel blir nivellert, og det mener hun er fordi disse trekkene er assosiert med rurale verdier, dvs. de er negativt markerte for informantene.

Generelt for informantene mine ser det ut til at det de oppgir av typisk brede trekk i kristiansandsdialekten og graden av modifisering, stemmer overens. Alle nevner for eksempel LEN som et typisk trekk ved kristiansandsdialekten, og bortsett fra Anette, ser det ut til at alle opp gjennom årene og delvis også i dag, har et negativt syn på dette trekket (se for øvrig sitater i frekvensanalysen). Anette er den eneste av de fire som har lav modifisering av LEN (også om vi tar høyde for at hun modifiserte mindre i A-situasjonen enn forventet, se 5.2). Så selv om LEN "oppfyller" alle de internspråklige kriteriene for modifisering, vil det bevares hvis det er positivt markert for språkbrukeren.

Viktigheten av markeringsverdien ser vi også ved de andre språklige variablene. Anette har et noe negativt syn på *au*-diftongene (DIFT) og modifiserer disse betraktelig mer enn *ei*-diftongene. Evas høye modifiseringsfrekvens av dette trekket kan skyldes at hun generelt har hatt et negativt syn på kristiansandsdialekten og at et frekvent trekk som "hel" da lett lar seg modifisere (se 5.3). Eva har dessuten etter utfyllingsskjemaet fått høy bevissthet om trekket KORT og ser negativt på at hun har endret det, og følgelig mer positivt på trekket. Det vil si at hun da lettere kan kontrollere bruken av trekket i retning dialektvarieteteten. Dermed synker modifiseringsfrekvensen.

Modifisering i forhold til tema

Graden av modifisering ser ut til å endre seg i forhold til tema hos informantene (se for eksempel også Røynealand 1994:213f.). Dette har vært mulig å måle for variablene LEN og KORT pga. høyt variabelbelegg. Informantene har generelt lavere modifisering av disse trekkene i begynnelsen av hver samtale, og jeg mener at dette kan knyttes til temaet flytting og dialekt. Økningen av standard-/bergensvarianter øker etter at vi går over til å snakke om mer allmenngyldige temaer. Særlig illustrerende har dette forholdet vært for avvikene mellom informantenes rapporterte og observerte språkbruk for disse to trekkene. Anette har noe avvik for LEN i A-situasjonen, og Eva har noe avvik for KORT i begge situasjoner. Modifiseringen

deres av disse trekkene er høyere etter temaskiftet og speiler i større grad den rapporterte språkbruken.

5.9 Variablenes status i kristiansandsdialekten

Med utgangspunkt i drøftingen ovenfor vil jeg se nærmere på de fem språkvariablenes resistens, eventuelt ikke-resistens, i talemålet til informantene. Som tidligere nevnt (4.1.3), kan ikke eventuelle konklusjoner her sies å være allmenngyldige for alle kristiansandere, men de kan tenkes å vise noen tendenser i kristiansandsdialekten.:

Språkvariabel 1: Diftongering (DIFT)

DIFT har ganske høy gjennomsnittlig modifieringsfrekvens (47 %), til tross for at det er et geografisk utbredt trekk. Dette kan skyldes at diftongene er forholdsvis markerte, særlig sosialt, i forhold til monoftongene i standard-/bergensvariantene. Det gjelder særlig *au* og *øy*. Modifieringsprosenten for disse to diftongene er da også høyere enn for *ei* (se den rapporterte språkbruken, som har bedre belegg for *au* og *øy*). Eva har likevel en stabilt høy modifiering av denne variabelen, dvs. at hun også modifierer *ei* mye (særlig det frekvente ordet "hel").

DIFT er det trekket som har høyest modifiering hos kontrollinformantene (25 %), noe som kan være en indikasjon på at DIFT er et trekk som er utsatt for endring. Det er imidlertid vanskelig å si noe mer sikkert om dette, da vi ikke har flere undersøkelser å bygge på.

Språkvariabel 2: Lenisering (LEN)

Det ser ut til at teoriene ovenfor stemmer langt på vei når det gjelder LEN. Trekket er geografisk avgrenset til kystområdene på Sør- og Sørvestlandet og dermed et "minoritetstrekk". Det er dessuten et frekvent trekk (høyt variabelbelegg, helt opp til 190 belegg i en samtalesituasjon). Det er fonetisk ulikt standard-/bergensvarianten, og det har høy bevissthet og stort sett negativ markeringsverdi hos informantene, noe som gjør at de lettere kan endre bruken av det i retning standardvarianten.

Dette tilsier at trekket er utsatt for endring, noe den høye modifieringen (79 %) hos flytterinformantene bekrefter. For å få kunne si mer om resistensen for dette trekket, må vi imidlertid ha et noe bredere grunnlag å bygge på. Sissel Kostøl (2002:73) finner forholdsvis høy modifiering hos sine unge informanter som gruppe (62 %). Det tyder på at LEN har liten

motstandsdyktighet både hos flytterinformantene og hos de bofaste unge. Som vi ser i tabellen i 5.7, modifierer kontrollinformantene mine dette trekket noe (17 %). De har holdt forholdsvis godt på de blaute konsonantene, men har likevel mer endring enn de eldre informantene til Kostøl (5 %, se Kostøl 2002:74). Trekket ser altså ut til å være i endring også hos de bofaste i 30-årsalderen, men utviklingen går fortere hos flytterinformantene. Enda en bekreftelse på at de blaute konsonantene er et ”svakt” trekk i møte med de harde konsonantene, finner vi hos Omdal 1994: Gjennomsnittlig endringsprosent for PTK-variabelen (dvs. *harde* konsonanter, som er utgangspunktet for setesdølene) hos setesdalsinformantene hans er lavest av alle variablene i undersøkelsen (6,4 %) (Omdal 1994:157).

Språkvariabel 3: Bestemt form flertall av substantiv (SUBST)

SUBST er et geografisk utbredt trekk, og det er et ikke-frekvent trekk, med lavest variabelbelegg i denne undersøkelsen (bare opptil 22 belegg). Informantene fremhever dessuten både SUBST og VERB som dialekttrekk de ønsker å holde på. Disse faktorene skulle tilsi at dialektvariantene av SUBST er relativt stabile, noe også den lave modifieringsfrekvensen til flytterinformantene viser (19 %). Kontrollinformantene modifierer ikke dette trekket i det hele tatt. Dialektvariantenes stabilitet bekreftes også av at målet med studier av dette trekket fokuserer på variasjonen *-an/-ane* og ikke *-ane/-ene* (Røsstad 2005, Kostøl 2002). Det er for øvrig vanskelig å se noe klart mønster i bruken av *-an* og *-ane* hos informantene mine, men det ser ut til å være en liten overvekt av *-ane*-endelser. Eva er den av informantene som har stabil bruk av *-an*-endelser.

Språkvariabel 4: Preteritumsform av a-verb (VERB)

I likhet med SUBST er også VERB er et utbredt trekk med støtte i mange norske dialekter, og det er også et ikke-frekvent trekk (opptil 27 belegg i intervjuene). Verken flytterinformantene eller kontrollinformantene har noen modifiering av dette trekket.

Språkvariabel 5: Kort trykksterk vokal i utlyd og i visse sammensetninger (KORT)

KORT er sterkt begrenset i bruk og blir hyppig brukt av informantene (opptil 179 belegg). Variabelen er imidlertid ikke modifisert som mye i intervjuene som man skulle anta (39 %), og kontrollgruppa har bare en marginal modifiering av trekket (6 %). Her må vi se på andre forklaringsfaktorer. Jeg synes imidlertid det er vanskelig å trekke ut noen tendenser, siden det er stor individuell variasjon flytterinformantene imellom (fra 4 til 76 % modifiering). Det

kan imidlertid tenkes at dialektformene av denne variabelen ikke oppfattes som så markert av informantene. Kombinert med lav bevissthet rundt dette trekket, fører det til at dialektvariantene mest sannsynlig beholdes (Omdal 1994:225, Pedersen 1991:118). Dette ser vi hos Anette.

5.8 Oppsummering

Frekvensanalysen i dette kapitlet har vist at flytterinformantene har mye interferens fra standard-, hhv. bergensvarietetten, i sitt talespråk. Graden av interferens fordeler seg ulikt på informantene. Anette skiller seg ut som den av informantene som har lavest modifisering i begge samtalsituasjoner. Eva og Kirsten har forholdsvis høy modifisering i begge samtalsituasjoner, mens Hege nivellerer mye i samtale med østlending, men har lav modifisering i samtale med kristiansander. Det at kontrollgruppa modifiserer de samme trekkene som flytterinformantene, men i mindre grad, kan tyde på at de to informantgruppene følger samme utvikling, men i ulikt tempo. Særlig er det variabelen LEN som peker seg ut som et trekk i endring, noe som ikke er overraskende, med tanke på at dette frekvente trekket geografisk sett er svært begrenset, og det er ganske negativt markert i informantenes bevissthet. Språklige faktorer kan imidlertid ikke forklare modifisering fullt ut. Ikke-språklige faktorer må også tas med, og de vil bli tema for diskusjonen i neste kapittel.

6 KVALITATIV ANALYSE

Som vist i kapittel 5, har de fire flytterinformantene tatt i bruk noe ulike språkstrategier i møte med et annet talemål på tilflyttingsstedet. I dette kapitlet skal jeg se nærmere på noen mekanismer som kan tenkes å ligge bak de språklige strategiene (jfr. andre del av problemstillingen).

Den språklige variasjonen og endringen hos informantene kan forstås ut fra ulike tilnæringsmåter (se kap. 3). Jeg har valgt å fokusere på informantenes oppfatning av egen identitet og følelsen av tilhørighet til Kristiansand/Sørlandet. Knyttet til dette er personlighetsaspektet (deriblant evnen til å tilpasse seg), det sosiale nettverket, samt synet på kristiansandsdialekten i forhold til andre talemål. De ulike faktorene henger tett sammen, men for oversiktens skyld er det nødvendig å lage et operasjonelt skille mellom dem. Gjennomgangen nedenfor er derfor sterkt forenklet i forhold til den komplekse virkeligheten. Den er dessuten basert på mine subjektive tolkninger av informantenes opplysninger og utsagn (jfr. livsverden og forskerens forforståelse, se kap. 3.3.6).

Svært kort og forenklet kan vi oppsummere de fire flytterinformantenes språklige strategier slik (se også 5.7, samt presentasjon av informantene i 4.3.2): Både Anette og Hege har beholdt mye av kristiansandsdialekten sin fra oppveksten, men ifølge dem selv bruker de begge en del standardformer i visse sammenhenger (Anette i mer formelle, jobbrelaterte situasjoner, og Hege generelt i samtale med østlendinger). Intervjuene får tydelig frem denne variasjonen hos Hege. Eva og Kirsten har begge endret forholdsvis mye, og det ser ut til at endringen langt på vei er fast, dvs. lite situasjonsbetinget. Interessante spørsmål i denne sammenhengen er hvorfor de fire informantenes språklige strategier er forskjellige, på tross av at de har bodd omtrent like lenge borte fra Kristiansand?

Først vil jeg la informantene selv komme til orde. Hva mener de er årsaken til de språklige strategiene sine? Anette og Kirsten kan tjene som gode eksempler på helt ulike språklige valg. Anette forklarer sin språklige strategi slik:

Jeg vet ikke om det har noe med hvor man bor, eller om at man blir voksen og blir litt mer sikker på egen identitet og egne verdier. Føler det selv, livet har falt på plass, en vet hvem en er og hva en står for. Den en er, er den bakgrunnen en har også, og det vil si sørlandsdialekta. Da en var tyve år og alene i oslo, var en litt mer opptatt av å gli inn, please alle og bli akseptert.

Hun fremhever altså økt indre trygghet i forhold til egen identitet som en viktig årsak til at hun har holdt så godt på kristiansandsdialekten. Anette refererer for øvrig til det første året sitt i Oslo da hun var 20 år. Det kommer jeg tilbake til nedenfor.

Kirsten sier at hun alltid har blitt påvirket ganske fort. I begynnelsen la hun ubevisst noe om, men det var ikke før hun fikk barn at den store endringen kom:

Jeg har hele tida lagt om dialekten min [...]. Det er nok noe med at jeg har følt at folk ikke har forstått enkelte ord jeg har sagt, og så har det blitt til at jeg har brukt den bergenske versjonen, for å si det sånn. Jeg har nok følt at det har vært signaler som ikke har vært der, og at jeg har måttet tilrettelegge mitt språk slik at andre skal forstå meg. Både ubevisst og ikke. Overfor ungene må jeg være bevisst på det – ”Ka sier du, mamma?”, kan de gjerne spørre – så har det blitt mer en vane. Enkelte ting var bevisst, og så har det bare ballet på seg, bare utviklet seg til mer.

Den økte bevisstheten rundt egen identitet og bakgrunn, peker imidlertid også Kirsten på:

Det har kanskje noe med alderen å gjøre at jeg føler meg tryggere nå; tenker at folk får skjønne det de vil, hvis ikke så betyr det ingenting.

Også Eva og Hege trekker frem ønsket om å tilpasse seg som den viktigste grunnen til modifiseringen sin. Eva sier det slik:

Hvorfor jeg har forandret? Vet ikke, men kanskje kopierer man ubevisst andre etter så og så lang tid? Jeg tror at jeg ubevisst har kopiert østlendinger på enkelte ord. Når det er det man hører hver dag i ti år, så blir det kanskje en del av en.

Hege bruker et nært vennskap gjennom 4-5 år i oppveksten som eksempel. Venninnen snakket ”pen” kristiansandsdialekt og ga hyppig negative kommentarer til Heges bredere kristiansandstrekk. Dette førte til at Hege i disse årene la mer om til ”bøkmål”, for senere i oppveksten å gå tilbake til bredere kristiansandsdialekt, etter at hun fikk andre venner:

Det kan godt være at behovet for å tilpasse meg alle andre stammer fra den tida, for ’Heidi’ var veldig til å mobbe meg hvis jeg sa noe som hun syntes hørtes rart ut. Det er den angsten for at folk skal reagere sånn igjen at jeg nå ønsker å prate som de jeg prater med, prater.

Det er altså særlig ett forhold som går igjen som forklaring hos informantene: ønsket om å bli akseptert gjennom å tilpasse språket sitt, noe som flere av informantene knytter til usikkerhet på egen identitet. Nedenfor vil jeg gå noe dypere inn i dette med tilpasningen til de sosiale nettverkene, som er nært knyttet til identiteten, følelsen av tilhørighet, holdningene til dialekt og til den enkeltes personlige tilbøyelighet. Informantenes egen opplevelse av situasjonen sin vil være et gjennomgående element i denne drøftingen.

6.1 Sosialt nettverk

Informantenes sosiale nettverk er en konkret ikke-språklig faktor som kan ha stor betydning for graden av språklig modifisering. Nettverket i seg selv er ikke nødvendigvis utslagsgivende for språkbruken. Det sentrale er informantenes *oppfatning* av nettverket. Jo mer kontakt og jo større *betydning* nettverket tillegges, jo mer sannsynlig er det at språket innad i nettverket blir likere (se 3.3.5).

Flere undersøkelser antyder en sammenheng mellom sosialt nettverk og graden av modifisering. I sin hovedoppgave om sunnmøringer i Oslo, sier Unn Røyneland at "[a]lle informantene er inne på at kontakt med folk heimafrå er viktig for å halde på dialekten" (Røyneland 1994:210). Helge Omdal finner ikke en klar sammenheng i sitt datamateriale, men refererer til ulike nordiske undersøkelser (bl.a. Thelander 1979/2:107 og Nordenstam 1979:178, etter Omdal 1994:231), der parallellen mellom informantenes språkbruk og partnerens dialekt har blitt antydnet. Brit Mæhlum peker også på forskjellen mellom modifiseringsgraden hos flytterinformantenes hennes og kontrollgruppa av pendlere i forhold til de sosiale nettverkene deres (Mæhlum 1986:264).

Også hos mine informanter ser det ut til å være en viss sammenheng mellom det sosiale nettverket og språkbruken. Jeg har spurt informantene om deres sosiale relasjoner i oppveksten i Kristiansand og nettverket på tilflyttingsstedet. Det sosiale nettverket i *oppveksten* mener jeg betyr mye, fordi det mest sannsynlig vil være medvirkende i utformingen av informantens identitet og talemål forut for flyttingen og en medvirkende faktor for informantens valg av språklig strategi etter flyttingen. Anette og Hege har både mor og far som snakker kristiansandsdialekt, mens Evas far er østlending og Kirstens mor snakker "kristiansandsdialekt med østnorsk tonefall". Det sosiale nettverket utover den nære familien besto for alle informantene stort sett av kristiansandere, med noen få innslag av venner som snakket andre dialekter. Særlig Anette understreker at det var viktig for henne å bo nær familien. Større betydning enn oppfatningen av det konkrete nettverket kan det imidlertid tenkes at informantenes drømmer og forbilder i oppveksten har hatt for utformingen av identiteten deres. Slike viktige referansegrupper (såkalt referensielle nettverk, se Mæhlum 2003:119) trenger nemlig ikke å være del av de faktiske sosiale sammenhengene en person inngår i (jfr. "weak tie model of change" omtalt i 3.3.5). Det viktige er hvordan referansegruppa fungerer som prestisjegivende trendsetter (op.cit.). For Eva tror jeg dette

gjelder i stor grad. Hun oppgir at hun i tenårene identifiserte seg med ”alternative grupper” innenfor musikk og kunst. Mote var ikke viktig for henne, snarere det å skille seg ut og finne sin egen stil. Disse gruppene fantes i Kristiansand, men hovedsakelig var det miljøer i Oslo og London som fascinerte Eva. Dette var utgangspunktet for at hun valgte å flytte fra Kristiansand. De tre andre oppgir ingen klare referansegrupper utenfra. Anette peker seg ut som mest positiv til nærmiljøet. Etter hvert begynner det hos både Hege og Kirsten å melde seg et behov for å se utover de rammene som Kristiansand la for dem (se 6.2).

Anette har i dag mest kontakt med østlendinger (også samboeren er østlending), men også venner og kolleger med ulike dialekter. Den lave modifiseringen hennes tatt i betraktning, er ikke Oslo-nettverkets betydning påfallende. Viktigere er det imidlertid å spørre seg hvem i dette nettverket hun identifiserer seg mest med – hvem som *betyr mest* for henne (Mæhlum 2003:118). Dette har jeg ikke spurt Anette eksplisitt om, men jeg vil tro at ved siden av samboeren, så er bestevenninnen den personen i Oslo-nettverket som Anette føler mest tilhørighet med. Hun nevner i hvert fall denne venninnen flere ganger i løpet av samtalen. Bestevenninnen snakker kristiansandsdialekt og flyttet til Oslo for 6-7 år siden. Dette, sammen med et sosialt nettverk av familie og venner i Kristiansand som er viktig for henne, kan tenkes å ha betydning for Anettes lave dialektmodifisering (se 5.2).

Også for de tre andre informantene kan det sosiale nettverket i dag ha betydning for språket. De har alle små, sosiale nettverk i Kristiansand som de har god kontakt med når de er der. Mens imidlertid Hege sier at vennene fra oppveksten i Kristiansand betyr mye mer enn vennene i England, ser Eva og Kirsten ut til å tillegge nettverket på tilflyttingsstedet større betydning. Begge har etter hvert bygd opp forholdsvis multiplekse sosiale nettverk, som består av flest østlendinger, hhv. bergensere, men også andre dialekttalende. Disse vennene betyr mye for dem, og de treffer dem ofte.

Når det gjelder spørsmålet om partners dialekt, er det vanskelig å se at det kan ha hatt nevneverdig betydning. For Kirstens del ser det imidlertid ut til at særlig barna har betydd mye for modifiseringen. Hun nevner dette flere ganger, for eksempel her:

Det jeg husker best, er da 'Anne' gikk i barnehagen, og hun kom hjem og spurte ”ka sier du mamma?”. Det var enkelte ord jeg brukte. Da hadde ikke jeg bodd i Bergen så lenge, så da hadde jeg fortsatt den dialekten [kristiansandsdialekten, min kommentar]. Hvilke ord det gjaldt, husker jeg ikke. Tenkte da at ”nå må jeg kanskje revurdere språket litt, tilpasse”. Så det var litt rart.

Det at hun har barn, kan altså i Kirstens tilfelle ha påskyndet utviklingen bort fra kristiansandsdialekten og også gjort at bergensformene har blitt mer integrert i Kirstens

språkbruk. ”Mammarollen” kan ha gjort at hun har satt seg selv til side i en periode og nå har vanskelig for å gå tilbake til kristiansandsformene av enkelte trekk (se 5.4).

Avslutningsvis kan det være interessant å se på et tydelig eksempel på det sosiale nettverkets betydning for de språklige strategiene. Det første året i Oslo modifiserte Anette talemålet sitt sterkt:

Første året på BI gikk jeg nesten bare sammen med folk fra Østlandet. Da var det så mye lettere å adoptere det. Det var veldig mye fordi folk ikke skjønnte hva du sa, mye herming etter dialekten. [...] Da kuttet jeg bare ut sørlandsdialekta, og pratet ’veldig sånn som oslofolk prater liksom’ [sagt med lavtone og rulle-r, min kommentar]. [...] Jeg ville heller være en i mengden enn ’hun med den rare dialekten’.

Etter dette ene året i Oslo, flyttet hun til Kristiansand for å jobbe, og hun gikk da tilbake til kristiansandsdialekten igjen. Det opprettholdt hun i stor grad etter at hun flyttet tilbake til Oslo for godt:

Jeg flyttet tilbake til Kristiansand og var der et år, og da jeg flyttet inn igjen, så gikk jeg mer sammen med andre folk med dialekter, folk fra flere steder. [...] Var ikke så opptatt av det [å legge om, min kommentar] da jeg flyttet tilbake, da var jeg blitt litt eldre, litt mer bevisst.

Dette viser at Anette har hatt perioder da hun bevisst la om talemålet sitt, og det utslagsgivende ser ut til å ha vært det sosiale nettverket. Det er nok likevel slik at andre faktorer har ligget bakenfor dette (usikkerhet, ”terping” på dialekt fra medstudenter, forholdet til kristiansandsdialekten). Disse faktorene vil jeg komme nærmere inn på nedenfor.

Skal vi oppsummere denne faktoren, kan vi si at mens Anette i oppveksten har både mor og far fra Kristiansand og for øvrig et sosialt nettverk som betyr mye for henne og som hun synes det er viktig å bo nær, oppgir de andre tre noe mer diffuse holdninger til Kristiansand og nettverket sitt der i oppveksten. Den som peker seg klarest ut her, er Eva. For henne var det ikke viktig å bo nær familien, så det referensielle nettverket kan ha betydd vel så mye for hennes identitetsutforming som det faktiske sosiale nettverket i Kristiansand. Det sosiale nettverket på tilflyttingsstedet kan tenkes å ha betydning i den grad det betyr mer enn nettverket i Kristiansand. Det kan se ut til at alle oppfatter nettverket sitt i Kristiansand som viktig, men de har ulik oppfatning av om nettverket på tilflyttingsstedet er viktigere for dem.

6.2 Identitet og tilhørighet

Som nevnt i 6.1, ser det ut til at informantenes oppfatning av de sosiale nettverkene er med på å styre graden av språklig modifisering. Det er da nærliggende å spørre seg: Hva kan tenkes å ligge bak de ulike oppfatningene? Her kommer vi inn på sosiale og sosialpsykologiske faktorer som identitet og tilhørighet. Samtidig kan vi si at de sosiale nettverkene i høyeste grad har hatt betydning for informantenes identitetsutforming (jfr. 3.3.1), så her har vi en vekselvirkning.

Sammenhengen mellom etnolingvistisk vitalitet (se 3.3.2) og språklige strategier er fremhevet i ulike undersøkelser. For eksempel finner Røyneland (2005:539) at den etnolingvistiske vitaliteten på de to stedene hun undersøker (Røros og Tynset), samsvarer med graden av dialektnivellering der. Positiv status for stedet øker sannsynligheten for at dialekten der får høy resistens, og omvendt. Flere andre peker på det samme forholdet (se for eksempel Kostøl 2002:123f., Skjekkeland 2000, Mæhlum 1994:174, Mæhlum 1992 og Omdal 1994:217). Thelander finner for øvrig en sammenheng mellom årsaken til flyttingen og graden av modifisering hos sine informanter. De som har endret minst av hans informanter, er de som først og fremst ”hade flyttat av tvång” (Thelander 1985:116).

Et sentralt spørsmål i sammenheng med temaet sosial identitet og tilhørighet er altså hvilken by – eller hvilket miljø – informantene *ønsker å identifisere seg* med. Jeg mener å kunne se en viss sammenheng mellom informantenes innstilling til Kristiansand og graden av språklig modifisering og vil prøve å vise dette gjennom å sitere dem enkeltvis. En slik sannsynlig sammenheng til tross, usikkerheten rundt et komplekst datamateriale som dette, er naturligvis til stede:

Det ofte motsetningsfylte forholdet mellom det subjektivt opplevde og det objektivt registrerte er for øvrig en av de klareste indikatorene på at en vanskelig kan trekke umiddelbare og utvetydige forbindelseslinjer fra et individs valg av språklig strategi til vedkommendes sosiale identitet og tilhørighet (Mæhlum 1992:112).

Anette ser på den typiske sørlendingen som blid, åpen og omgjengelig og identifiserer seg med dette bildet. Jeg synes følgende utsagn illustrerer Anettes oppfatning av egen identitet og tilhørighet:

I væremåten vil jeg si at jeg nok er mer som østlendingene, ut fra hva jeg beskrev [om hvordan en typisk østlending og typisk kristiansander er, min kommentar]. Men brennmerket i panna, hva jeg vil si at jeg er, så er jeg jo sørlending. Det er jo der jeg er født og oppvokst, jeg er jo kristiansander, selv om jeg kanskje har adoptert noen av vanene til østlendinger ved å bo her.

Hvis noen spør om jeg er fra Stavanger, blir jeg grusomt fornærma! Jeg kan ikke skjønne at det skal være så likt! [...] Jeg er veldig sånn sørlending. Jeg er veldig til å identifisere meg med kristiansandskontoret vårt – ”oss søringer”, liksom. Så selv om jeg sier at Oslo og Bærum er ”hjemme”, så er jeg jo sørlending! Absolutt! Så hvis noen spør, så er jeg kristiansander.

Jeg tolker disse utsagnene slik at Anette innerst inne føler seg som kristiansander. Det virker som om hun alltid har hatt et positivt bilde av Kristiansand og kristiansandere, og at hun ikke hadde noe personlig ønske om å flytte fra byen i oppveksten. Hun ble etter hvert ”nødt til” å flytte, pga. studier. Overgangen fra Kristiansand til Oslo opplevdes som spennende, men også ganske negativ:

Jeg klarte aldri å skrive brev hjem, for jeg kom bare til ”kjære mamma” og så ”snufs, æ vil hjem”. [...] Ringte ofte hjem til mamma. Det var veldig greit skolemessig, men ettermiddager og helger kunne bli litt småtrasige.

Hun lengtet altså mye hjem og hadde i liten grad et sosialt liv utenom skoletid. Det første møtet med østlendingene var m.a.o. noe blandet. I dag trives imidlertid Anette godt i Oslo og tror ikke hun kommer til å flytte tilbake. Følelsen av tilhørighet til Kristiansand er likevel fremdeles sterk. Hun sier det er en ”bra by”, og hun er stolt av å komme derfra.

Det er nærliggende å se på Anette og Eva som to ”motsetninger” her. Eva har en mer negativ oppfatning av ”den typiske sørlendingen” enn Anette: Hun ser sørlendinger flest som familieorienterte (i negativ forstand), litt trauste, lite spontane og åpne, og lite nysgjerrig på andre mennesker. Østlendinger oppfatter hun derimot som vennefokuserte, sosiale og åpne. På spørsmål om hvem hun identifiserer seg med, sier hun:

Østlendinger, egentlig, kanskje. Men vanskelig å si, vet ikke. Litt av begge? Ja, men egentlig kanskje mest østlendinger.

Senere presiserer hun dette:

Jeg vet jo at jeg er kristiansander. [...] Men det er ikke viktig for meg å bli oppfattet som en kristiansander.

Eva viser her en helt annen identitetsoppfatning enn Anette, og den går tilbake til oppveksten. I tenårene så Eva på Kristiansand som kjedelig og med et lite miljø. Kristiansand om vinteren karakteriserte hun som ”spøkelsesby”. Hun lengtet ut til større, mer spennende byer som Oslo og London. Årsaken til at hun flyttet, var da også at hun ville oppleve noe nytt. Overgangen fra Kristiansand til Oslo ble svært positiv:

Det var himmelsk å komme til Oslo, hvor på en måte folk ga blaffen i hvem du var.

Selv om Eva på tidspunktet for intervjuet nettopp har flyttet tilbake til Kristiansand, anser hun ikke denne byen som sin "hjemby", og hun er heller ikke spesielt stolt av å komme derfra. Tvert imot er hun klar på at hun ønsker å flytte tilbake til Oslo en gang:

Hvorfor jeg flyttet tilbake? Sikkert fordi jeg fikk barn. Det har vært helt uaktuelt fram til jeg fikk barn. [...] Hadde vi ikke fått barn, hadde vi aldri flyttet tror jeg. Jeg elsker Oslo.

[Lengtet du noen gang tilbake til Kristiansand?] Etter at jeg fikk barn, så gjorde jeg det. Det er klart, jeg lengtet jo etter vennene mine og savnet familien min, men ikke noe sånn utprega. [Lengter du etter Oslo nå?] Ja, det gjør jeg. [Ønsker å flytte tilbake en gang?] Ja, absolutt. Er ikke ferdig med Oslo ennå, tror jeg.

Kirsten, som relativt sett har like høy modifisering som Eva i intervjuene, har et noe mer positivt bilde av "den typiske sørlendingen": Hun ser sørlendingen som blid, omgjengelig, men ikke alltid like lett å komme i kontakt med. Til tider kan hun identifisere seg med denne beskrivelsen:

Identifiserer meg med begge, men jeg blitt mer bergenser med årene. Ikke det at jeg er bergenser sånn, men jeg har tilpasset meg. Sørlendingen bor jo i meg enda, men pga. ungene legger jeg om dialekten. Det blir litt sånn at jeg balanserer det. [...] Så jeg identifiserer meg egentlig med begge deler.

Jeg vil gjerne reise til Kristiansand på besøk, det er jo "hjem" for meg, men allikevel, når jeg snakker om "hjemme" nå, så er det Bergen. Jeg føler større tilhørighet til Bergen etter hvert som årene går.

Kirsten føler seg altså delvis som sørlending ennå, men den sterke etnolingvistiske vitaliteten Bergen etter hvert har fått hos henne, er mye sterkere. Det kan virke som om Kirsten har hatt et noe mer blandet forhold til det å bo i Kristiansand i oppveksten enn Anette og Eva. Hun beskriver det som "greit nok", men litt kjedelig til tider. Hun valgte selv å flytte fra byen, og siden hun alltid hadde hatt en forkjærlighet for Bergen, reiste hun dit. Hun opplevde overgangen som svært positiv og har aldri lengtet tilbake til Kristiansand:

Jeg fikk et bra førsteinntrykk av Bergen, det regnet ikke de tre første ukene (latter)! Jeg har fått venner, gått på kurs, jobba og aldri vært arbeidsledig. Har følt meg hjemme fra første stund.

Som sitatene ovenfor viser, har Kirsten hatt "sørlendingen" i seg, men hun er blitt "mer bergenser med årene". Dette kan være et eksempel på at endringen av identitetsfølelsen kan komme *etter* språkendringen (jfr. Omdal 1994:189). Kirsten sier at hun måtte legge vekk litt av seg selv når hun snakket bergensdialekt i begynnelsen, men etter så mange år i Bergen,

føler hun seg nå nesten som bergenser. Den viktigste delen av det sosiale nettverket hennes i Bergen (barna) gjorde at hun la om. Kirstens opplevelse av å legge om dialekten på denne måten, kan tyde på at det oppsto en liten identitetskonflikt hos henne (jfr. Mæhlum 1986:42):

Bergensdialekten har ikke vært naturlig for meg. Så når jeg nå prøver å gå tilbake til sørlandsdialekten, så er det vel fordi det er det som er det opprinnelige meg, på en måte. Men bergensdialekten er også blitt en del av meg, så da er det vanskelig å skille. *Men i begynnelsen da jeg begynte å legge om til bergensdialekt, følte jeg jo at jeg la bort litt av meg selv.* Men det var en del av den prosessen at her kom vi til å bli boende, dette var mitt barns barndomshjem, og en del av mitt barns oppvekst, den type tanker. Mange ganger har jeg tenkt at å rive dem opp med rota og ta dem til Kristiansand, hadde jo blitt helt feil. Det har aldri streifet meg. Har vært bevisst på at nå har jeg tatt et valg om å bli her, jeg har fått barn og etablert meg. *Det blir jo å sette litt til side det som en selv var, på en måte.* Du går inn i morsrollen, du går inn i jobberollen, det er mange roller du påtar deg. Nå er jeg eldre og tryggere, og ungene klarer seg mer og mer selv. Jeg kan gjøre ting på egen hånd, for min egen del, ikke for ungenes del [mine uthevninger].

Det var rart og unaturlig å legge om, men jeg hadde jo lagt om tidligere. Det blir jo en måte å tenke på... så det var egentlig å bli vant til å bruke en annen dialekt enn det jeg hadde brukt før.

Selv om Kirsten har trivdes i Bergen fra første stund og opplevde flyttingen som positiv, så opplevdes altså den bevisste språkendringen som en noe negativ overgang for henne. Hun opplevde det på mange måter som å sette seg selv til side. Når hun i dag snakker om at hun ønsker å ”gå tilbake til sørlandsdialekten”, tyder dette på at hun knytter kristiansandsdialekten til en annen, mer ”opprinnelig” identitet hos seg selv.

”De typiske sørlendingene” for London-informanten Hege er litt trege, sure mot folk de ikke kjenner, men veldig hyggelige mennesker hvis de gis en sjanse. Hun sier at hun kan identifisere seg med denne beskrivelsen:

Jeg identifiserer meg mer med kristiansandere enn med østlendinger. Men i forhold til engelskmenn... Jeg føler meg på mange måter ganske engelsk, tenker ikke over at jeg er utlending når jeg er i England. Når jeg kommer tilbake til Kristiansand, føler jeg at jeg på en måte er kristiansander også. [...] Jeg tenker for det meste på engelsk når jeg er i England. Jo nærmere flyet er Norge, jo mer begynner jeg å tenke på norsk.

Hege føler seg altså som kristiansander, men har også identitetsfølelsen sterkt knyttet til England. På mange måter kan vi si at Hege her demonstrerer en slags ”dobbel identitet” (se 3.3.2), noe som antakelig har fått uttrykk i en høy grad av veksling mellom de to samtalsituasjonene. Standardformene brukes fordi det er de alternative norske variantene Hege har i sitt aktive repertoar, sannsynligvis fra det året hun bodde i Oslo, samt fra den perioden i oppveksten da hun brukte mye standardformer.

Jeg mener at det er relevant å gå nærmere inn på Heges forhold til Kristiansand, da dette sier noe om hvor sannsynlig det er at hun vil modifisere *bort fra* kristiansandsdialekten når situasjonen tilsier det, for eksempel i samtale med østlendinger (jfr. A-situasjonen). I oppveksten var Hege, i likhet med Kirsten, noe ambivalent til Kristiansand, men det negative inntrykket forsterket seg etter hvert som tida gikk. Hun syntes folk var kjedelige og byen for liten. Hun drømte om å flytte fra den tilværelsen hun levde, og da virket England mer forlokkende enn storbyer i Norge. Den første tida i England følte hun seg veldig fri og lengtet ikke hjem til Kristiansand, men det tok noen år før hun følte seg ”ordentlig hjemme”. I England følte hun seg som en person hun likte bedre, hun passet bedre inn. I dag har Hege et mer avslappet forhold til Kristiansand, og hun trekker frem positive sider ved byen. Hun understreker imidlertid at England er ”hjem” for henne.

Tatt i betraktning Heges ganske lunkne syn på Kristiansand og dialekten, samt hennes evne til å tilpasse seg andre når hun snakker (se 6.4), kan man lure på om hun ville ha modifisert mer også i B-situasjonen (samtale med kristiansander) hvis hun hadde bodd et annet sted i *Norge* over flere år. Dette blir ikke annet enn spekulasjoner, men det at hun bor i England, har antakelig virket preventivt for modifiseringen i dialekten hennes i det hun oppfatter som dialektsituasjoner.

Som nevnt i 3.3.6, har jeg spurt informantene mine om hvordan de oppfatter begrepene ”moderne”/”ikke-tradisjonell” i forhold til ”tradisjonell”. Alle fire beskriver ”moderne” som noe positivt, for eksempel ”åpen for impulser” (Anette), ”vennefokusert og søkende” (Eva), ”trendy” (Kirsten), ”populært akkurat nå” (Hege), uten at det nødvendigvis er slik alle oppfatter seg selv. Ikke særlig overraskende svarer alle at de tror det går an å leve et ”moderne” liv på deres tilflyttingssted i dag. På spørsmålet om det går an å leve et ”moderne” liv i Kristiansand, er alle, bortsett fra Anette, noe mer usikre.

Absolutt! Kristiansand er egentlig veldig moderne, fordi den er så utsatt for påvirkning fra Europa. Jeg vil jo si at Kristiansand er en veldig trendy by i forhold til mange andre byer på den størrelsen og litt mindre. Oslo? Ja, ikke noen forskjell. (Anette)

I Kristiansand tror jeg det er avhengig av miljøet rundt... Ja, sikkert. Oslo? Ja! Der er det andre impulser og tilbud. Mange er også uten familie, og da verdsetter en mer det nettverket en har. (Eva)

Ja, men det er vanskelig å vite når jeg ikke har bodd i Kristiansand i voksen alder. Men jeg har en følelse av at Kristiansand er litt mer tradisjonell. [...] Bergen? Ja, det ser jeg jo at folk gjør [dvs. følger moten, min kommentar]. (Kirsten)

Tror det er mulig å leve et rikt og moderne liv i Kristiansand, kanskje mer nå enn før. Absolutt i Oslo, kanskje enda mer enn i Kristiansand. Fordi det er større, flere muligheter. [...] Tror en kan leve et rikt og moderne liv i England også. (Hege)

Det kan dermed se ut til at informantenes oppfatning av ”det moderne liv” på de ulike bostedene, bekrefter inntrykket av deres generelle oppfatning av tilflyttingsstedet i forhold til Kristiansand.

Som en oppsummering på denne delen av analysen, kan vi si at alle informantene har et positivt forhold til tilflyttingsstedet. De ser på det som ”hjem”, og de mener at man kan leve et ”rikt og moderne” liv der. Det som kan se ut til å ha differensierende betydning for de språklige strategiene deres, er hvor sterkt det følelsesmessige båndet til Kristiansand er og hva de assosierer med denne byen, samt årsaken til at de flyttet i utgangspunktet.

6.3 Holdninger til dialekt

I nær tilknytning til oppfatningen av Kristiansand og tilflyttingsstedet, er synet på dialektene der, samt informantenes holdning til egen dialekt i dag og dialektendring generelt. Dette kan tenkes å påvirke deres ønske om å holde på kristiansandsdialekten eller til å tilpasse seg til talemålet på tilflyttingsstedet. Det er imidlertid flere undersøkelser som konkluderer med at det *ikke* er en klar sammenheng mellom dialektholdning og språklig modifisering (jfr. Omdal 1994:185). Selv ser Omdal ser en ”viss sammenheng mellom liten setesdalsmålsentusiasme og sterk språkendring” i sin undersøkelse (op.cit.:232). Som nevnt under 3.3.7, ser Haugen (2004) en sammenheng mellom den affektive holdningskomponenten og informantenes talemål. Til en viss grad kan jeg se en slik sammenheng også hos mine informanter.

Jeg har stilt informantene flere spørsmål rundt dialekt og dialektendring (se vedlegg), og drøftingen nedenfor baserer seg på svarene som de har gitt³². Et gjennomgående trekk ved denne delen av analysen, er at Anette uttrykker klart mer positive følelser for kristiansandsdialekten enn de tre andre, både i oppveksten og i dag og noe mer avmålte holdninger til talemålet i Oslo. For henne ser det altså ut til at kristiansandsdialekten har mer ”status” enn oslomålet (jfr. tilpasningsteorien under 3.3.4). Hun legger vekt på at kristiansandsdialekten er ”kjempefin”, ”morsom” og ”sjarmerende”, men legger også til at den *kan* bli for bred og ”bondsk”. Talemålet i Oslo ser hun på som ”helt OK, men det er ikke dialekt” og ”det kan bli for pent”. Hun synes at det beste man kan si om oslomålet, er at det er enkelt å forstå.

³² Ved å stille spørsmål om holdninger til språk, får man kun informantenes bevisste oppfatninger. De ubevisste, underliggende holdningene er ikke så lette å gripe ved en slik metode. Jeg har likevel valgt å gjøre det slik, av hensyn til oppgavens omfang.

I motsetning til Anette, ser Eva, Kirsten og Hege ut til å ha hatt negative assosiasjoner til kristiansandsdialekten i oppveksten og årene etter flyttingen, noe adjektiver som ”stygg”, ”treg”, ”kjedelig” og ”brei” vitner om. I dag modererer de riktignok dette synet noe og beskriver den som ”verken verre eller bedre enn andre”, ”grei nok”, ”ganske fin”, ”litt grautete, men OK”, ”noe treg”. Alle uttrykker større bevissthet rundt egen identitet med årene (se 6.2) og et ønske om å gå mer tilbake til kristiansandsdialekten, men frekvensanalysen viser at modifiseringen likevel er høy (for Hege bare i A-situasjonen, dvs. samtalen med østlending). Det kan tenkes at de noe reserverte holdningene til dialekten (ubevisst) har virket hemmende for en slik utvikling ”tilbake” til kristiansandsdialekten. Deres syn på talemålet på tilflyttingsstedet kan også ha hatt betydning. Eva, Kirsten og Hege uttrykker alle positive følelser for talemålene på tilflyttingsstedet, både i oppveksten og i dag. Kirsten forteller at hun av en eller annen grunn alltid likte bergensdialekten og andre vestnorske dialekter bedre enn østlandsk i oppveksten. Både Eva og Kirsten fremhever ”vestkantmålet” i Oslo og ”bybergensk” som litt for ”pent”. Det er ”mellomtingen” de synes er finest og identifiserer seg med.

Sett bort ifra at Anette opplevde kommentarene fra østlendingene som negative første gangen hun flyttet til Oslo og dermed endret dialekten sin (se ovenfor), sier både hun, Eva og Kirsten at de ikke har følt noe ytre press fra østlendinger/bergensere om å endre dialekten. Eventuelle kommentarer de har fått på kristiansandsdialekten sin på tilflyttingsstedet, har de tolket som vennligsinnede og humoristiske. De gir uttrykk for at modifiseringen deres er selvpålagt, og dette kan tydeliggjøres gjennom dette sitatet fra Kirsten:

Det var nok min egen holdning det gikk på. Jeg tror egentlig ingen hadde noe problem med å skjønne hva jeg sa. Jeg tror jeg selv lagde det til et problem. Jeg sto liksom og veide for og imot; ”hva skal jeg bruke her?”. Jeg ble jo min egen belastning. Jeg har aldri opplevd noe press fra noen. Ingen har sagt noe. Sånn som jeg har tenkt selv om sørlandsdialekten, så har den vært så brei, masse rare ord.

Det ser ut til å være et fellestrekk hos informantene at de slapper mer av i samtale med østlendinger/bergensere enn i samtale med kristiansandere. Alle fire har fått kommentarer fra andre *kristiansandere* på at de har lagt om. Her kan det tenkes at noen av dem føler et ”press” fra kristiansandsmiljøet i retning av å snakke dialekt:

Nei, føler ikke at de [kristiansanderne, min kommentar] har forståelse for det. De er veldig seg selv nærmest. Heller motsatt, de forventer at du skal prate breiere enn du noen gang har gjort før. (Anette)

Syns det er litt flaut, fordi jeg syns det er ganske teit selv med folk som endrer dialekten.
(Eva)

Om de [kristiansanderne, min kommentar] har forståelse for hvorfor jeg har lagt om eller om de har skjønt grunnen til det, det vet jeg ikke. [...] Men at sørlendinger er opptatt av *sin* dialekt, det har jeg ikke følelsen av. Ikke sånn at de skal holde på den. (Kirsten)

Kommentarene føles litt kritisk, sikkert ikke ment slik, men jeg føler at det er pinlig at jeg ikke prater vanlig kristiansandsk lenger. (Hege)

Frekvensanalysen viser at alle flytterinformantene modifierer kristiansandsdialekten sin i større eller mindre grad i dag. Det ser ikke ut til at i hvert fall Anette, Eva eller Kirsten har noen utpreget positiv oppfatning av denne modifieringen:

Skulle gjerne snakket renere sørlandsk, ikke snakke så blandingsdialekt, ”språke” litt mindre.
(Anette)

Men når jeg tenker bevisst på hvordan jeg snakker, så høres det jo helt forferdelig ut, syns jeg. Når jeg sier ”hun”, det er noe sånn tull som jeg har begynt med. Jeg syns det er stygt, skikkelig vestkantberte. Men når jeg sier det til ’Tone’ [venninne fra Oslo, min kommentar], så bryr jeg meg ikke noe om det. Men når jeg sier det her [i Kristiansand, min kommentar], så høres det fælt ut. (Eva)

Men nå syns jeg det er kult å høre sørlendinger som snakker på TV, det er så veldig lett å bruke disse fine ordene ”helt” og ”pent”, og det syns jeg høres helt forferdelig ut. Det er kanskje derfor også at jeg prøver å legge om til den dialekten jeg kanskje en gang brukte, for jeg syns det høres helt sløvt ut å høre på TV at de er sånn halvveis kristiansander. Det er jo typisk sånn jeg høres ut! (Kirsten)

Det kan tenkes at disse utsagnene reflekterer en allmenn holdning til dialekt i befolkningen, det at ”den rene dialekten” blir sett på som et ideal (Røynealand 2005:61). Dette understrekes også av at informantene sier at de slapper mer av i samtale med østlendinger/bergensere enn med kristiansandere. Kanskje modifiering føles negativt når de er sammen med sørlendinger, men mer naturlig når de er sammen med østlendinger, og for noen kan det ha sammenheng med følelsen av ”presset” fra kristiansandsmiljøet.

Informantene nevner flere fordeler ved å snakke modifierert dialekt i samtale med østlendinger, og da peker jobbsituasjoner seg ut i særdeleshet. Her fremhever de viktigheten av å være tydelig og korrekt. Anette nyanserer dette bildet noe, da hun er den eneste som konkret nevner én jobbsammenheng der det er en fordel å bruke dialekt:

Hvis jeg skal oppnå noe her, så blir jeg jo enda breiere sørlandsk. De fleste syns det er en veldig sjarmerende dialekt. Hvis jeg trenger opplysninger på telefon, så prater jeg veldig sørlandsk, da er det så mye enklere å få hjelp enn hvis du er østlending. Jeg tror veldig mange har på en måte noe de assosierer med sørlendinger; sol og sommer og strand.

Anette kan altså bruke kristiansandsdialekten bevisst i visse jobbsammenhenger. Det er i mer formelle, ”halv-offentlige” situasjoner som møteledelse og forelesninger at hun finner det fordelaktig å endre strategi i retning av flere standardformer.

Når det gjelder synet på dialektendring ved flytting, er det vanskelig å hente noe klart ut av materialet. I spørreskjemaet svarer alle flytterinformantene at det er positivt at folk holder på dialekten sin og at utflyttede kristiansandere bør prate kristiansandsdialekt. Samtidig ser det ut til at de alle mener at modifisering kanskje er en nødvendig og naturlig del av det å treffe andre mennesker med andre talemål. I hvert fall ser de på for eksempel TV2-sjef Kåre Valebrokks omlegging fra kristiansandsdialekt til nokså skriftrett bokmål, som helt naturlig. Anette synes imidlertid at han burde holdt på dialekten sin, men sier samtidig at folk bør få legge om der det er behov. Det ser altså ut til at de fire har en noe ambivalent holdning til det å legge om, og dette gjelder også for eget talemål.

Språkholdningene til et individ er vanskelige å operasjonalisere og kartlegge, og det kan være diskrepans mellom det informantene sier og det hun ubevisst ønsker og mener. Derfor kan resultatene bli noe mer uklare og usikre enn for mange andre sosiale og psykologiske faktorer. Ovennevnte analyse har likevel i grove trekk vist at det ut fra informantenes utsagn, ser ut til å være en viss sammenheng mellom deres holdning til kristiansandsdialekten og deres modifiseringsgrad. Det er også interessant å se at det er en motsetning mellom på den ene siden det noe *negative* synet på egen modifiserte dialekt i dag og ønsket om å ”bevare” kristiansandsdialekten og den noe likegyldige ”greit nok”-holdningen til kristiansandsdialekten på den andre siden.

6.4 Personlighet

Som en avslutning på analysen av de sosiale og sosialpsykologiske faktorene, vil jeg si litt om en annen – etter mitt syn grunnleggende – faktor, nemlig den personlige tilbøyeligheten til å tilpasse seg i ulike situasjoner. Omdal sier det slik:

Slike forhold [det at språkendringer kommer ubevisst, min kommentar] tyder på at vi ikke kan gjøre rekning med å finne årsakene og sammenhengene bare ved å fokusere på sosiale faktorer og holdninger, men også må gå ut fra at ulike personer har ulike språklige ”legninger”, dvs. at noen har lett for å endre språket og imitere uttalemåter og dialekter, mens andre synes det er nærmest umulig. Vi må med andre ord også trekke inn psykologiske og sosialpsykologiske faktorer (Omdal 1994:216).

Vi er sosiale individer som er i stand til å påvirke andre og selv å bli påvirket. Noen mennesker har lettere for å bli påvirket enn andre, og bak dette ligger det et utall av sosiale og psykologiske årsaksfaktorer. Under 3.3.4 var jeg inne på de to idealiserte prototypene ”high self-monitor” og ”low self-monitor” (Mæhlum 1992:332). Det er selvfølgelig umulig uten videre å sette mennesker i bås på denne måten, noe som heller ikke er meningen. Selv om man likevel går ut fra at alle mennesker har *ulik grad* av sensitivitet i sosiale kontekster, er det imidlertid problematisk å måle og analysere et slikt forhold. Det er dessuten vanskelig pga. at man beveger seg inn på et område som kan føles svært personlig for mange.

Siden flytterinformantene mine er i en situasjon der de må forholde seg til ulike språklige miljøer, kan vi anta at personlighetstrekk som gjelder behovet for og evnen til å tilpasse seg, vil være særlig tydelige. Mæhlum ser dette i sammenheng med de ulike nøytralitetsstrategiene til flere av informantene sine, særlig i situasjoner av sosial og språklig usikkerhet. Hun tolker dem som ”uttrykk for individers varierende behov for å opptre konformt” (op.cit:333). Også mine informanters modifisering kan tenkes å forklares delvis ut fra deres behov for å tilpasse seg (se sitatene innledningsvis i kapitlet) og deres evne til å være sensitive i ulike situasjoner. I noen situasjoner kan det for enkelte *ikke* være et uttrykt behov for ”å opptre konformt”, men snarere å holde på de indre verdiene man har i forhold til det å være kristiansander. For noen blir dette så ”vanlig” at det kan anses som et personlighetstrekk, uten at jeg har mulighet til å trekke noen slutninger om dette her.

Det at informantene sier at de var mer usikre før og at det var en årsak til språklig tilpasning hos dem, kan tyde på at selvbildet er viktig i denne sammenhengen. Økt indre trygghet kan m.a.o. redusere behovet for å tilpasse seg språklig. Samtidig må vi være oppmerksom på at usikkerhet i én situasjon ikke nødvendigvis betyr at individet har lavt selvbilde i alle situasjoner.

Evnen til å ta opp andre språk lett, er også noe som fremheves som en personlig tilbøyelighet av betydning i forbindelse med språktilpasning. I tillegg til Hege, har to av informantene bodd i England og USA i noen måneder. Begge forteller at overgangen til engelsk gikk forholdsvis smertefritt. Kirsten sier det slik:

Det gikk egentlig veldig fort [overgangen fra norsk til engelsk, min kommentar]. Da jeg skulle reise hjem [fra USA, min kommentar] og skulle til flyplassen, sa sjåføren – fetteren til mi bestemor – at ”når du kom hit, hørte vi at du var fra Norge, men nå høres det ut som du er innfødt amerikaner”. Da merket jeg også selv at det fløt så greit. Men hvor lang tid det gikk, det vet jeg ikke, det gikk av seg selv.

Som nevnt er personlighetstrekk en faktor som er usikker og problematisk å undersøke. Jeg har imidlertid vært inne på at slike trekk, som tilbøyelighet til å tilpasse seg andre i ulike situasjoner, bl.a. det å lære et nytt språk, kan være en medvirkende årsak til modifiseringen hos noen av mine informanter. Dette har også sammenheng med hvordan man oppfatter seg selv og hvor trygg man er på egen identitet. Langt grundigere undersøkelser kreves imidlertid om man skal kunne si noe mer sikkert om dette.

6.5 Sosiale mekanismer illustrert ved to av informantene

I den kvalitative analysen ovenfor har jeg drøftet ulike sosiale og sosialpsykologiske faktorer mulige påvirkning på informantens dialekt. Nå vil jeg ta utgangspunkt i informantene selv, for å få en nærmere forståelse av deres talemål, med hensyn til de ulike faktorenes *bevaringsfremmende* ("konserverende"), evt. *bevaringshemmende* ("assimilerende") betydning. For å tydeliggjøre, har jeg valgt å plukke ut to "typeinformanter" som jeg betrakter som motsetninger, språklig sett og i forhold til de sosiale og psykologiske mekanismene bak språket³³. Som vist i 5.7, skiller Anette seg ut i forhold til de tre øvrige informantene i A-situasjonen (samtalet med østlending/bergenser). Siden både Eva og Kirsten har ganske høy modifisering i både A- og B-situasjonen, kan de begge i utgangspunktet betraktes som "motpoler" til Anette. Jeg har likevel valgt å konsentrere den videre drøftingen rundt Anette og Kirsten.

Både Anette og Kirsten forklarer endring i dialekten med usikkerhet tidligere, men at de i dag er tryggere og ønsker å ta vare på kristiansandsdialekten (se sitater innledningsvis). Kirsten har imidlertid langt høyere modifisering enn Anette i intervjuene, noe som tyder på at hun per i dag ikke klarer å gå tilbake til kristiansandsdialekten i den grad hun kanskje ønsker. Etter så mange år i Bergen, er bergensformene antakelig blitt såpass integrert i talemålet hennes at overgangen til kristiansandsformer i mange tilfeller blir for stor. I motsetning til Kirsten, er ikke standardformene så integrert i Anettes talemål at hun ikke klarer å legge dem bort når situasjonen krever det. Hvilke faktorer er det som gjør at Anettes talemål er mindre modifisert enn Kirstens? Sagt med andre ord: Hvilke faktorer kan tenkes å ha vært bevaringsfremmende/konserverende for Anettes talemål og bevaringshemmende/assimilerende for Kirstens talemål. Det er naturligvis faktorer som også

³³ Jeg understreker at en slik inndeling i "typeinformanter" (se for eksempel Akselberg og Mæhlum 2003:77) er sterkt forenklet i forhold til virkeligheten. Inndelingen er likevel relevant, da den klargjør hvor sterkt ulike mekanismer kan virke på individer som flytter.

virker i *motsatt* retning hos dem begge, men i denne sammenhengen er det interessant å se på noen av de faktorene som kan tenkes å ha medvirket til Anettes lave modifisering og til Kirstens høyere modifisering i intervjuene.

Ser vi på oppveksten til Anette og Kirsten, er de ikke så ulike. Anette forteller om et sosialt nettverk som betydde mye for henne og som hun ikke hadde lyst til å flytte fra. Kirsten ser ikke ut til å ha hatt en slik entydig positiv holdning til byen og det sosiale nettverket, men jeg har ikke inntrykk av at hun hadde noe sterkt *ønske* om å flytte ut før kanskje senere i tenårene. Anette, derimot, ”måtte” flytte pga. studier. Hun hadde et ganske negativt første møte med tilflyttingsstedet, mens Kirsten opplevde overgangen som langt bedre. Dette, sammen med et noe negativt syn på kristiansandsdialekten, virket muligens ”bevaringshemmende” på Kirstens kristiansandsdialekt, slik at hun ubevisst begynte å legge litt om. For Anette har kanskje oppveksten og det noe negative første møtet med nytt bosted virket ”konserverende” på dialekten.

Kirsten la altså ubevisst noe om den første tida i Bergen. Likevel ser det ut til at den *utløsende* faktoren for den mer bevisste modifiseringen av talemålet til Kirsten har vært barna. Det at hun fikk barn, gjorde først noe med språket hennes, deretter påvirket det identiteten hennes (hun føler seg mer og mer som bergenser), som igjen gjorde at det ”ballet på seg”, som Kirsten selv sier. Man kan stille spørsmål ved hvorfor Kirsten i det hele tatt valgte å legge mer om da hun fikk barn. Kanskje det lå andre, psykologiske faktorer bak dette valget? Dette er vanskelig å si noe mer om, men jeg tror at det Kirsten selv sier om at hun var mer usikker på den sosiale identiteten sin før, har vært medvirkende. Tilhørigheten til Kristiansand var ikke så sterk som for eksempel hos Anette. Når hun i tillegg forteller at hun alltid har lagt lett om både språk og dialekt, kan vi ha fått en nærmere forståelse av hvorfor hun har endret talemålet sitt i den graden hun har.

Anette på sin side har flere sosiale faktorer som ser ut til å ha virket ”bevaringsfremmende” på talemålet hennes etter flyttingen. Hun oppgir riktignok at hun kan føle seg som østlending i jobbsammenheng av og til, og Oslo er ”hjemme” nå. Men det hun vektlegger i samtalene, er den sosiale identiteten sin, som er knyttet til Kristiansand (jfr. sitatet ”Jeg er jo kristiansander!” under 6.2), og synet på kristiansandsdialekten er også positivt i forhold til synet på talemålet i Oslo.

Ulikhetene mellom Anette og Kirsten kan svært forenklet sammenfattes slik (se neste side):

	Anette	Kirsten
Språklig strategi	Lav modifisering.	Høy modifisering.
Oppvekst	Begge foreldre fra Kristiansand. Viktig å bo nær familien. Positivt syn på Kristiansand og dialekten.	Den ene av foreldrene fra Kristiansand. Ikke spesielt viktig å bo nær familien. Litt negativt syn på Kristiansand og dialekten.
Årsak til flytting	Studier. Ønsket ikke å flytte fra Kristiansand.	Ønsket å flytte fra Kristiansand og valgte Bergen, fordi hun "alltid" hadde ønsket å flytte dit.
Opplevelse av flytting	Ganske negativt. Lengtet mye.	Bare positivt.
Sosialt nettverk på tilflyttingsstedet	Hovedsakelig østlendinger, men bestevenninne med kristiansandsdialekt. Ingen barn.	Hovedsakelig bergensere. 3 barn.
Sosial identitet	Kristiansander	Bergenser
Synet på Kristiansand	Forholdsvis sterk tilhørighet til Kristiansand (besøker byen 4-10 ganger årlig), selv om Oslo er "hjemme".	Størst tilhørighet til Bergen. Besøker Kristiansand én gang i året.
Syn på kristiansandsdialekten	Positivt.	Tidligere negativt, nå mer moderert.
Syn på dialekten på tilflyttingsstedet	Verken bra eller dårlig.	Positivt.

Sosiale og sosialpsykologiske faktorer som kan tenkes å ha virket "konserverende" på Anettes talemål, og hvilke som kan tenkes å ha virket "assimilerende" på Kirstens talemål.

Helt til slutt vil jeg gi en kommentar på Eva og Hege. Som nevnt, anser jeg både Eva og Kirsten som en motsetning til Anette. Mange av de samme faktorene som hos Kirsten, ser ut til å ha virket bevaringshemmende på Evas kristiansandsdialekt. For Eva tror jeg særlig identifiseringen med andre miljøer enn kristiansandsmiljøet i oppveksten, positiv opplevelse av flyttingen, tett østlandsk nettverk og et negativt syn på Kristiansand har betydd mye.

Bildet er litt mer sammensatt i Heges tilfelle. Flere av faktorene kan brukes til å forklare modifiseringen hennes *bort fra* kristiansandsmålet i A-situasjonen (samtalet med østlending), først og fremst det negative synet på Kristiansand og kristiansandsdialekten i oppveksten og den positive endringen av identitetsfølelsen da hun "ble engelsk" i England. Betydningen av det sosiale nettverket i Kristiansand, følelsen av tilhørighet til Kristiansand i dag, samt følelse av "press" fra kristiansandere kan tenkes å ha virket bevaringsfremmende på Heges talemål.

6.6 Oppsummering

Alle informantene uttrykker generelt positive følelser for og beskrivelser av tilflyttingsstedet, talemålet og menneskene der. De har litt mer blandede oppfatninger av Kristiansand, dialekten, kristiansandere m.m., og det er her det må antas å ligge noe som gjør at talemålet deres er ulikt. Jeg har brukt Anette og Kirsten som to ”typeinformanter” for å illustrere hvor forskjellige flyttere kan være og hvordan denne forskjellen kan gi utslag i ulike språklige strategier.

7 AVSLUTNING

Når det nå nærmer seg avslutning av dette prosjektet, er det på sin plass å stoppe opp og reflektere over resultatene jeg har kommet frem til. Har jeg fått svar på de spørsmålene jeg stilte meg innledningsvis? Har informantene mine ”tatt med seg språket”, dvs. kristiansandsdialekten fra oppveksten, som tittelen på oppgaven antyder? Eller har de valgt andre strategier? Og hvorfor har de i tilfelle det?

Problemstillingen min har vært sammensatt. Det primære målet med undersøkelsen har vært å finne frem til de språklige strategiene som de fire flytterinformantene har valgt i møte med et nytt talemål på et nytt bosted (se 1.2). Det synes jeg at jeg har fått kartlagt grundig, og etter min mening har den rapporterte språkbruken her fungert som en kvalitetssikring for den observerte språkbruken (se 4.2). Alle flytterinformantene har endret dialekten sin noe etter flytting. Anette peker seg ut som den av informantene som har endret minst. Faktisk har hun like lav modifisering i intervjuene som kontrollgruppa av bofaste kristiansandere. De tre andre har forholdsvis høy modifisering i samtale med østlending/bergenser (se kap. 5).

Det som har overrasket meg noe, er at de tre informantene i Norge har så lav variasjonsfrekvens (dvs. liten forskjell i modifisering mellom de to intervjuene). Slik sett ble hypotesen min bekreftet bare for Hege, London-informanten, som snakket mye bredere kristiansandsdialekt i samtale med kristiansander (B-situasjonen) i forhold til samtalen med østlending (A-situasjonen). Det at de tre andre informantene endret lite fra den ene situasjonen til den andre, kan tyde på at de har stabilisert bruken av de aktuelle trekkene noe, siden de har bodd såpass lenge borte fra Kristiansand. Det kan imidlertid også bety at de har oppfattet de to samtalene som veldig like. Dette har jeg diskutert under 5.7, se også 4.6.3.

Resultatene fra frekvensanalysen er også brukt til å se på de fem språkvariablenes status i kristiansandsdialekten i lys av teorier om geografisk utbredelse, frekvens og markeringsverdi. Ikke særlig overraskende er det at de blaude konsonantene (variabelen LEN) er utsatt for mest endring hos flytterinformantene (se 5.8). Dette bekrefter det generelle inntrykket som har dannet seg de siste årene om at de blaude konsonantene er på vei ut av kristiansandsdialekten. Jeg har prøvd å vise hvorfor særlig de blaude konsonantene er et utsatt trekk og mener da at den negative markeringsverdien trekket har hos informantene, har mye å si, i tillegg til at trekket er geografisk begrenset til ”den sørlandske kyststripe” og deler av

sørvestlandet. Trekket er dessuten svært frekvent og dermed oftere utsatt for bryting mot de harde konsonantene. Kontrollgruppas språkbruk har vært nyttig i denne forbindelsen. Det viser seg at kontrollinformantene modifierer de samme trekkene som flytterinformantene, men i mindre grad. Det kan dermed se ut til at de følger den samme utviklingen, men i ulikt tempo. En nærmere undersøkelse må imidlertid til for at man skal kunne si noe mer sikkert om dette.

Den andre delen av problemstillingen har vært å gå nærmere inn på hver informant for å få et bilde av mekanismene bak de språklige valgene de gjør. Jeg mener å se en sammenheng mellom informantenes språklige strategier og noen av de sosiale og sosialpsykologiske faktorene som jeg har undersøkt. Det er vanskelig å si hvilke av faktorene som har betydd mest for informantenes språkbruk, men selv trekker de frem ønsket om å tilpasse seg for å få aksept og å bli forstått som en sentral forklaring. Informantenes sosiale nettverk og deres utsagn om sosial identitet, tilhørighet og holdninger til bl.a. kristiansandsdialekten kan langt på vei gi en forklaring på hvorfor de har et ønske om å tilpasse seg og dermed få aksept, eller eventuelt ikke har det. Som nevnt ser det ut til at alle informantene har et positivt syn på tilflyttingsstedet, talemålet og menneskene der (se kap. 6). Det som skiller dem, og som også må antas å ha hatt betydning for deres valg av språklige strategier, er de ulike oppfatningene av Kristiansand, dialekten og kristiansandere. Særlig synes jeg at Anette og Kirsten kan tjene som to eksempler i denne sammenhengen. Anette har lav modifiering, og hennes positive innstilling til Kristiansand og kristiansandsdialekten er noe av det som kan ha virket bevaringsfremmende på hennes dialekt fra oppveksten. Motsatt kan Kirstens mer negative holdning til de samme forholdene ha virket bevaringshemmende på kristiansandsdialekten hennes.

Sett under ett synes jeg metoden jeg har valgt for datainnsamlingen, har fungert tilfredsstillende. Selv om det har vært svært tidkrevende å samle inn så mye data i to omganger (spørreskjema/utfyllingsliste og to dybdeintervjuer), mener jeg at kombinasjonen av rapportert og observert språkbruk har vært nyttig for det språklige resultatet av undersøkelsen. Jeg har vist at det er relativt sett godt samsvar mellom rapportert og observert språkbruk (se 5.7.1). For den eksternspråklige analysedelen, synes jeg også metoden har fungert bra. Spørreskjemaet i forkant har vært nyttig som utgangspunkt for dybdeintervjuene, og jeg har dessuten spart tid i intervjuene som jeg har kunnet bruke på utdypning av svar fra spørreskjemaet. Svarene jeg har fått gjennom denne undersøkelsen, har også vært klargjørende for meg, og mange av mine forhåndsantakelser har blitt bekreftet, både når det gjelder språklige forhold og sosiale mekanismer. Samtidig er jeg klar over

usikkerhetsmomentene her, noe som er diskutert grundig gjennom hele oppgaven. Dette gjelder både innsamlingen av data, datahåndteringen, og bl.a. min egen rolle som subjektiv tolker av informantenes opplysninger.

Jeg har tatt opp mange spørsmål i denne avhandlingen. Noen har jeg fått svar på langt på vei, andre står ubesvart, og nye har dukket opp underveis. Det hadde for det første vært ønskelig å gå enda dypere og mer systematisk inn i de sosiale og sosialpsykologiske faktorene, også når det gjelder de bofaste kontrollinformantene, og gjerne en større gruppe unge bofaste informanter. Da ville det kanskje vært mulig å si om det ligger de samme mekanismene bak de bofaste kristiansandernes modifisering og flytterinformantenes modifisering.

Denne undersøkelsen kan forhåpentligvis også være et lite bidrag til en videre granskning av kristiansandsdialekten. Det hadde vært interessant å undersøke nærmere de ulike trekkenes status hos større befolkningsgrupper i Kristiansand, og gjerne hos flere utflyttede kristiansandere. Det å studere flytteres språk kan si oss noe om hva ”ekstreme” situasjoner gjør med språket, og man kan da anse flytteres språk som noe som peker fremover (jfr. Thelander 1985). Bl.a. mener jeg at funnene mine har styrket Kostøls (2002) resultat når det gjelder blande konsonanter (LEN). Andre interessante språktrekk å undersøke videre, er kort trykksterk vokal i utlyd (KORT) og intonasjonen. Er for eksempel mine informanters endring av *tonefallet* bare et utslag av flyttingen, eller er dette en endring som også kan finnes hos bofaste kristiansandere?

En undersøkelse av kristiansandsdialekten kunne også omfatte innflyttede kristiansandere. Har de tatt opp noen kristiansandstrekk i språket sitt, og i tilfelle hvilke? Og hva med utflyttede kristiansandere som flytter hjem igjen og som på den måten er med på å farge kristiansandsmålet. Et interessant spørsmål her er om endringen vi ser i kristiansandsmålet i dag i stor grad også skyldes innflytterne og de hjemvendte flytterne?

Jeg har ikke gått nærmere inn på den tospråklige situasjonen som Hege er i, av hensyn til omfanget på oppgaven. Mange har forsket på flerspråklige individer, men så vidt jeg vet, er det ingen som de siste tiårene har forsket på det norske språket til nordmenn som har flyttet utenlands. Det kunne vært interessant å undersøke dette forholdet grundigere. Mange nordmenn flytter til utlandet, ofte for å studere i et par år, men noen blir boende i mange år, slik som Hege. Her kunne det bl.a. vært aktuelt å se nærmere på hvilket språk hos den tospråklige som er dominant, hvilken nytte og funksjon de to språkene har for informanten og hvordan det å være tospråklig påvirker språkbrukerens identitet.

LITTERATURLISTE

- Akselberg, Gunnstein. 1994. Språkleg endring og variasjon. Om determinanttilhøve. I: Kotsinas, Ulla-Britt & Helgander, John (utg.): *Dialektkontakt, språkkontakt og språkförändring i Norden. Föredrag från ett forskarsymposium*. 1994. Edsbruck: Akademitryck AB.
- Akselberg, Gunnstein. 1995. *Fenomenologisk dekonstruksjon av det labov-milroyske paradigmet i sosiolingvistikken. Ein analyse av sosiolingvistiske tilhøve i Voss kommune*. Bind 1. Teori, metode, analyse. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen [dr.-art.-avhandling]
- Akselberg, Gunnstein. 2003. Talevariasjon, register og medvit. I: Mæhlum, B m.fl. 2003: *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*, 124-143. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Akselberg, Gunnstein. 2003. Talevariasjon i Noreg. I: Mæhlum, B m.fl. 2003: *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*, 144-165. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Akselberg, Gunnstein og Mæhlum, Brit. 2003. Sosiolingvistisk metode. I: Mæhlum, B m.fl. 2003: *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*, 144-165. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Chambers, J.K. & Trudgill, P. [1980] 1998. *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Christoffersen, Marit. 1981. Kort trykksterk vokal og 'stød' i utlyd i Kristiansand bymål. *Maal og Minne*, 77-85.
- Frøyset, Inger. 1957. *Torridalsmålet. Serprent av "Torridal Sorenskriveri"*, Kristiansand S., 287-325.
- Gadamer, Hans Georg. 1977. Tidsavstand, verkningshistoria och tillämpning i hermeneutiken. I: Engdahl m.fl. 1977. *Hermeneutik*, 88-109. Rabén & Sjögren, Stockholm.
- Giles, Howard & Smith, Philip. 1979. Accommodation Theory: Optimal Levels of Convergence. I: Giles & St Clair (red.). 1979. *Language and Social Psychology*, 45-65. Oxford: Basil Blackwell.
- Hangeland, Siri. 1981. *Sosiolingvistiske forhold i Kristiansand bymål*. [Upubl. hovedoppg.] Bergen: Universitetet i Bergen.
- Hognestad, Jan K. (under publisering). Tonelag i Flekkefjord Bymål. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*. 2007.
- Haugen, Einar. 1953. *The Norwegian Language in America: A Study in Bilingual Behaviour*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Haugen, Ragnhild. 2004. *Språk og språkhaldningar hjå ungdomar i Sogndal*. Bergen: Nordisk institutt, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Bergen [dr.-art.-avhandling].
- Hemmer, Bjørn. 1995. *Sørlandet og litteraturen*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Iversen, Vegard. 1995. *Språk og urbanisering. Fire verdalingers møte med trondheims- og oslomål* [Upubl. hovedoppg.] Trondheim: Universitetet i Trondheim.

- Jahr, Ernst Håkon (red.). 1990. *Den store dialektboka*. Oslo: Novus.
- Jahr, Ernst Håkon. 1996. Språkstrid og språkplanlegging i Norge på 1970- og 1980-tallet – bakgrunn og innhold. I: Thelander, M. m.fl. 1996. *Samspel och variation. Språklige studier tillägnade Bengt Nordberg på 60-årsdagen*. 167-183.
- Jahr, Ernst Håkon. 1997. On the Use of Dialects in Norway. I: Ramich, H. & Wynne, K. (ed.) 1997. *Language in time and space: studies in honour of Wolfgang Viereck on the occasion of his 60th birthday*. 363-369.
- Johnsen, Arnulf. 1942-1954. *Kristiansands bymål*. Oslo: Aschehoug.
- Johnsen, Arnulf. 1962. *Syntaksen i Kristiansands bymål*. Oslo: Aschehoug.
- Johnstone, Barbara. 2000. *Qualitative Methods in Sociolinguistics*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Kleivenes, Kristine Tokle. 2002. *Med kristiansundsdialekten på flyttefot. En undersøkelse av seks utflytta kristiansunderses språkholdninger, identifiseringer og språklige atferd i det "nye" språkklimateets tid*. [Upubl. hovedoppg.] Bergen: Universitetet i Bergen.
- Kostøl, Sissel Elisabeth. 2002. *Å i sava! En undersøkelse av utviklingen i enkelte trekk i kristiansundsdialekten*. [Upubl. hovedoppg.] Kristiansand: Høgskolen i Agder.
- Kvale, Steinar. 1997. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad notam Gyldendal
- Labov, William. 1972. *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, William. [1972] 1982. *The Social Stratification of English in New York City*. Washington D.C.: Center for Applied Linguistics.
- Le Page, Robert & Tabouret-Keller, Andrée. 1985. *Acts of Identity: creole-based approaches to language and ethnicity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lunde, Marit Merete. 2005. Haldningar – finst dei? Og er dei i så fall å finne i individa eller i det sosiale rommet mellom dei? Ei drøfting av haldningsomgrepet ut frå ulike tilnæringsmåtar. I: *Målbryting* nr. 7/2005. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Milroy, Lesley. 1980. *Language and Social Networks*. Oxford: Basil Blackwell.
- Mæhlum, Brit. 1986. *Språklige variasjonsmønstre hos innflyttere i Oslo*. Oslo: Novus.
- Mæhlum, Brit. 1992. *Dialektal sosialisering. En studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard*. Oslo: Novus.
- Mæhlum, Brit. 1994. "Konsivering eller assimilering? Noen refleksjoner omkring forhold som kan tenkes å fremme hhv. hemme bevaringen av språklige minoritetsgrupper". I *Maal og Minne*, hft. 3-4, 167-186.
- Mæhlum, Brit. 1996. Norsk og nordisk sosiolingvistikk – en historisk oversikt. I: Henriksen, Carol, Hovdhaugen, Even, Karlsson, Fred, Sigurd, Bengt (ed.): *Studies in the Development of Linguistics in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden. Papers from the Conference on the History of Linguistics in the Nordic Countries, Oslo, November 20-22, 1994*. Oslo: Novus forlag.
- Mæhlum, Brit. 1997. *Dialekter i Målselv og Bardu*. Målselv: Målselv Mållag.
- Mæhlum, Brit. 1999. *Mellom Skylla og Kharybdis. Forklaringsbegrepet i historisk språkvitenskap*. Oslo: Novus.

- Mæhlum, Brit. 2003. Normer. I: Mæhlum, Brit m.fl. 2003: *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*, 86-102. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Mæhlum, Brit. 2003. Språk og identitet. I: Mæhlum, Brit m.fl. 2003: *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*, 103-123. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Mæhlum, Brit, Akselberg, Gunnstein, Røynealand, Unn og Sandøy, Helge. 2003. *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Nordenstam, Kerstin. 1979. *Svenskan i Norge. Språklig variation hos svenska invandrare i Bergen*. (Nordistica Gothoburgensia 11.) Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Omdal, Helge. 1985. Informantene – er de til å stole på? I: Ole Togeby (ed.): *Papers from the Eight Scandinavian Conference of Linguistics I-II*, 220-237. København: Københavns Universitet, Institut for Nordisk Filologi.
- Omdal, Helge. 1994. *Med språket på flyttefot. Språkvariasjon og språkstrategier blant setesdøler i Kristiansand*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 35. Uppsala: Uppsala universitet.
- Pedersen, Karen Margrethe. 1991. Selvrapporing – kan det bruges til noget. *Danske folkemål* 33, 111-121.
- Rekdal, Olaug. 1971. *Modifisert dialekt. En undersøkelse av to språkvarianter hos innflyttere i Oslo*. [Upubl. hovedoppg.] Oslo: Universitetet i Oslo.
- Rudi, Nina Berge. 1999. Er det råd å stole på rapportert språkbruk? I: *Målbryting* nr. 2/1999. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Røsstad, Rune. 2005. *Den språklege røynda. Om oppfatta og realisert talemål i austre Vest-Agder*. Kristiansand: Fakultet for humanistiske fag, Høgskolen i Agder [dr.-art.-avhandling].
- Røynealand, Unn. 1994. *Når bygdemål møter bymål – ein individsentrert eksempelstudie av fire sunnmøringar i Oslo*. [Upubl. hovedoppg.] Oslo: Universitetet i Oslo.
- Røynealand, Unn. 2003. Språk- og dialektkontakt. I: Mæhlum, Brit m.fl. 2003: *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*, 44-69. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Røynealand, Unn. 2005. *Dialektnivellering, ungdom og identitet. Ein komparativ studie av språkleg variasjon og endring i to tilgrensande dialektområde, Røros og Tynset*. Oslo: Det humanistiske faktultet, Universitetet i Oslo [dr.-art.-avhandling]. Jeg har også vært inne på nettutgaven: <http://folk.uio.no/unnr/Avhandling.htm>. [sist nedlastet 21.03.07]
- Sandøy, Helge. 1996. *Talemål*. Oslo: Novus.
- Scotton, Carol M. 1980. Explaining Linguistic Choices as Identity Negotiations. I: Giles & Robinson & Smith (red.). 1980. *International Conference on Social Psychology and Language. Language: social psychological perspectives*. 359-366.
- Skjekkeland, Martin. 2000. *Lokal identitet – ein konserverande faktor i talemålsutviklinga* (utrykt rapport). Kristiansand: Høgskolen i Agder.
- Skjekkeland, Martin. 2001. "Personlegdommen" som bakgrunnsvariabel i sosiolingvistikken? I: *Målbryting* nr. 5/2001. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Skjekkeland, Martin. 2005. *Dialektar i Noreg. Tradisjon og fornying*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Statistisk Sentralbyrå [sist nedlastet 21.03.07]:

http://www.ssb.no/vis/magasinet/slik_lever_vi/art-2001-08-22-01.html

<http://www.ssb.no/emner/02/02/20/flytting>

http://www.ssb.no/vis/magasinet/norge_verden/art-2002-01-03-01.html

Storm, Johan. 1884. *Norvegia I. Kra.* 1908.

Syvertsen, Tone Mæsel. 1999. *Standardisering eller Kristiansands-dialekt? En sosiolingvistisk undersøkelse av talemålet til barn i Kristiansand.* [Upubl. hovedoppg.] Kristiansand: Høgskolen i Agder.

Sørnett: <http://sornett.mediehogskolen.no/showarticle.php?id=1922> [sist nedlastet 21.03.07]

Thelander, Mats. 1979. *Språklige variationsmodeller tillämpade på nutida Burträsktal I-II.* Studia Philologiae Scandinavicae. Upsaliensia 14:2. Uppsala – Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Thelander, Mats. 1985. *Från blåknut til brakknut. Om provinsiella drag i flyttares språk.* Lund.

Trudgill, Peter. 1986. *Dialects in Contact.* Oxford: Blackwell.

Trudgill, Peter. 1994. "Language contact and dialect contact in linguistic change" I: Kotsinas & Helgander (red.): *Dialektkontakt, språkkontakt och språkförändring i Norden: föredrag från ett forskarsymposium*, 13-22. MINS. Stockholm.

Tvitekkja, Sigfrid. 1998. *Talemålsendring og sosial variasjon: ei gransking av sosiolingvistiske tilhøve i Vinje i Vest-Telemark.* [Upubl. hovedoppg.] Oslo: Universitetet i Oslo.

Weinreich, Uriel. 1953. *Languages in Contact: findings and problems.* New York: Linguistic Circle of New York.

VEDLEGG

Vedlegg 1: Spørsmål fra spørreskjema

1. Om det å vokse opp i Kristiansand, og om det å bo i Oslo/Bergen/London

Del A: Oppveksten i Kristiansand (fra 10-12-årsalder frem til flytting)

1. Hvor mange år bodde du i Kristiansand? Når flyttet du herfra?
2. Hvilken dialekt snakket dine foresatte?
3. Hva slags yrke(r) hadde dine foresatte?
4. Hadde du annen familie i Kristiansand som du hadde mye kontakt med? Hva slags dialekt snakket disse?
5. Hva likte du best å gjøre på fritida?
6. Hvor kom vennene dine fra, og hvilken dialekt snakket de?
7. Nevn ungdomsgrupper du syntes var kule/som tiltrakk deg i tenårene? Hadde du noen forbilder?
8. Fulgte du moten innen klær og musikk? Hvor viktig var merkeklær for deg?
9. Hvorfor flyttet du fra Kristiansand?
10. Ønsket du i oppveksten din å flytte fra Kristiansand?
11. Hva syntes du om å bo i Kristiansand?
12. Var det viktig for deg å bo nær familien din?
13. Var du stolt/ikke stolt av byen ”din”?
14. Hva syntes/tenkte du om større byer som Oslo, Bergen og London?

Del B: Livet på tilflyttingsstedet i dag

1. Hvor lenge har du bodd i Oslo/Bergen/London?
2. Hvordan fant du deg til rette her?
3. Var det vanskelig å få kontakt med østlendinger/bergensere/engelskmenn?
4. Har du bodd andre steder enn Oslo/Bergen/London etter at du flyttet fra Kr.sand?
5. Hva slags utdanning har du? Hva jobber du med? Trives du med jobben din?
6. Er du fornøyd med livet ditt i dag? Trives du i Oslo/Bergen/London?
7. Føler du deg som kristiansander eller østlending/bergenser/engelsk (kan gjerne utdypes, f.eks. er det situasjonsavhengig?)
8. Hvordan tror du andre kristiansandere opplever det å flytte til Oslo?
9. Hvordan er den typiske sørlending i dine øyne? Kan du identifisere deg med denne beskrivelsen av sørlendingen?
10. Hvem bor du sammen med? Hva slags dialekt snakker den/de du bor sammen med?
11. Er du mest i kontakt med østlendinger eller kristiansandere?
12. Hva slags dialekt(er) snakker vennene dine i Oslo? Hvor ofte er du sammen med vennene dine?
13. Hva slags dialekt(er) snakker de kollegene du omgås mest?
14. Hvor mye betyr dine venner og kolleger for deg?
15. Hvor ofte besøker du Kristiansand? Er det viktig for deg å besøke Kristiansand?
16. Har du god kontakt med familie/venner i Kristiansand?
17. Kunne du tenke deg å flytte tilbake til Kristiansand?
18. Hva synes du om Kristiansand? Er du stolt av å komme fra Kristiansand?
19. Hvilken by anser du som din ”hjemby”?
20. Hva tror du østlendinger mener om Kristiansand og innflyttere herfra?

2. Dialekt og dialektbruk generelt

Spørsmål om dialekt og dialektbruk fra oppveksten i Kristiansand:

1. Hva syntes du om dialekten din sammenliknet med andre dialekter?
2. Syntes du at det var rart å høre kristiansandsdialekten på TV/radio?
3. Forandret du dialekten din i visse sammenhenger? Hvis ja, hvorfor?
4. Hvilke andre norske dialekter syntes du var fine, og hvilke syntes du var stygge?
5. Fikk du noen gang positive eller negative kommentarer for dialekten din?

Spørsmålene nedenfor gjelder dialekt og dialektbruk etter at du flyttet:

6. Hvilken av beskrivelsene nedenfor passer best på din dialekt i dag – sett kryss (kristiansandsdialekt, skriftnært bokmål, oslodialekt/bergensdialekt, blandingsdialekt, annet)?
7. Føler du at du har forandret dialekten din etter at du flyttet fra Kristiansand? Hvis ja, hva er forandret og hvorfor tror du det er forandret?
8. Er du fornøyd med dialekten din slik den er i dag? Hva ville du evt. endret?
9. Forandrer du dialekten din alt etter hvem du snakker med (f.eks. østlending/bergenser, en annen kristiansander, evt. barn/ektefelle)?
10. Synes du at det er rart å høre kristiansandsdialekten på TV/radio? Hvorfor/hvorfor ikke?
11. Hva synes du om kristiansandsdialekten? Hva er finest og styggest i dialekten?
12. Tror du østlendinger/bergensere liker kristiansandsdialekten? Hva tror du de liker best/dårligst?
13. Hva synes du om talemålet i Oslo/Bergen? Hva er finest og styggest i dialekten?
14. I Norge har dialektene ganske høy status. Hva synes du om det – sett kryss (Positivt at folk holder på dialekten. Det er viktig at folk tilpasser dialekten slik at vi umiddelbart forstår hverandre. Har ikke noe synspunkt på det.)?
15. Hvilke trekk mener du er typiske for kristiansandsdialekten i forhold til talemålet i Oslo/Bergen?
16. Har du møtt fordommer pga dialekten din?
17. Har du opplevd at folk i Oslo har problemer med å *forstå* dialekten din? Hvis ja, i hvilke sammenhenger?
18. Har du følt et *påtrykk* i retning av å snakke mindre utpreget dialekt?
19. Hvordan tror du at folk i Oslo venter at du skal snakke?
20. Legger du ofte merke til *hvilken* dialekt folk snakker?
21. TV2-sjef Kåre Valebrokk er fra Kristiansand. Du har kanskje lagt merke til at han på TV snakker nokså skriftrett bokmål. Synes du han burde holdt på den opprinnelige dialekten sin, eller er det helt naturlig at han har lagt om?
22. Hvordan synes du at innflyttere til Oslo bør snakke – sett kryss (Holde på dialekten sin. Holde på dialekten, men legge om ved behov. Legge om så mye som mulig.)?
23. Har du vært positiv eller negativ til å legge om dialekten din etter at du flyttet til Oslo?
24. Føler du at dialekten din er en del av din identitet? Ville du f.eks. følt deg som en annen person dersom du plutselig skulle snakke f.eks. tromsømål?

Vedlegg 2: Spørsmål i utfyllingslista (rapportert språkbruk)

	Særtrekk i talemålet	A	B	C	Annet
1.	Han trenger store sko, for han har store f...	føddår	føttår		
2.	Snekkeren s... opp materialene	savde	sagde	saget	
3.	På bondegården klappet vi d...	dyrane	dyran	dyrene	
4.	Nå er det r... forbudt i alle restauranter.	røyging	røyking		
5.	Det er vondt å og slå seg	ramle	dette	falle	
6.	Tusen kroner, det er m... penger, det!	mø:e	my:e		
7.	På kinoen er det mange s...plasser	sidde	sitte		
8.	Vil du ha en kopp kaffe t...?	te	til		
9.	Vi syklet ikke, vi ...	labba	jikk		
10.	Kom til oss!	henn	bort		
11.	Pass opp! Hunden b....!	bi:dår	bi:tår		
12.	Det er h... bil	hanses	han sin	hans	
13.	Bestemor strikker alltid ... til meg	låddår	raggsockkår		
14.	... kom du på den ideen?	åssen	vordan		
15.	U... fra sauene er god og varm	ulla	ullen		
16.	H... i Kristiansand er det godt å bo!	he:r	hæ:r		
17.	Det var kaldt, og jeg f...	frøys	frøs		
18.	Så lenge det er liv, er det ...	hå:b	hå:p		
19.	Når høsten kommer, b... vi inn hagemøblene	be:rår	bæ:rår		
20.	Han lå og dro seg hele d...	da:en	da:gen		
21.	... gammel er du?	å	vor		
22.	Mors ... er best!	kjøddka:går	kjøttka:kår		
23.	... sko skal du ha på deg på festen?	åffårnon	vilke		
24.	Jeg skal gjøre det en ... dag	ann	annen	a:(e)n	
25.	Om høsten faller ... (løvet) på trærne av.	laue	lø:ve		
26.	Det er stygt å ... (rekke tunge)	sjebbe	jeibe	jeipe	
27.	Nå må du ta til ... (vettet)	ve:de	vette		
28.	Hvordan har d... det?	dærr	de:re		
29.	Det ... bare mangle!	skolle	skulle		
30.	I lekeparken fins det ...	rusjebane	sklie		
31.	Det fins også ...	ronse	huske		
32.	Jeg vil gjerne flytte d.. ei gang	derr te	dit		
33.	Vi kan ikke renne med akebrettet her, det er for ...	sju:rt	trått		
34.	Hvis vi skal bake, trenger vi ...	veddemel	ve:demel	ve:temel	
35.	Babyen k.... over gulvet	krøyb	krøyp	krø:p	
36.	... skal du?	(å) henn	vor		
37.	Jeg visste at det var langt å gå, men ikke at det var ... langt!	så	så:		
38.	Jeg ble ... gåen av den løpeturen!	heilt	he:lt		
39.	Ikke ... borti meg når jeg skriver!	skons	dult	dytt	
40.	Jeg følte meg litt ... da han fortalte	snø:den	snytt		

	sannheten.				
41.	Hva har du der å ...?	jørr	jøre		
42.	Pass opp! Vedstabelen kan ... sammen hvis du drar ut den vedkubba!	rause	ra:se		
43.	Jeg tror du ...	jors på	gjorde det med vilje		
44.	Hunden b... skoen i filler.	beid	be:t		
45.	Det er ikke godt å si ... det betyr	å	va		
46.	Vi må kaste bananskallet i ...	søpla	søppelet		
47.	Sørlendinger liker å spise ... på brygga.	ræ:går	re:kår		
48.	Buksa var så stor at den ble s...	si:fua	si:rompa		
49.	Vi spiser suppe med ... (skje)	sjei	sje:		
50.	Han trasket opp og ned g...	ga:da	ga:ta	ga:ten	
51.	Peisen ... godt da vi kom inn i stua.	varma	varmet		
52.	Jeg ... over dørstokken	snulla	snullet		
53.	Nyttårsaftnen får barna ...	stjernerab	stjernerap	stjerne-skudd	
54.	Barna ... til buksene da de lekte ute.	sjidna	sjitna	sjitnet	
55.	M... er et nyttig insekt	marigullhøne	marihøne		
56.	... har du det?	åssen	vordan		
57.	Jeg har ... til huset deres.	nøyle	nøkkel		
58.	Jeg ble helt ... da jeg skulle ned den skrenta.	oppskrabla	oppskrapt		
59.	Det var d.... penger, ikke mine.	disses	di sine	deres	
60.	Etter hvert vil jeg f... hjem til Kristiansand.	fløtte	flytte		
61.	Han har ... hele dagen	ligge/logge	ligget		
62.	Du trenger ikke betale for boka. Den kan du ...!	få	få:		
63.	Kan du ikke la ...?	ve:r	væ:r	væ:re	
64.	Jeg skal spørre ...	mi søstår	søstra mi	søsteren min	
65.	Hun likte å lage mat, og til jul fikk hun ei stor k...	kogebog	kokebok	kokebok	
66.	Hvis du vil stoppe kjelken, må du ...	sko:re	bremse		
67.	Får du vondt i m..., så gå til Per i h...	ma:ven, ha:ven	ma:gen, ha:gen		
68.	...sett deg på en stein og ... på et bein...	gna:v	gna:g		
69.	Nå bugner det av ... i skogen.	viddveis	vi:tveis		
70.	... begynner filmen?	å ti	når		
71.	I filmen kan vi se at kjeltringene ... hverandre.	dræ:bår	dre:pår		
72.	Vi snakket om og fast.	laust	lø:st		
73.	Han var en ... gutt på 5 år.	li:dn	li:tn		
74.	Dette er en skarp ...	brøkkniv	brø:kniv		
75.	Jeg ... å gå tur.	li:år	li:kår		
76.	Kommoden var 1,2 meter høy og 1 meter ... (bred).	brei	bre:		
77.	Kan jeg klappe ... (hunden) din?	honnen	hunnen		

78.	Salt og p... er viktige krydder	pebbår	peppår		
79.	Denne sommeren var det mange ... i sjøen.	brønn- maneidår	brønn- mane:tår		
80.	Jeg har vondt i ...	haue	ho:de		
81.	Butikken ... klokka ni i går.	å:bna	å:pna	å:pnet	
82.	Så, så, det er bare ...	ei lida skrable	et lite skrubbsår		
83.	Det hadde snødd samme natt, og var lett å gå i.	laussnøen	lø:ssnøen		
84.	S... sto høyt på himmelen	so:la	so:len		
85.	Til barn: du må ikke tygge på pastillen, bare ...	su:	su:ge		
86.	S... sto oppetter husveggen.	sti:en	sti:gen		
87.	Før man bygger garasje, må man ... en grunnmur.	støybe	stø:be	stø:pe	
88.	Bergen er en flott by, jeg er glad jeg flyttet ...	herr te	hi:t		
89.	Vi vasker oss med ... og vann.	så:be	så:pe		
90.	Han har ti tommeltotter, kan ikke slå i en ... engang!	spiggår	spi:kår		
91.	... ropte på ham.	æ	jæ/jei		
92.	Skal vi lese denne b...?	bo:ga	bo:ka	bo:ken	
93.	Jeg vet ikke ... jeg skal løse dette problemet.	åssen	vordan		
94.	Alle g... sparket fotball.	guttane	guttan	gutt(e)ne	
95.	Kommunen kom og la ... i bakken.	røyr	rø:r		
96.	Han drakk ikke en ... alkohol på festen.	drå:be	drå:pe		
97.	I noen land går mange ...hunder rundt i gatene.	laus-	lø:s-		
98.	Hadde vi bare vært litt ..., så skulle vi kjøpt oss mye fint.	ri:gåre	ri:kåre		
99.	Skolen ligger rett der ...	ne:re	ne:de		
100	I dag er det ... vær enn i går.	fi:nåre	fi:nere		
101	Jenta tok en liten ... av kaka.	be:de	bi:d	bi:t	
102	Tvillingene er så like at jeg ikke klarer å ... den ene fra den andre.	sjelne	sjille		
103	Vi krysset et ... (bredt) sund med den lille robåten vår.	bræit	brett		
104	Brødene s... i ovnen på 200°C	steiges	ste:kes		
105	Vi må nok gå et ... til.	støkke	stykke		
106	Om vinteren tar barna fram ...	agebrette	akebrette		
107	... sa at hun skulle komme.	ho	hunn		
108	Bestemor er ei s... dame!	spræ:g	spre:g	spre:k	
109	... hånd vil du ha?	åffår ei	vilken		
110	På ... av vannet ligger det en gammel støvel.	bonnen	bunnen		
111	Det er sent nå. Er du ...?	trøyt	trøtt		

Ekstra utfyllingsliste:

1	Jeg ... at det skulle bli slik.	forventa	forventet		
2	I morgen? Nei, ... kan jeg ihvertfall ikke.	da	da:		
3	Det er bare å ... hvis du trenger hjelp!	spørr	spørre		
4	Det var helt kaos, alt sto på ...	haue	ho:de		
5	B... har langåpent på torsdager.	butikkane	butikkan	butikk(e)n e	
6	Jeg vet ikke hva det ... (er).	æ	æ:r		
7	Det er en ... til vi skal reise.	stonn	stunn		
8	Det har snødd i natt. Vi må nok fram med ...	snøskoffa	snø:skoffa		
9	Jeg har ikke ... til å gå tur i dag.	løst	lyst		
10	Disse ... var gode å gå med!	sko:ane	sko:an	sko:ene	
11	Hvis hun ikke kommer, hva skal vi gjøre ...?	da	da:		
12	Til barn på badestranda: Du kan gå der, for der er det så ...	gront	grunt		
13	Han har ... av karrierekarusellen.	hoppa	hoppet		
14	Jeg skal på kino, vil du være ...?	mæ	me:		
15	Jeg har satt over ...	potetane	potetan	potet(e)ne	
16	Ønsker du deg ... til jul?	kle:år	klæ:r		
17	Krabber lever i ...	sjøvvann	sjø:vann		
18	Har du sett de nye ... (buksene) mine?	boksane	boksan	boks(e)ne	
19	Fisken svømte ... i vannet.	ront	runt		
20	Partiet hadde fått en ... stilling før valget.	svekka	svekket		
21	Disse ... har steget veldig i pris det siste året.	husane	husan	hus(e)ne	
22	De koste seg med ost, kjeks og ...	røvvin	rø:vin		
23	Det blir kjempegøy! Du bare ... komme!	må	må:		
24	Som gammel ... var han vant til litt bølger.	sjømmann	sjø:mann		
25	Han var et skikkelig ... (råskinn)	råssjinn	rå:sjinn		
26	Studenten svarte ... (riktig) på alle oppgavene til eksamen.	rækti	rikti		
27	Det er ikke så lett å ... (gjøre) dem til lags!	jørr	jø:re		
28	Vil du ... (skjære) to skiver brød til meg?	sje:re	sjæ:re		
29	Spedbarn skal ikke sove på ...	ma:ven	ma:gen		
30	Jeg hadde to koffert(er) ... (med) meg på reisen hjem.	mæ	me:		

Vedlegg 3: Spørsmål som ble stilt i A-situasjonen (samtale med østlending/bergenser)

1. Hvordan opplevde du det å flytte fra Kristiansand første gang? Kan du fortelle om en spesiell episode?
2. Fortell litt om livet etter at du flyttet fra Kristiansand.
3. Var oslofolk/bergensere/engelskmenn vanskelige eller lette å få kontakt med da du flyttet hit?
4. Har du noen gang opplevd å lengte hjem til Kristiansand?
5. Hva karakteriserer etter *din* mening livet blant folk flest i Kristiansand i forhold til livet blant folk flest i Oslo/Bergen/London?
6. Hvilke *fordeler* er det ved å bo i Oslo/Bergen/London i forhold til i Kristiansand?
7. Hvilke *ulempes* er det ved å bo i Oslo/Bergen/London i forhold til i Kristiansand?
8. Hva betyr det for deg å komme fra Kristiansand? Når du treffer nye folk, liker du da å fortelle at du er fra Kristiansand?
9. Har du noen gang opplevd det "vanskelig" å være fra Kristiansand?
10. Hva er etter din mening den største forskjellen på kristiansandere og østlendinger/bergensere/engelskmenn?
11. Kan *du* best identifisere deg med en av "kristiansanderne" du beskrev eller med en av "østlendingene"/"bergenserne"/"engelskmennene"?
12. Har du mye kontakt med andre sørlendinger i Oslo/Bergen/England?

Så noen spørsmål mer av generell art:

Videre i samtalen har informantene blitt stilt spørsmål som er laget for å få dem til å prate litt mer. Det er da tatt utgangspunkt i spørsmål som gjelder jobben deres, fritida og eventuelle andre områder de interesserer seg for.

Vedlegg 4: Spørsmål som ble stilt i B-situasjonen (samtale med kristiansander)

Først noen spørsmål om dialekt og dialektbruk:

1. Hvordan mener du selv at du snakker, i forhold til meg, f.eks.?
2. Hva tror du fordelene er ved å snakke slik du gjør i forhold til slik jeg gjør, hvis det er noen forskjell? Er det noen ulemper?
3. Er det trekk ved dialekten din som du er særlig opptatt av å holde på?
4. Er det spesielle trekk i kristiansandsdialekten som du vil beskrive som særlig "breie"?
5. Bruker du selv disse "breie" trekkene?
6. Forandrer du litt på hvordan du snakker alt etter *hvem* du snakker med?
7. Kan du komme på konkrete ord/uttrykk/lyder som du vet du ikke bruker i Oslo/Bergen, men som du tar i bruk når du kommer hjem til Kristiansand? Hvis ja: Hva er det som gjør at du unngår disse ordene/uttrykkene i Oslo?
8. Kan du fortelle om en konkret episode der du bevisst måtte legge om dialekten din? Hvorfor tror du at du måtte legge om? Hvordan opplevde du dette?
9. Tenk på de folkene med ulike dialekter og språk som du har truffet opp gjennom årene. Har du opplevd at du har lagt om dialekten din raskt i møte med disse?
10. Har du forandret dialekten din siden du flyttet fra Kristiansand? Hvis ja: Har du noen tanker om hvorfor?
11. Har du fått kommentarer fra andre kristiansandere på at du har forandret dialekten din etter at du flyttet? Føler du at andre kristiansandere har forståelse for at du har forandret dialekten din? Har du inntrykk av at kristiansandere generelt er opptatt av dialekten sin?
12. Har du lagt merke til hvordan andre kristiansandere prater?
13. Hva ville få deg til å føle at jeg eller de andre nevnt ovenfor ikke snakket kristiansandsdialekt lenger?
14. Føler du at dialekten er en del av deg? (Er det evt. andre ting som er viktigere for din identitetsfølelse?)
15. Kan du huske at du noen gang følte dialekten din som en belastning etter at du flyttet fra Kristiansand?

Så noen spørsmål angående deg:

(I denne delen av samtalen har informantene blitt stilt spørsmål som er laget for å få dem til å prate litt mer. Det er da tatt utgangspunkt i spørsmål som gjelder dem selv og hvordan de kan beskrive seg selv. Spørsmålet om modernitet/det tradisjonelle kommer også inn her. Noen spørsmål er tatt fra spørreskjemaet, for å få utdypet svarene.

For Hege, informanten i London, kommer noen spørsmål i tillegg som går spesifikt på motsetningen engelsk/norsk (for eksempel "Hvilket språk føler du er 'deg'?", "Tenker du på engelsk eller på norsk?" og "Var det viktig for deg å kunne snakke engelsk flytende for å bli 'godtatt' den første tida i England?").)

Vedlegg 5: Resultater utfyllingsliste (rapportert språkbruk), flytterinformantene – de fem endelige språkvariablene

Variabel	Setning	Alternativ A	1	2	3	4	Alternativ B	1	2	3	4	Alternativ C	1	2	3	4	Eget alt.
1a	38	heilt	1		3	4	he:lt		2	3	4						
	44	beid	1			4	be:t										1, 2, 3: beit
	104	steiges	1			4	ste:kes				4						2, 3: steikes
	76	brei	1	2	3	4	bre:	1									
	103	bræit	1	2	3	4	bræitt	1	2								
	49	sjei	1	3	4	4	sje:		2			4					
	79	brænn-maneidår	1	3	4	4	brænn-maneitår		2	3	4	brænn-maneitar					
	25	laue					lø:ve	1	2	3	4						
	4x	haue		3	4	4	hode	1	2	3		håvve			3		4: hure
	80	haue		3	4	4	ho:de	1	2	3		håvve					4: hure
1b	97	laus-	1			4	lø:s-	1	2	3							
	72	laust					lø:st	1	2	3	4						
	83	laussnøen	1			4	lø:ssnøen	1	2	3							
	57	nøyle	1			4	nøkkel	1	2	3	4						
	95	røyr	1			4	rø:r	1	2	3	4						
	17	frøys	1	2	3	4	frø:s										
	35	krøyb	1			4	krøyp	1	2	3	4	krø:p					
	87	støybe				4	stø:be	1				stø:pe	1	2	3		2, 3: støype
	114	trøyt	1			4	trøtt	1	2	3	4						
	2a	18	hå:b	1	3	4	4	hå:p	1	2	3	4					
78		pebbår	1			4	peppår	1	2	3	4	peppar			3		
89		så:be	1			4	så:pe		2	3	4						
96		drå:be	1	3	4	4	drå:pe	1	2	3	4	dråppe					
35		krøyb	1			4	krøyp	1	2	3	4	krø:p					
87		støybe				4	stø:be	1				stø:pe	1	2	3		2, 3: støype
81		å:bna	1			4	å:pna	1	2	3	4	å:pnet					
53		stjernerab		2		4	stjernerap		2		4	stjerneskudd			3		1:stjernerav
73		li:dn	1	3	4	4	li:tn	1	2	3							
69		viddveis	1			4	vi:tveis	1	2	3	4						
2b	1	føddår			4	føttår	1	2	3	4	føttar						3: fotar (kun til barn)
	101	be:de				bi:d	1	3	4		bi:t	1	2	3			
	79	brænn-maneidår	1	3	4	4	brænn-maneitår		2	3	4	brænn-maneitar					

14x	mæ	1	2	3	4	me:		2	3	4								
23x	må	1	2			må:		2	3	4								
30x	mæ	1		3		me:		2		4								
5b	74	brøkkniv	1	3		brø:kniv		2		4								
	69	viddveis	1			vi:tveis		1	2	3	4							
	8x	snøskoffa	1		4	snø:skoffa		1	2	3								
	17x	sjøvvann	1	3		sjø:vann		1	2	3	4							
	22x	røvvin	1			rø:vin		1	2	3	4							
	24x	sjømmann	1			sjø:mann		1	2	3	4							
	25x	råsjiinn	1			rå:sjiinn		1	2	3	4							

Informanttall uthevet = informanten bruker denne varianten *oftere* enn den andre. Samme informanttall på to forskjellige alternativer uten at det ene er uthevet = informanten bruker begge formene (situasjonsavhengig), uten å vite hvilken hun bruker mest. Ekstra spørreskjema er markert med x etter setningstallet.

	109	spræ:g	1	2	3	spre:g				spre:k				
	104	steiges	1	2	3	ste:kes								
3	3	dyrane	1		3	dyran		2		dyrene				
	94	guttane	1		3	guttan		2		guttene				
	5x	butikkane	1	2	3	butikkann				butikkene				
	10x	skoane	1			skoan		2	3	skoene				
	15x	potetane	1		3	potetan		2		potetene				
	18x	boksane			3	boksan	1	2	3	boksene				
	21x	husane	1		3	husan		2		husene				
4	54	sjidna		2	3	sjitna	1			sjitnet				
	51	varma	1	2	3	varmet								
	52	snumbla	1	2	3	snumblet								
	81	å:bna	1	2	3	å:pna				å:pnet				
	1x	forventa	1	2	3	forventet								
	13x	hoppa	1	2	3	hoppet								
	20x	svekka	1	2	3	svekket								
5a	8	te	1	2	3	til								
	37	så	1	2	3	så:								
	62	få	1	2	3	få:								
	2x	da	1	2	3	da:								
	6x	æ	1	2	3	æ:r								
	11x	da	1	2	3	da:								
	14x	mæ	1	2	3	me:								
	23x	må	1	2	3	må:								
	30x	mæ	1	2	3	me:								
5b	74	brøkkniv	1	2		brø:kniv			3					
	69	viddveis		2		vi:tveis			3					1: vi:dveis
	8x	snøskoffa	1	2	3	snø:skoffa								
	17x	sjøvvann	1	2	3	sjø:vann								
	22x	røvvin	1	2	3	rø:vin								
	24x	sjømmann	1	2	3	sjø:mann								
	25x	råsjinn	1	2	3	rå:sjinn								

Informanttall uthevet = informanten bruker denne varianten *oftere* enn den andre. Samme informanttall på to forskjellige alternativer uten at det ene er uthevet = informanten bruker begge formene (situasjonsavhengig), uten å vite hvilken hun bruker mest.

Ekstra spørreskjema er markert med x etter setningstallet.

SAMMENDRAG

Janne Bergstøl
Hovedfagsoppgave i nordisk språk og litteratur
ved Institutt for nordisk og mediefag
Høgskolen i Agder
Våren 2007

Å ta med seg språket – talemålsstrategier hos fire utflyttede kristiansandere.

Dette er en individsentrert undersøkelse av variasjon og endring i talemålet til fire utflyttede kristiansandere. De fire informantene er alle kvinner, og de flyttet fra Kristiansand til hhv. Oslo, Bergen og London for 10-15 år siden. Jeg spør hva slags språklige strategier de fire har valgt i møte med et annet talemål på tilflyttingsstedet og hva som kan tenkes å ligge bak disse strategiene. På bakgrunn av de språklige funnene har jeg også sett på om det er mulig å si noe om de fem språktrekkenes status i kristiansandsdialekten i dag. En viktig del av undersøkelsen har vært sammenlikning med språket til en kontrollgruppe bestående av tre kvinner som har bodd i Kristiansand hele livet. Jeg ser her på om flytterinformantene og kontrollinformantene gjennomgår den samme utviklingen, og om det eventuelt skjer i samme tempo.

Datainnsamlingen og datahåndteringen til undersøkelsen er gjort gjennom en kombinasjon av kvantitative og kvalitative metoder. Det empiriske materialet er samlet inn ved hjelp av utfyllingsliste/spørreskjema og to dybdeintervjuer (ett med kristiansander og ett med østlending/bergenser) av hver informant. Informantenes opplevelse av sin "livsverden" har vært viktig å få frem gjennom hele prosessen. Den observerte språkbruken er sammenliknet og nyansert med den rapporterte språkbruken fra utfyllingslista.

Analysen viser at informantene ser ut til å ha valgt noe ulike språklige strategier etter flytting. En av dem skiller seg ut ved å ha lite endring, mens de tre andre har forholdsvis høy endringsprosent i samtale med østlending/bergenser. En av disse varierer mellom de to samtalesituasjonene. Alle flytterinformantene – bortsett fra én – har langt høyere endringsprosent enn kontrollgruppa. Det ser ut til at de talemålsstrategiene som flytterinformantene har valgt, kan knyttes til ulike sosiale og sosialpsykologiske mekanismer, som identitet, følelsen av tilhørighet til Kristiansand og tilflyttingsstedet, holdninger til dialekt, personlighetstrekk og sosiale nettverk.